

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

VITA ŠIDLAUSKAITĖ
CIVILINĖS TEISĖS PROGRAMA

**UNIDROIT IR EUROPOS SUTARČIŲ TEISĖS PRINCIPŲ ĮTAKA LIETUVOS
CIVILINIAM KODEKSUI IR TEISMŲ PRAKTIKAI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Prof. dr. D. Ambrasienė

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS	3
1. TEISĖS VIENODINIMO INSTITUTO ESMĖ IR TIKSLAS.....	7
1.1. Teisės vienodinimas kaip soft law ir jo reikšmė.....	7
1.2. Užsienio teisės recepcija: trys jos etapai.....	7
1.3. Nevalstybinės iniciatyvos sudarant sutarčių teisės principų kodifikacijas.....	11
2. UNIDROIT IR EUROPOS SUTARČIŲ TEISĖS PRINCIPŲ REIŠMĖ LIETUVOS TEISINEI BENDRUOMENEI.....	14
2.1. Principų kodifikacijų recepcija Lietuvos teisėje.....	14
2.1.1. Įtaka doktrinai.....	14
2.1.2. Įtaka civilinio kodekso tekstui.....	18
2.1.3. Įtaka teisės normų aiškinimui.....	21
2.1.4. Ketvirtojo ir penktojo recepcijos etapo įtaka Lietuvoje.....	24
2.2. Lietuvos Respublikos teismų praktikos analizė.....	25
3. UNIDROIT, EUROPOS SUTARČIŲ TEISĖS PRINCIPŲ IR LIETUVOS SUTARČIŲ TEISĖS SĄVEIKA.....	33
3.1. Principų nuostatų poveikis bendrosioms sutarčių teisės nuostatoms.....	33
3.2. Principų nuostatų poveikis sutarčių sudarymo institutui.....	36
3.3. Principų nuostatų poveikis sutarčių galiojimo institutui.....	44
3.4. Principų nuostatų poveikis sutarčių aiškinimo institutui.....	49
3.5. Principų nuostatų poveikis sutarčių vykdymo institutui.....	53
IŠVADOS.....	56
PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS.....	60
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	61
SANTRAUKA.....	66
SUMMARY.....	67

IVADAS

Greitai besivystančioje rinkos ekonomikoje pagrindinis instrumentas, kurio pagrindu teisinių santykių subjektai nustato tarpusavio teises ir pareigas, išlieka sutartis. Sutarčių teisės reguliavimo dalykas yra gana universalus ir grindžiamas panašiais rinkos dėsniais daugelyje valstybių, todėl akivaizdu, kad valstybių rinkos suartėja, didėja užsienio ir nacionalinių teisės subjektų bendradarbiavimas. Tokiais atvejais kyla poreikis komercinių santykių reguliavimą modernizuoti, kas nepasiekama be esminių, visuotinai pripažintų ir nemažą poveikį padariusių šiam procesui sutarčių teisės vienodinimo instrumentų – UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų (toliau – UNIDROIT) ir Europos sutarčių teisės principų (toliau – PECL).

Kuo nacionalinės teisės nuostatos ir praktika panašesnės į tarptautiniu lygiu priimtinas ir naudojamas, tuo didesnis užsienio subjektų pasitikėjimas tokia valstybe, nes daug lengviau yra prisiimti bei vykdyti įsipareigojimus, jei teisinė aplinka yra artimesnė. Šiuo aspektu yra aktuali teisėkūros subjektų pozicija. Darbe bus gvildenami šie klausimai: teisės recepcijos proceso ypatumai, šio proceso raida Lietuvoje, UNIDROIT ir Europos sutarčių teisės principų poveikio lygio analizė Lietuvos sutarčių teisės elementams ir kt. klausimai. Norint atskleisti Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinktą UNIDROIT ir PECL principų recepcijos lygį bei išgryninti šio proceso privalumus ir trūkumus, tikslinga nagrinėti Lietuvos civilinio kodekso normas, Lietuvos teismų praktiką lygiagrečiai su minėtais Principais.

Lietuvos teisės teoretikai skyrė nepakankamai dėmesio UNIDROIT ir PECL principų poveikio nacionalinei teisei klausimams išnagrinėti. Lietuvos teismų praktikoje – panaši situacija, tačiau pastaruoju metu stebimas akivaizdus ir didėjantis susidomėjimas tiesiogiai minėtų Principų nuostatomis bei jų lyginamąja analize su Lietuvos civilinio kodekso normomis. Toliau darbe bus aptariamasi tokių tyrimų ir iniciatyvų stokos priežastys.

Magistro baigiamajame darbe bus stengiamasi analizuoti UNIDROIT, PECL ir LR CK struktūrą, turinį, formuluočių panašumus ir skirtumus lyginamuoju aspektu, tačiau darbo apimtis neleidžia detaliam išnagrinėti visų sutarčių teisei priskiriamų klausimų, todėl darbe apsiribojama bendrųjų sutarčių nuostatų, sutarčių sudarymo, galiojimo, aiškinimo ir vykdymo institutų pagrindiniais aspektais bei jų panašumo į UNIDROIT ir PECL principų nuostatas. Be abejonės, tikrai ne visos Principų nuostatos yra perkeltos į nacionalinį kodeksą (pvz., konkrečios sutarties formos nereikalavimas ir kt.). Darbe bus siekiama išnagrinėti ne tik perkeltų nuostatų recepcijos lygį, bet ir likusių neinkorporuotų į civilinį kodeksą, tačiau svarbių, taisyklių neperkėlimo priežastis bei kai kurių iš jų galimą naudą dabartinėje teisinėje, ekonominėje, socialinėje aplinkoje.

Temos aktualumas ir naujumas grindžiami tuo, kad Lietuvoje beveik nėra mokslinių darbų, kuriuose dėmesys būtų skiriamas UNIDROIT ir Europos sutarčių teisės principams bei jų daromam poveikiui Lietuvos teisės sistemai, o poreikis detalesniam šių principų ir jų poveikio LR CK išanalizavimui yra jaučiamas. Pažymėtina, jog nemažai problemų sukelia ta aplinkybė, jog šios principų kodifikacijos dar nėra išverstos į lietuvių kalbą, kad būtų prieinamos ir suprantamos visiems besidomintiems.

Ypač aktuali ši tema yra Lietuvai šiuo metu, kadangi ji siekia vis labiau integruotis į pasaulinę ekonominę rinką, o tam reikalinga patikima teisės sistema valstybėje, kuri nebūtų svetima užsienio subjektams, nes dažnai sudaromos sudėtingos, privačių sutarties subjektų tarpusavio teises ir pareigas reguliuojančios sutartys ir reikalinga, kad visos sutarties šalys vienodai suprastų sutarčių sudarymo, vykdymo, aiškinimo ir kitas reikšmingas nuostatas. Darbo temos aktualumą įrodo ir tai, jog į 2001 m. LR CK nuostatas beveik pažodžiui perkelta nemažai UNIDROIT ir PECL principų formuluočių, taip pat tai, kad Lietuvos teismų praktikoje vis daugėja argumentų, grindžiamų pirminiais Principų šaltiniais, kuriais remiasi tiek teismai, tiek ir byloje dalyvaujantys asmenys.

Tyrimo reikšmė:

1. ***teorinė*** – siekiama ne tik pateikti visuotinai žinomus teisės recepcijos proceso aspektus, bet ir detaliau aptarti šio proceso eigą Lietuvoje visais lygmenimis.
2. ***praktinė*** – darbe pateikiama išsami UNIDROIT, PECL principų, LR CK ir teismų praktikos lyginamoji analizė bei dėstomi kylančių ar galinčių kilti problemų sprendimai, rekomendacijos ir apibendrinimai.

Tyrimo problema. Magistro baigiamojo darbo problemą sudaro teisės literatūroje ir teismų praktikoje kylančių ar galinčių kilti klausimų, susijusių su UNIDROIT ir Europos sutarčių teisės principų taikymu, poveikiu nacionalinei Lietuvos teisei, o tiksliau – LR CK ir teismų praktikai. Kaip antai: kuo svarbus sutarčių teisės unifikavimas kiekvienos valstybės nacionalinei teisei; kokie išskiriami etapai, vykdant užsienio teisės recepciją nacionaliniuose teisės aktuose ir kaip kiekvieną iš jų sėkmingai įvykdyti; kuo yra svarbios nevalstybinės UNIDROIT ir Europos sutarčių teisės principų kodifikacijos valstybių teisės aktams ir ar privaloma į jas atsižvelgti; ar 2001 m. LR CK rengėjai, perkėlę daugelį šių Principų nuostatų į kodeksą, atliko pakankamai, jog šios nuostatos būtų sėkmingai įsitvirtinusios valstybėje; ar kiti teisės recepcijos etapai Lietuvoje įvykdyti; ar Lietuvos teisės mokslininkai pakankamai detaliai išanalizavo šių principų poveikį nacionalinei teisei; ar Lietuvos teismai privalo vadovautis pirminiais UNIDROIT ir Europos sutarčių teisių kodifikacijų tekstais savo sprendimuose; kokia šių principų kodifikacijų įtaka padaryta Lietuvos teisės doktrinai, teisės aktams (CK) ir teismų praktikai; ar panašūs ir kuo LR CK ir principų kodifikacijų turinys, struktūra bei formuluotės; kuri iš kodifikacijų turėjo daugiau įtakos CK ir kodėl? Darbe bus

stengiamasi atakyti į visus šiuos probleminius klausimus bei pateikti argumentuotą jų analizę, vertinimą, rekomendacijas.

Tyrimo objektas: UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai, Europos sutarčių teisės principai, LR civilinis kodeksas ir jų panašumai bei skirtumai; Lietuvos teismų praktika, susijusi su šių principų naudojimu, aiškinimu.

Tyrimo dalykas: teisės vienodinimo, modernizavimo esmė, veiklos rezultatai analizuojant UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių, Europos sutarčių teisės principų kodifikacijų, Lietuvos Respublikos 2001 m. civilinio kodekso ir teismų praktikos tarpusavio santykį; konkrečių sutarčių teisės institutų taisyklių ypatybės.

Tyrimo tikslai. Kadangi sutarčių teisės vienodinimo poveikis Lietuvai yra akivaizdus, svarbu yra atskleisti UNIDROIT ir Europos sutarčių teisės principų turinį bei nustatyti darbe nagrinėjamo šių Principų poveikio Lietuvos civiliniam kodeksui, teismų praktikai probleminius aspektus bei, kiek leidžia darbo apimtis, pateikti galimus šių problemų sprendimo būdus ir kryptis, taip pat reikia paminėti, jog svarstant šias problemas yra svarbu išanalizuoti kokia apimtimi buvo perkelti šie principai į LR CK ir kokių nuostatų buvo atsisakyta ruošiant CK.

Tikslams pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

- ✓ išanalizuoti veiksnius, sąlygojančius sutarčių teisės vienodinimo tarptautiniu bei Europos lygiu būtinumą, esmę ir tikslus;
- ✓ išnagrinėti UNIDROIT ir Europos sutarčių teisės principų normų recepcijos etapus valstybių nacionalinėje teisės sistemoje;
- ✓ išanalizuoti UNIDROIT ir Europos sutarčių teisės principų recepcijos procesą Lietuvoje bei jo poveikį LR CK, Lietuvos teismų pozicijai ir praktikai taikant šias nuostatas; išskirti tam tikrus aspektus, kurie gali kelti problemų aiškinant LR CK ir Principų normas bei pateikti rekomendacijas.
- ✓ įvertinti Principų nuostatų poveikį Lietuvos sutarčių teisės atskiriems institutams, galimus papildomus įstatymų leidėjo veiksmus atliekant sėkmingą ir modernų recepcijos procesą.

Atsižvelgiant į nustatytus tyrimo tikslus ir uždavinius, formuluojama **hipotezė**: šiame darbe nagrinėjamos konkrečios UNIDROIT ir PECL nuostatos turi didelės įtakos sutarčių bendrųjų nuostatų, sutarčių sudarymo, galiojimo, aiškinimo ir vykdymo taisyklėms Lietuvoje.

Temos ištyrimo lygis ir naudota literatūra. Kaip minėta, Lietuvos teisės teoretikai neatliko gilesnių mokslinių tyrimų, susijusių UNIDROIT ir PECL principų įtaka Lietuvos civiliniam kodeksui. Tačiau pažymėtina, kad V. Mikelėnas kai kuriuos aktualius klausimus šia tema gvildeno 1996 m. monografijoje „Sutarčių teisė“, taip pat, būdamas kodekso rengėjų grupėje, labai prisidėjo prie Kodekso komentarų rengimo. Kaip tik todėl darbe daugiausia remiamasi šio autoriaus pateiktomis analizėmis. Taip pat paminėtini ir kiti Lietuvos bei užsienio teisės mokslininkai,

detaliau aptarę UNIDROIT ir PECL principų pobūdį savo darbuose: S. Drazdauskas, J. Stripeikienė, O. Petroševičienė, T. Žukas, M. J. Bonell, M. W. Heschlink, A. S. Hartkamp, M. Kenny, O Lando, A. Watson, G. Baron, R. Koch, E. Allan Farnsworth, A. Rosett, B. Zeller, James F. Smith, Detlev F. Vagts ir kiti. Darbe naudoti oficialūs UNIDROIT ir PECL principų komentarai. Atsižvelgiant į tai, kad UNIDROIT ir Europos sutarčių teisės principai nėra oficialiai išversti į lietuvių kalbą, darbe bus pateikiamas autorinis šių teisės normų vertimas. Be viso to, darbe analizuojamos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys ir nutarimai, kurie skelbiami Teismo oficialiame tinklapyje <http://www.lat.lt/default.aspx?item=home> .

Darbo etapai. Pirmajame šio darbo skyriuje nagrinėjai teoriniai užsienio teisės recepcijos proceso aspektai bei analizuojama, kas lemia tokio proceso būtinumą. Antrajame skyriuje pateikiama atskirų užsienio teisės recepcijos etapų analizė ir pagrindinės šio proceso problemos bei spragos Lietuvoje. Trečiojoje darbo dalyje pateikiama konkrečių sutarčių teisės institutų nuostatų lyginamoji analizė naudojantis UNIDROIT Europos sutarčių teisės principais bei LR civilinio kodekso nuostatomis ir, atsižvelgiant į normų recepcijos lygį, išdėstomos rekomendacijos dėl kai kurių papildomų taisyklių reikalingumo.

Darbe naudojami teoriniai ir empiriniai metodai: plačiai taikomas lyginamasis, kuris yra pagrindinis, nes tiriant principų poveikį LR civiliniam kodeksui yra analizuojamos įvairios šių dokumentų nuostatos bei atliekamas lyginamasis jų vertinimas. Taip pat plačiai naudojami loginis bei apibendrinimo metodai, remiamasi istoriniu, empiriniu dokumentų analizės metodais.

Darbe naudojami sutrumpinimai:

LR – Lietuvos Respublika;

ES – Europos Sąjunga;

CK – civilinis kodeksas;

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas;

LAT CBS – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius;

PECL – Europos sutarčių teisės principai;

UNIDROIT – UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai;

c. b. – civilinė byla;

kat. – kategorija;

1. TEISĖS VIENODINIMO INSTITUTO ESMĖ IR TIKSLAS

1.1. Teisės vienodinimas kaip *soft law* ir jo reikšmė

Teisės vienodinimas – tai teisinių priemonių pagalba siekiamas suderinamumo lygis, kai tarptautiniu ar Europos Sąjungos (toliau – ES) lygiu sukuriama vienoda teisinė prielaida (pagrindai), kuriais remiantis vyksta tolesnis reglamentavimas nacionaliniu lygiu. Šio darbo apimtyje, tarptautiniai ir ES lygiu nagrinėtini teisės šaltiniai būtų UNIDROIT ir PECL principai, o nacionaliniai, kurie kuriami ar koreguojami atsižvelgiant į užsienio teisės pagrindus – LR CK.

UNIDROIT – vienas pagrindinių sutarčių teisės vienodinimo instituto pavyzdžių tarptautiniu mastu, kuris padarė išties nemažą įtaką, tuo tarpu PECL – labai svarbus rekomendacinis dokumentas Europos lygmeniu, kuriuo vadovaujasi dauguma Europos valstybių, tokiu būdu vis labiau naikindamos skirtumus tarp atskirų šalių sutarčių aiškinimo ir taikymo taisyklių.

Šie sutarčių teisės šaltiniai yra priskiriami *soft law*, nes yra sukurti nevalstybinėmis iniciatyvomis, todėl yra rekomendacinio pobūdžio ir valstybės juos taiko laisva valia, savo nuožiūra ir tinkamumo nacionalinės teisės atžvilgiu, nėra numatyta jokių sankcijų už šių principų netaikymą, nėra vienos tarptautinės ar nacionalinės institucijos, kuri nagrinėtų šių principų taikymo ypatumus, tikrintų kaip valstybės jais vadovaujasi ar aiškintų šių principų taikymą. Tačiau valstybei pasiryžus naudoti ir realiai praktikoje taikyti šiuos principus, reikia atsižvelgti ne tik į savo nacionalinės teisės praktiką, bet jau ir į užsienio valstybių teisės taikymo praktiką, kaip vieną iš šių šaltinių sudedamųjų dalių, nes kitaip, jei kiekviena šalis šiuos principus taikys savo nuožiūra ir nepaisys susiklosčiusios praktikos, šie principai praras savo prasmę, teisės vienodinimas nepasieks laukiamo rezultato – palengvinti sutarčių teisės šalių tarpusavio santykių reglamentavimą, o sunkumai perkeliant ir vienodinant teisės nuostatas matomi jau ir ES direktyvų perkėlimo į nacionalinę teisę atvejais¹.

1.2. Užsienio teisės recepcija: trys jos etapai

Užsienio teisės recepcija – tai procesas, kurio metu užsienio teisės sistemos tam tikri bruožai ir nuostatos perkeliamos į nacionalinę teisę. Šiam procesui būdinga tai, kad gali būti perimti ne tik normų tekstai, bet ir susijusi teisės doktrina bei teismų praktika. Tai – natūralus reiškinys, kadangi vien tik paėmus gryną teisės normą negalima jos tinkamai pritaikyti kitoje teisės sistemoje nesiremiant jos taikymo ypatumais toje sistemoje, kurioje ji produktyviai veikė prieš tai. Perimant užsienio teisės normas, yra būtina atsižvelgti į jos taikymo praktiką, kurią formuoja teismai, taip pat ir į teisės doktriną – kaip tą teisės normą supranta teisės specialistai, aiškina teisės mokslas toje šalyje. Vien tik aklas teisės normos teksto perkopijavimas iš užsienio į nacionalinę teisę

¹ Baranauskas E., Zapolskis P. Europos sutarčių teisės derinimas: Europos Komisijos iniciatyvos//Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos, 2007. P. 7-21.

negarantuoja tinkamo teisės reguliavimo modelio įgyvendinimo nacionaliniu lygmeniu, net jei užsienio valstybėje reguliavimas yra pažangus ir veikia sėkmingai.

Užsienio teisės recepcijos viena iš pagrindinių varomųjų jėgų – visose srityse stiprėjančios globalizacija ir europeizacija, kurios neaplenkia ir teisės. Valstybės savanoriškai perima į savo nacionalines sistemas tarptautines teisės normas, tarptautiniu lygmeniu pripažintus neprivalomus teisinius standartus. Galima teigti, kad tokiu būdu nacionalinė teisė tobulėja, modernėja, kadangi perima laiko ir praktikos patikrintas užsienio teisės normas, kurios sėkmingai pritaikytos kitose valstybėse bei pripažintos plačiu mastu kaip bendros, visuotinai priimtos ir tinkamos.

T. Žuko publikacijoje „UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų ir Europos sutarčių teisės principų recepcija Lietuvoje: trečiasis recepcijos etapas ir Šveicarijos patirtis“ yra pateikta prof. A. Watsono užsienio teisės recepcijos priežasčių klasifikacija²:

1. Ekonominis efektyvumas. Teisės recepcija naudinga ekonomiškai todėl, kad „skolinantis“ teisės normas įstatymų leidėjas sutaupo nemažai darbo išteklių, kurie būtų skirti protiniam darbui rengiant teisės aktų normas visiškai naujai. Tačiau tai gali turėti neigiamų padarinių nacionalinei teisei kultūrai bei tradicijoms.

2. Atsitiktinumas. Užsienio teisė gali būti recepuota atsitiktinai jau vien tuo aspektu, kad tam tikras teisės rengėjas yra susipažinęs su kokia nors užsienio teisės sistema giliau ir mano, jog yra tikslinga ją perkelti į nacionalinę.

3. Aiškaus supratimo trūkumas.

4. Autoritetingo šaltinio poveikis. UNIDROIT ir PECL galima priskirti prie tokių teisės šaltinių, nes jie padarė įtaką ne vienai užsienio valstybei, be to yra parengti autoritetingų teisės specialistų.

Tačiau, autorės nuomone, priežasčių ieškoti reikėtų ne tik formaliuose aspektuose, kurie paskatino užsienio teisės recepciją. Reikėtų atsižvelgti į tai, jog dažniausia būtinumą ir recepcijos lygį padiktuoja besiplečiantys ekonominiai santykiai tarptautiniu mastu. Nacionalinės teisės nuostatomis kils grėsmė likti neveiksnioms ir deklaratyvioms, jei įstatymų leidėjas kategoriškai pasisakys prieš užsienio teisės inkorporavimą į nacionalinę, o tuo tarpu sutarties šalys tarpusavyje naudosis šiuos principus remdamosi sutarties laisvės principu.

Visos šios priežastys tinka ir Lietuvos atveju, t. y. UNIDROIT bei PECL principų kodifikacijų perkėlimui į nacionalinę teisę (*detaliau išnagrinėta bus III darbo skyriuje*), kadangi Lietuvai atgavus nepriklausomybę, valstybė sparčiai pradėjo vystyti rinkos ekonomikos sąlygomis ir plėsti tarptautinius ekonominius santykius, tai skatino norą pasivyti ir neatsilikti nuo pažengusių valstybių sutarčių teisės srityje.

² Žukas T. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų ir Europos sutarčių teisės principų recepcija Lietuvoje: trečiasis recepcijos etapas ir Šveicarijos patirtis//Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007. P. 115-117.

Paminėtinos ir kitos priežastys, kurios lemia pasiryžimą receptuoti užsienio teisės taisykles nacionalinėje teisėje: universitetai, suteikiantys išsilavinimą ir formuojantys teisininkų mąstyseną, literatūros apie užsienio teisės sistemas prieinamumas, nacionalinės teisės sistemos raidos padėtis. Labai svarbios ir politinės sąlygos valstybėje, kuri siekia receptuoti užsienio teisės normas, taip pat užsienio teisės tekstų prieinamumas ir supratimas užsienio kalba, teisės propagavimo centrai (teismai, advokatūra, teisės fakultetai), ne mažiau svarbus ir kultūrinis veiksnys, nes užsienio teisės sistema gali būti visiškai netinkama ją receptuoti panorusioje valstybėje³.

Paprastai imantis užsienio teisės recepcijos, siekiama modernizuoti tuo metu valstybėje esamą teisės sistemą, pritaikyti ją prie besikeičiančio ekonominio, socialinio gyvenimo. Lietuvos atveju, buvo kuriamas visiškai naujas teisės aktas – Civilinis kodeksas, todėl kartu tai buvo būdas ne tik atsisakyti kai kurių tarybinių teisės nuostatų, bet ir pritaikyti teisės sistemą naujai atsivėrusioms tarptautinėms rinkoms. Sutarčių reguliavimas turi derintis prie tarptautinių ir regioninių tendencijų šioje srityje, kadangi sutartys yra labai svarbus teisinis instrumentas, kuriuo pirmiausia naudojasi ir su kuriuo susiduria užsienio asmenys, norintys užmegzti santykius su Lietuvos subjektais ar tiesiog turintys verslo reikalų. Jei nacionalinė sutarčių teisė bus kuo labiau panašesnė į tarptautiniu lygiu naudojamą, tuo labiau teisinė aplinka užsienio subjektams bus pažįstama ir jie jausis komfortabiliu, labiau pasitikės nacionaliniais subjektais. Taigi remiantis tuo, kas išdėstyta, atrodo natūralu, jog Lietuvos teisininkai, rengdami naujojo LR CK sutarčių teisės nuostatas naudojami kaip modeliu UNIDROIT ir PECL principais.

Tačiau nepakanka tik perimti užsienio teisės formuluotes, kad ir kokios pažangios jos būtų, be tinkamo aiškinimo ir taikymo jos gali tapti bevertėmis ir neveikliomis. Vadovaujantis tuo, išskiriami trys užsienio teisės recepcijos etapai⁴:

1. įtaka teisės doktrinai. Dėl sėkmingo Principų priėmimo tarptautinėje teisinėje visuomenėje, mažai įmanoma, jog kuris nors lyginamosios teisėkūros darbas apsis be UNIDROIT ar PECL principų gilesnės analizės.
2. įtaka teisės akto tekstui. Modernizuojant nacionalinę sutarčių teisę dabar tapo svarbu perkelti didesnę dalį šių Principų nuostatų jau vien dėl to, jog kiekviena valstybė nori kuo labiau priartėti prie Vakarų valstybių teisinės sistemos, prisitaikyti prie didesnės dalies teisės sistemų ir taip palaikyti artimesnius komercinius santykius. Dažniausia šie Principai perkeliama į nacionalinius civilinius kodeksus, komercinės teisės kodeksus ar kitus sutarčių teisę reglamentuojančius teisės aktus. Galima paminėti ne vieną valstybę, kuri į nacionalinius aktus perkėlė UNIDROIT principų esmines nuostatas: Olandija, Rusija,

³ Žukas T. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų ir Europos sutarčių teisės principų recepcija Lietuvoje: trečiasis recepcijos etapas ir Šveicarijos patirtis//Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007. P. 115-116.

⁴ Ten pat. P. 112-135.

Vokietija, Čekija, Estija, Lietuva⁵. Svarbu ir tai, jog sutarties šalys šiuos principus gali pasirinkti savo santykiams kaip taikomą teisę net ir tuo atveju, jei jų nacionaliniame civiliniame kodekse nėra tokių teisės nuostatų, kaip šiuose principuose (*soft law* požymis), o sutarties nuostatos šalims turi privalomą įstatymo galią. Tai yra antrasis etapas jau vien dėl to, jog teisės specialistai, ruošiantys šiuos teisės aktus, pirmiausia turi susipažint, giliau išanalizuoti šių Principų prasmę ir reikšmę kiekvienu atveju.

3. įtaka aiškinant recepuotas teisės normas. Vien tik svetimų teisės formuluočių pasiskolinimas negarantuoja sėkmingo teisės recepcijos proceso, nes gali būti atitrūkęs nuo tikrosios tų formuluočių taikymo reikšmės, todėl bus ne tik nenaudingas, bet netgi gali atnešti sumaištį ir nesusipratimą, jei teisinei visuomenei recepuotos teisės normos bus visiškai nepriimtinos ir niekaip nepaaiškintos. Kaip tik todėl labai svarbų vaidmenį recepcijos procese atlieka teisės normų aiškinimas. Tik aiškinimo pagalba recepuotas teisės normas galima paversti iš tikrųjų veikiančia ir socialiai veiksminga teise.

Autorės nuomone, reikėtų neapsiriboti tik T. Žuko išskirtais trimis etapais ir išskirti dar kelis sėkmingos teisės recepcijos etapus. Kad perimtos teisės normos tinkamai ir efektyviai veiktų, būtina atkreipti dėmesį į praktiką, palaiapsniui atsirandančią tarp teisinių santykių dalyvių, kuri liudytų apie aktualių nuostatų priėmimą pagal jas konstruojant tarpusavio santykius. Jei teisinių santykių dalyviai rodys iniciatyvą ir be didesnių problemų recepuotas teisės normas taikys savo sutartiniams santykiams, vadinasi teisėkūros subjektų darbas atliktas sėkmingai. Taigi galima išskirti ketvirtąjį užsienio teisės recepcijos etapą – reali įtaka subjektų teisiniams santykiams, t. y. integruotų užsienio teisės nuostatų veikimas sutartiniuose teisiniuose santykiuose, jų aktualumas ir vartojimas teisės subjektų tarpusavio santykiuose tiek šalies viduje, tiek tarptautiniu lygmeniu. Nuo šio etapo priklausys viso nacionalinės teisės modernizavimo proceso sėkmė: ar priėmė ir koku lygiu priėmė visuomenė naujas teisės normas bei jų veikimo teisinę aplinką.

Pagrindžiant ketvirtojo etapo išskyrimą ir būtinumą stebėti teisinių santykių dalyvių požiūrį į perimtų nuostatų taikymą, pateikiami UNIDROIT Sekretoriato atliktos apklausos rezultatai⁶ (atlikta siekiant peržvelgti Principų pritaikymą praktiškai per dvejus jų galiojimo metus nuo priėmimo): 59% apklaustųjų (110 asmenų) atsakė, jog jie naudojo UNIDROIT principus sutarčių derybų metu; 30,9% iš jų pripažino, kad jie padarė tai siekdami įveikti kalbos barjerus (daugiau nei pusė nurodė, kad darė tai daugiau negu vieną kartą), o 32,1% apklaustųjų naudojo UNIDROIT principus kaip kontrolinį sąrašą klausimų, kuriuos reikia spręsti (trys ketvirtadaliai tai darė daugiau negu vieną kartą), ir 37% apklaustųjų naudojo principus kaip sutarties nuostatų modelį (daugiau nei pusė nurodė, kad tai darė daugiau negu vieną kartą).

⁵ Bonell M. J. The UNIDROIT Principles in Practice – The Experience of the First Two Years// <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/pr-exper.html>; prisijungimo laikas: 2009-07-27.

⁶ Ten pat; prisijungimo laikas: 2009-07-27.

Iš to, kas išdėstyta, seka logiška išvada, jog reikalingas ir penktojo užsienio teisės recepcijos etapo išskyrimas. Tai – nuolatinis ir nenutrūkstamas recepuotos teisės tobulinimas, neatsiliekant nuo besikeičiančių ekonomikos sąlygų bei realių teisės subjektų poreikių. Nesant šio etapo, atsiranda galimybė, jog perimtos teisės normos atves nacionalinę teisės sistemą į tam tikrą stagnaciją, o tuo pačiu taps tik deklaratyviomis, nes teisinių santykių subjektai jų nebetaikys, kaip pasenusių. Taip pat būtina atkreipti dėmesį į tą faktą, jog perkėlus užsienio teisę į nacionalinę sistemą (šio darbo nagrinėjamu atveju – UNIDROIT ir PECL principų perkėlimą), buvo kreipiamas nemažas dėmesys į perkeltų nuostatų aiškinimą užsienio valstybių nacionaliniuose teismuose. Kadangi teismų aiškinimai nuolatos vystosi, vadinasi reikia sekti kaip keičiasi recepuotų teisės nuostatų aiškinimas, kad esant poreikiui būtų galima tobulinti nacionalinę teisę ir taip nenutrūkstamai modernizuoti sutarčių teisės institutą.

1.3. Nevalstybinės iniciatyvos sudarant sutarčių teisės principų kodifikacijas

Dabartinį teisės vienodinimo procesą galima priskirti privačios (nevalstybinės) iniciatyvos procesui. Tai – privačių asmenų, akademinės visuomenės, teisės profesorių, pripažintų specialistų iniciatyva vykstantis vienodinimas. Kadangi šios iniciatyvos yra nevalstybinės, tai ir privalomosios galios neturi, tai – tik rekomendacinio pobūdžio principinių nuostatų sąvadai.

Tiek UNIDROIT, tiek PECL komercinių sutarčių principai yra priskirtini nevalstybinėms iniciatyvoms, o tai reiškia, kad jie nėra sukurti kokios nors tarptautinės ar nacionalinės valdžios institucijos. Šie principų sąvadai pradėti kurti teisės mokslo atstovų savarankiškai, tai yra asmeninių iniciatyvų padarinys, kurio priešastys yra noras suderinti skirtingas teisės sistemas. Valstybės nesiėmė šios iniciatyvos dėl to, jog valstybiniu lygiu žymiai sunkiau suderinti skirtingas nuomones, skirtingus požiūrius, reikia atsižvelgti į daugelį skirtingų politinių, ekonominių, socialinių aspektų, o tuo tarpu nevalstybinėje iniciatyvoje, teisės mokslo specialistai gali remtis savo patirtimi, žiniomis ir pasirinkti tinkamiausią principų sąvado struktūrą, turinį ir pan.

Kita priešastis, kodėl vis aktyviau imamasi privačių iniciatyvų kuriant tokius principų sąvodus ir vienodinant sutarčių teisę yra vienodinimo konkurencija, o tiksliau – konkurencija tarp tarptautinės ir regioninės (Europos regiono) iniciatyvos.

Būtina paminėti, kad prieš pradedant sutarčių teisės vienodinimo procesą, svarbu yra išsiaiškinti, kiek tam tikro regiono valstybių nacionalinė sutarčių teisė skiriasi, kokiais aspektais yra panaši. Jei atrandama didesnių skirtumų, turi būti dedamos pastangos išsiaiškinti, ar šie skirtumai gali pakenkti bendros rinkos funkcionavimui, nes kitaip vienodinimas neteks prasmės ir bus neveiksmingas. Jau vien pats sutarčių teisės vienodinimo iniciatyvos faktas rodo, jog valstybėse šis reglamentavimas skiriasi ir teisės vienodinimas yra tas įrankis, kuriuo remiantis siekiama sumažinti, sušvelninti tuos skirtumus, kad rezultatas būtų efektyvus ir tokio susitarimo būdu sutarčių teisės

taikymas taptų priimtinas kuo didesniai sutarčių teisės subjektų ratui. Vienodinat sutarčių teisę galima būtų paminėti ir kitus šių iniciatyvų privalumus. Sutartys sudaromos ir vykdomos pagal suvienodintą sutarčių teisę yra ekonomiškės, nes užsienio subjektams nereikia analizuoti kitos valstybės sutarčių teisės, nereikia atlikinėti tyrimo ar naudinga investuoti į tą valstybę, o atsakant šių kaštų, mažėja ir sutarčių sudarymo bei vykdymo išlaidos, kartu didėja konkurencingumas, nes kuo daugiau užsienio valstybių taiko suvienodintą sutarčių teisę, tuo daugiau užsienio teisės subjektų gali dalyvauti sutartiniuose santykiuose, kadangi jiems bus taikomos tos pačios ar labai panašios, artimos jų žinomoms, taisyklės. Kartu valstybėje daugėja investicijų, vartotojai turi didesnę pasirinkimą, vadinasi ir jų interesai geriau patenkinami.

Kaip jau minėta, pagrindiniai privatinės iniciatyvos pavyzdžiai būtų UNIDROIT ir PECL komercinių sutarčių principų sąvada. Prieš toliau analizuojant šių principų įtaką LR nacionalinei teisei, būtina trumpai apžvelgti šių kodifikacijų atsiradimą bei pagrindinius ypatumus.

Europos sutarčių teisės principus rengė Europos sutarčių teisės komisija, vadovaujama prof. Ole Lando. 1995 m. išleista pirmoji principų dalis, 1999 m. – antroji, o 2002 m. – trečioji. Trumpai aptarsime šių principų taikymo sritis (straipsnis 1.101 – Application of the Principles⁷):

- ✓ Šie principai yra taikomi kaip bendrosios sutarčių teisės taisyklės Europos Sąjungoje;
- ✓ Šie principai taikomi, kai šalys susitarė įtraukti juos į savo sutartis ar susitarė, kad jų sutarčiai bus taikomi šie principai;
- ✓ Šie principai gali būti taikomi, kai šalys: (a) kaip sutarčiai taikomą teisę pasirinko bendruosius teisės principus, lex mercatoria ar pan. arba (b) nepasirinko jokios sistemos ar teisės normų, reglamentuojančių jų sutartį.
- ✓ Šie principai gali padėti išspręsti iškilusius klausimus, kurių neišsprendžia nacionalinė ar tarptautinė teisės sistema.

1980 m. iš sutarčių ir tarptautinės prekybos teisės specialistų buvo sudaryta darbo grupė, kuriai vadovavo prof. M. J. Bonellis. Ši grupė turėjo parengti UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principus, tačiau pirmoji jų versija pasirodė tik 1994 m. Kartu su principais pateikiamas ir darbo grupės parengtas Principų komentaras, kuris yra sudedamoji Principų dalis.

UNIDROIT principų preambulėje⁸ numatyta: principai gali būti taikomi, kai:

- ✓ šalys susitarė, kad jų sutartis bus reguliuojama principų nuostatomis;
- ✓ kaip sutarčiai taikomą teisę šalys pasirinko bendruosius teisės principus, lex mercatoria ar pan.;

⁷ Principles of European Contract Law//

http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI og II.htm;

prisijungimo laikas: 2009-10-01.

⁸ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts //

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf>; prisijungimo laikas: 2009-10-01.

- ✓ kilus svarbiam klausimui, negalima nustatyti aktualios taikytinos teisės taisyklės, t. y. kai šalys nepasirinko teisės, kuri taikoma jų sutarčiai;
- ✓ reikia paaiškinti ar papildyti tarptautinius teisės vienodinimo instrumentus;
- ✓ naudojama kaip modelis, skirtas nacionaliniams ar tarptautiniams teisės aktų leidėjams rengiant teisės aktus (toliau nagrinėjant šią temą, bus matoma, kad Lietuvos Civilinio kodekso rengėjai pasinaudojo šia galimybe).

2004 m. parengta antroji Principų laida, kuri papildė taikymo sritį dar vienu punktu – principai gali būti taikomi, kai siekiama aiškinti ar papildyti nacionalinę teisę.

Gali kilti mintis, kad šie du dokumentai dubliuoja vienas kitą, tačiau taip nėra. Tiesa, kad abi priemonės iš esmės reguliuoja tuos pačius klausimus apie bendrą sutarčių teisę ir yra labai panašios pagal formalų pateikimą, tačiau jos tikrai skiriasi pagal jų taikymo sritį, taip pat ne visais atvejais sutampa turinio atžvilgiu. UNIDROIT principai susiję būtent su atitinkamų tarptautinių komercinių sutarčių sudarymu, tuo tarpu Europos principai yra skirti taikyti visų rūšių sutartims, įskaitant sandorius dėl išimtinai vidaus pobūdžio, taip pat tarp prekyautojų ir vartotojų⁹.

Reikėtų paminėti parengtų UNIDROIT, PECL principų skiriamuosius bruožus: (1) juose reguliuojami pagrindiniai bendrieji sutarčių teisės klausimai; (2) kadangi principai parengti nevalstybine iniciatyva, tai jie neturi privalomosios galios ir jų laikymasis nėra užtikrintas jokia valstybės subjektų prievarta, (3) šiuose principuose atsispindi pagrindiniai, daugeliui teisės sistemų priimtini sutarčių teisės aspektai, todėl (4) rengiant principus buvo sąmoningai vengiama naudoti bet kokią terminiją, kuri būtų būdinga tam tikrai teisės sistemai, taip pat vengiama daryti nuorodas į kurias nors nacionalines teisės sistemas. Kaip tik dėl tokios nešališkos rengėjų pozicijos, principai įgyja vis didesnę praktinę reikšmę, pasitikėjimą ir prestižą.

Jau rengiant šiuos principus, o dar labiau – juos baigus, rengėjai ir jų darbas sulaukė nemažo dėmesio. Baigus juos rengti, ne viena valstybė modernizuojant savo nacionalinę teisę juos persikėlė į savo teisės aktus ir siekia praktiškai pritaikyti, užtikrinti jų veikimą, nes šie principai vertinami kaip „geresnė teisė“ („*better law*“)¹⁰. Taip yra jau vien dėl to, jog juos rengė tarptautiniu mastu pripažinti žymiausi privatinės teisės specialistai. Nei viena valstybė nenori pasirodyti konservatyvi ir siekia tobulinti savo privatinės teisės sistemą, pritaikyti ją prie besiplečiančios rinkos poreikių, o tarptautinėje visuomenėje matoma tendencija, jog nacionalinių valstybių rinkos suartėja ir galų gale veikia kaip viena (pvz., Europos Sąjungos bendroji rinka), o tam reikia panašių visiems komercinių sutarčių taisyklių, kurios ir yra UNIDROIT bei PECL principų sąvaduose.

⁹ Bonell M. J. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and the Principles of European Contract Law: Similar Rules for the Same Purposes? // <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/bonell196.html>; prisijungimo laikas: 2009-07-27.

¹⁰ Mikelėnas V. Europos ir tarptautinių teisės normų ir standartų vaidmuo kuriant naująjį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą ir aiškinant jo normas: kodekso rengimo grupės vizija/Privatinės teisės europeizacija ir internacionalizacija kaip iššūkis teisėjams (aktualiausi pranešimai), 2008.

Įvertinant visą Principų rengėjų darbą, galima pastebėti teigiamą tendenciją, jog vis dažniau kiekviena pažangi sutarčių teisės reforma nacionaliniu lygmeniu nebeįsivaizduojama be UNIDROIT ir PECL sutarčių teisės principų analizės ir inkorporacijos į teisės aktus, o kartu šie nevalstybinių iniciatyvų rezultatai daro nemažą įtaką ir nacionalinės teisės doktrinai be praktikai. Rengiant šių Principų sąvadus buvo atliktas didelis darbas lyginamosios teisėkūros srityje, todėl yra labai geros kokybės ir dėl to turi didelį autoritetą tarptautinėje bendruomenėje¹¹.

2. UNIDROIT IR EUROPOS SUTARČIŲ TEISĖS PRINCIPŲ REIKŠMĖ LIETUVOS TEISINEI BENDRUOMENEI

2.1. Principų kodifikacijų recepcija Lietuvos teisėje

2.1.1. Įtaka doktrinai

Kokybiškai užsienio teisės recepcijai nacionalinėje teisėje, užsienio normų idėjų recepcija turi būti tinkamai atlikta tiek teisės doktrinos, tiek teisės normų, tiek teisės praktikos lygmeniu. Kaip jau buvo minėta, vien tik recepavus pažangias ir sėkmingai kitose valybose taikomas teisės normas, nebus užtikrinta, jog šios normos taps socialiai veikiančia teise nacionalinėje teisės sistemoje, jei teisės normos perkėlimas bus atskirtas nuo kitų dviejų teisės recepcijos etapų: teisės doktrinoje bei teisės taikymo praktikoje (aiškinimo). Tai suponuoja svarbią išvadą, kad recepuojant užsienio teisę yra būtinas nuolatinis, konstruktyvus visų pagrindinių teisę formuojančių subjektų (teisės mokslininkų, įstatymų leidėjo ir teismų sistemos) dialogas. Kaip buvo pažymėta praeitame darbo skyriuje, sėkmingam teisės recepcijos procesui reikalinga išskirti papildomus jo etapus, taigi kalbėdami apie teisės normų recepcijos procesą Lietuvoje, trumpai aptarsime ir šių teisės normų praktišką veikimą, realią įtaką teisės subjektams bei būtinumą tobulinti, atnaujinti šio proceso nacionalinius rezultatus neatsiliekant nuo tarptautinių.

Pasaulyje nėra idealios nacionalinės teisės sistemos, kurios pagrindu gali būti sukurta kita, ar kurios taisyklės aklaui galėtų būti perkeltos į nacionalinę teisę, taigi recepcijos procesui svarbus pakankamas kūrybiškumas. Net ir tarptautiniu lygiu pripažinti teisės šaltiniai, tokie kaip nagrinėjami UNIDROIT bei PECL, turėtų būti vertinami objektyviai ir racionaliai, nes jie kurti pasitelkiant kompromiso taisyklę, o kompromisas gali sukelti naujų problemų, todėl perkeliant nuostatas į nacionalinę teisę, būtina jog į tai kūrybiškai būtų žiūrima tiek teisės doktrinos, tiek teisės aktų, tiek aiškinimo lygiu.

Natūralus teiginys, kad be gerai išplėtotos ir aukšto lygio teisės doktrinos, būtų sudėtingas efektyvus teisės recepcijos procesas valstybėje. Tačiau, Lietuvoje įvykiai klostėsi kiek kitaip – pirmiau buvo sukurtas LR CK, į kurį perkeltos UNIDROIT bei PECL nuostatos, o tik paskui

¹¹ Žukas T. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų ir Europos sutarčių teisės principų recepcija Lietuvoje: trečiasis recepcijos etapas ir Šveicarijos patirtis//Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007. P. 121.

pradedama plėtoti teisės doktrina, kuri, tiesą sakant, ir dabar nėra gausi, nėra atlikta išsamesnių mokslinių tyrimų, kurie parodytų minėtų principų įtaką nacionalinei teisinei sistemai.

Išsamiau kalbant apie pirmąjį užsienio teisės recepcijos etapą – įtaką teisės doktrinai – Lietuvoje, galima išskirti vieną autorių, kuris skyrė daugiau dėmesio šioms Principų kodifikacijoms, tai – prof. V. Mikelėnas, kuris ir buvo naujojo civilinio kodekso rengėjų grupės vadovas. Šis teisės specialistas sutarčių teisės unifikavimo problemas nagrinėjo savo darbe „Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija“, tačiau jis parašytas dar prieš įsigaliojant dabartiniam LR CK, taigi galima sakyti, jog šis darbas – vienas iš bandymų daryti įtaką nacionalinei teisės doktrinai ir tokiu būdu ruošti vietą teisės aplinkoje naujos teisės sėkmingai recepcijai.

Jau įsigaliojus naujam civiliniam kodeksui, imtasi rašyti jo komentara, ką analizuoti yra svarbu ir būtina, siekiant suprasti ir apibendrinti principų ir LR CK sąveiką. V. Mikelėnas buvo vienas iš pagrindinių šio komentaro autorių – „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė“ (2003 m.). Komentuodamas prievolių teisės nuostatas, V. Mikelėnas konstatuoja, kad principai turėjo labai didelę įtaką ruošiant CK tekstą ir stengtasi kaip įmanoma daugiau perkelti principų nuostatų, kurios atitinka Lietuvos ekonominę, socialinę aplinką. Komentuodamas Šeštosios CK knygos nuostatas, V. Mikelėnas tiesiogiai teigia, kad kai kurios nacionalinės kodekso normų formuluotės pažodžiui atkartoja UNIDROIT principų formuluotes. V. Mikelėnas, kaip vienas iš LR CK rengėjų, teigia, jog aiškinant LR CK nuostatas būtina remtis UNIDROIT bei Europos sutarčių teisės taisyklėmis ir rengėjų pateiktais komentarais, kad nebūtų atitrūkta nuo siektino rezultato recepuojant šiuos principus nacionalinėje teisėje. Taip pat rekomenduojama atsižvelgti į šių dokumentų oficialų tarptautinį aiškinimą, pateikiamą užsienio teisės doktrinoje, užsienio teismų ir tarptautinio komercinio arbitražo taikymo praktiką.

Teisės doktrinai įtakos darė ir kiti darbai, pvz., neabejotinai turi reikšmės V. Mikelėno straipsnis „Privatinės teisės vienodinimas Europos Sąjungoje: laimėjimai ir perspektyvos“ (2004 m.). Šiame darbe autorius apibūdina tuometinę situaciją teisės vienodinimo klausimais bei pateikia tam tikras pastabas, išsako kritiką esamai situacijai, taip pat trumpai aptaria privatinės teisės vienodinimo iniciatyvas, tarp kurių svarbiausios – UNIDROIT ir Europos sutarčių teisės principų kodifikacijos. Be viso to, straipsnio autorius pateikia kelis pasiūlymus, kaip privatinės teisės tolesnį vienodinimą padaryti kaip įmanoma modernesnį.

Be abejo būtina paminėti naujesnį ir tikrai naudingą mokslinių straipsnių rinkinį „Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos“ (2007 m.)¹², o konkrečiai atkreiptinas dėmesys į šiuos autorius ir jų straipsnius, kurie svarbūs sutarčių teisės vienodinimui bei užsienio teisės recepcijai: E. Baranauskas ir P. Zapolskis „Europos sutarčių teisės derinimas:

¹² Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Justitia, 2007.

Europos Komisijos iniciatyvos“, V. Mikelėnas „Naujasis Lietuvos civilinis kodeksas šiuolaikinės globalizacijos kontekste“, T. Žukas „UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų ir Europos sutarčių teisės principų recepcija Lietuvoje: trečiasis recepcijos etapas ir Šveicarijos patirtis“. Pastarajame straipsnyje aptariama užsienio teisės recepcijos reikšmė, tikslai ir etapai, taip pat detaliau analizuojama ir Lietuvos patirtis šioje srityje, o konkrečiai – kokią įtaką padarė nevalstybinės principų kodifikacijos LR CK nuostatomis, Lietuvos teisės doktrinai bei teismų praktikai, teisės subjektų santykiams. Straipsnyje trumpai aptariamas principų rengimas, palyginama UNIDROIT, Europos sutarčių teisės principų bei LR CK struktūra, formuluotės ir padaroma išvada, jog šių dokumentų panašumas yra akivaizdus. Taip pat įvertinus visus šiuos aspektus straipsnio autorius teigia, kad rengiant 2001 m. LR CK redakciją daug labiau buvo vadovautasi UNIDROIT tarptautinių komercinių principų taisyklėmis, nei Europos sutarčių teisės principais. Siekiant pateikti kuo labiau argumentuotus ir konstruktyvius patarimus teisės recepcijos klausimais Lietuvoje, straipsnio autorius trumpai pateikia Šveicarijos pavyzdį sutarčių teisės recepcijos srityje. Taip pat šis straipsnis naudingas tuo, jog autorius pateikia konkrečias rekomendacijas kylančioms recepcijos problemoms spręsti, išreiškia susirūpinimą dėl mokslinių darbų stokos principų kodifikacijų analizės klausimais ir kt.

Nagrinėjant teisės doktriną teisės recepcijos klausimais, būtina atkreipti dėmesį į S. Drazdausko 2007 m. daktaro disertaciją „Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei“ („Impact of Unification of general Contract law on Lithuanian Contract law“). Joje aptariamas sutarčių teisės mokslo reikšmės didėjimas ekonominiams ir komerciniams santykiams peržengiant nacionalinės valstybės sienas, kas veda prie neišvengiamo būtinumo suartėti valstybių sutarčių teisės sistemas. Disertacijoje detaliau aptariama ir UNIDROIT bei Europos sutarčių teisės principų reikšmė vienodinant sutarčių teisę, šių principų praktinė sėkmė tiek perkeltant nuostatas į nacionalinius teisės aktus, tiek ir sutarčių šalims savarankiškai pasirenkant šiuos principus kaip jų santykiams taikytiną teisę. Be to, aktuali ši disertacija ir kitu aspektu, o būtent tuo, kad joje bandoma įvertinti šių principų poveikį Lietuvos nacionalinei teisei, bandoma detaliau paanalizuoti principų bei LR CK tam tikrų nuostatų panašumus, skirtumus, pateikiami tam tikri iškeltų problemų sprendimo variantai, kuriuos įgyvendinant Lietuvos sutarčių teisė lengviau prisitaikytų prie principų kodifikacijų naujų redakcijų. Taigi galima teigti, kad tai – vienas detalesnių tokių principų analizės mokslinių darbų, kuriame nuosekliai aptartas poveikis atskiriems Lietuvos sutarčių teisės institutams (sutarčių sudarymo, sutarčių galiojimo, sutarčių aiškinimo ir turinio, sutarties vykdymo institutams) ir padarytos gana konkrečios išvados.

Kadangi siekiant tinkamai taikyti LR CK nuostatas yra reikalinga jas aiškinti, svarbus yra O. Petroševičienės straipsnis „Sutarčių aiškinimo metodai ir jų ribojimų problemos“ (2007 m.). Šiame darbe autorė daug dėmesio skiria UNIDROIT ir Europos sutarčių teisės principams, kadangi

daugelis sutarčių teisės instituto nuostatų yra perkelta būtent iš šių principų kodifikacijų. Nagrinėdama sutarčių aiškinimo klausimus, autorė remiasi nemaža Lietuvos Aukščiausio teismo (toliau – LAT) sprendimų baze, o tai naudinga tuo atžvilgiu, jog matome kokių mastu Lietuvos teisės sistemoje įsisavinamos šių principų kodifikacijos (sutarčių aiškinimo klausimais).

Kadangi, kaip minėta, lietuvių teisės mokslininkai yra gana pasyvūs teisės vienodinimo, užsienio teisės recepcijos klausimais, svarbu atkreipti dėmesį ir į publikuojamus užsienio teisės specialistų darbus: Mel Kenny „The 2005 Progress Report on European Contract law: Towards a European Civil Code?“, Ole Lando „Issues and Tendencies of the Development of Contract Law of the „Troika““. Kitas šio autoriaus darbas, svarbus šiais klausimais yra „Principles of European contract law“.

Vertinant aptartą užsienio teisės specialistų literatūrą, matoma tendencija, jog Europos lygiu mokslininkai didelę reikšmę teikia teisės vienodinimo procesui. Tai neabejotinai paskatino principų kodifikacijų sėkmingas perėmimas bei pripažinimas beveik visose valstybėse. Lietuvos teisės mokslininkams tai taip pat turėtų būti aktualu, jei ir toliau siekiama neatsilikti nuo tobulėjančių bendrųjų civilinės teisės taisyklių sudarymo. O tas faktas, jog ir gerokai seniau išleistos ir į Lietuvos teisės sistemos recepuotos principų kodifikacijos, taip pat ir jų komentarai, nėra tinkamai išanalizuotos ar išverstos į lietuvių kalbą, skatina susimąstyti apie produktyvesnį darbą šioje srityje.

Teisės doktrinos formavimuisi labai didelės reikšmės turi pirminiai Principų kodifikacijų šaltiniai – oficialūs UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų ir Europos sutarčių teisės principų komentarai. Tik sunkumų sukelia tas faktas, kad nėra šių principų kodifikacijų vertimo į lietuvių kalbą. Taigi apibendrinat šį teisės recepcijos etapą Lietuvos lygiu, galima sakyti, jog jis nėra tinkamai įgyvendintas ir vis dar vykdomas ir, autorės nuomone, perspektyvoje matoma, jog darbų šia tema tik daugės, nes tiek akademinėje visuomenėje, tiek praktiniame teisiniame gyvenime pastebimas ryškus ir sveikintinas UNIDROIT bei PECL principų reikšmės didėjimas.

Kaip teigia J. Stripeikienė savo pranešime, Lietuvos CK „sukurtas ne tik retrospektyviai, reaguojant į pokyčius, įvykusius socialiniame ir ekonominiame gyvenime, bet ir perspektyviai – kaip idealusis demokratinės, išsilavinusios visuomenės, besiremiančios pagarbos ir tarpusavio bendravimo tolerancijos modelis“¹³. LR CK yra visuomenės atgimimo ir vėliau vykusių esminių politinių, ekonominių ir kt. pokyčių rezultatas, kartu šiuolaikinės globalizacijos produktas¹⁴. Taigi

¹³ Stripeikienė J. Europeizuotos ir internacionalizuotos privatinės teisės aiškinimas ir taikymas Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus praktikoje: lyginamojo metodo vaidmuo//Privatinės teisės europeizacija ir internacionalizacija kaip iššūkis teisėjams (aktualiausi pranešimai), 2008.

¹⁴ Mikelėnas V. Europos ir tarptautinių teisės normų ir standartų vaidmuo kuriant naująjį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą ir aiškinant jo normas: kodekso rengimo grupės vizija//Privatinės teisės europeizacija ir internacionalizacija kaip iššūkis teisėjams (aktualiausi pranešimai), 2008.

nepaisant visų iškilusių problemų, sudarytas naujasis Lietuvos civilinis kodeksas yra gana sėkmingo privatinės teisės modernizavimo ir užsienio teisės recepcijos pavyzdys.

2.1.2. Įtaka civilinio kodekso tekstui

Antrasis teisės recepcijos etapas – įtaka Lietuvos civilinio kodekso tekstui – detaliau aptariamas tolesniuose skyriuose, tačiau būtina paminėti pagrindinius šio etapo bruožus trumpai. Ruošiant naująjį civilinį kodeksą, UNIDROIT ir PECL principų įtaka buvo didelė ir aiškiai matoma, o tai puikiai atsispindi lyginant naujojo CK Šeštosios knygos II dalies (sutarčių bendrieji klausimai), UNIDROIT principų ir Europos sutarčių teisės principų tekstus. Taip pat svarbus aspektas yra tai, kad praktiškai ne viena UNIDROIT principų norma yra beveik pažodžiui perkelta į Lietuvos CK. Tai patvirtina ir UNIDROIT instituto Romoje vadovo prof. J. M. Bonnello¹⁵ ir UNIDROIT instituto generalinio sekretoriaus prof. H. Kronke pastebėjimas, jog turbūt nei vienai moderniai sutarčių teisės kodifikacijai pasaulyje tokios didelės įtakos neturėjo UNIDROIT sutarčių teisės principai kaip lietuviškajam civiliniam kodeksui.

Autorės nuomone, galima išskirti šiuos pagrindinius veiksnius, nulėmusius sprendimą remtis pažangiais, pripažintų tarptautinių privatinės teisės specialistų parengtais UNIDROIT ir PECL principais rengiant LR CK projektą:

- ✓ mėginimas prisitaikyti prie laisvosios rinkos poreikių po SSRS skilimo;
- ✓ narystės siekis tarptautinėse ir Europos Sąjungos organizacijose, kuris paskatino peržvelgti tuose regionuose plačiai naudojamus šaltinius;
- ✓ siekis skatinti tarptautines investicijas ir sukurti palankias sąlygas užsienio verslo partneriams;

siekis neatsilikti nuo modernių tarptautinių ir regioninių privatinės teisės tendencijų, o tai neįmanoma be UNIDROIT ir PECL principų.

Būtina paminėti, jog UNIDROIT principai įtaką padarė ne tik Šeštosios CK knygos nuostatomis, kadangi LR CK yra sisteminis teisės aktas, kurio sistema pagrįsta struktūriniais tarpusavio ryšiais, todėl kai kurių principų nuostatų galima rasti ir LR CK Pirmojoje knygoje, taip pat Antrojoje, Šeštosios knygos I dalyje bei atskirų sutarčių rūšių taisyklėse. Šią aplinkybę sąlygojo tas faktas, jog UNIDROIT ir PECL principai skirti išimtinai sutartiniais santykiams ir nėra paremti skirstymu į prievolių teisę, nėra bendros sandorių kategorijos ir pan.¹⁶. Taigi kodekso rengėjų užduotis buvo suderinti visų šių teisės šaltinių nuostatas bei pritaikyti prie nacionalinės teisės

¹⁵ Bonell M. J. The UNIDROIT Principles in Practice – The Experience of the First Two Years// <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/pr-exper.html>; prisijungimo laikas: 2009-07-27.

¹⁶ Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei = Impact of Unification of general contract law on lithuanian contract law: summary of doctoral dissertation: social sciences: law (01 S)/Vilnius University.- V., 2007. P. 27.

sistemos išdėstant Principuose įtvirtintas taisykles taip, kad nebūtų pažeistas nacionalinio kodekso vientisumas, struktūriniai ryšiai tarp atskirų privatinės teisės institutų.

Dėl minėto kodekso sisteminio vientisumo išlaikymo į LR CK nebuvo perkeltos tam tikros Principų nuostatos, kurios, rengėjų nuomone, įstatymų leidėjui galėjo pasirodyti per daug radikaliai ir nepriimtinos po nepriklausomybės atgavimo dar tik besiformuojančiai Lietuvos teisinei sistemai, o tai galėjo dar labiau sulėtinti naujojo civilinio kodekso rengimą ir priėmimą. Nebuvo perkeltas UNIDROIT principų 1.2 straipsnis, kuriame reglamentuota tokia taisyklė: nei viena iš šių Principų nuostatų nereikalauja, kad sutartis, pareiškimas ar bet kuris kitas veiksmas būtų sudarytas ar įrodytas pagal tam tikrą formą. Šie faktai gali būti įrodyti bet kokiomis priemonėmis, įskaitant liudytojus¹⁷. Oficialiame UNIDROIT principų komentare¹⁸ nurodoma, jog šis principas taikomas ir sutarties pakeitimui ar nutraukimui šalių susitarimu. Principuose ši nuostata įtvirtinta dėl vis labiau modernėjančių komunikacijos galimybių, todėl daugelis sandorių gali būti sudaromi naudojantis telefonais, fakais, elektroniniais paštais, kitomis internetinio ryšio teikiamomis galimybėmis arba mišriu būdu, kuris apima kelis iš čia paminėtų. Į Lietuvos civilinį kodeksą ši nuostata liko neperkelta greičiausia todėl, kad sutartinių santykių subjektams toks reglamentavimas paliktų nemažai teisinio neaiškumo, netikrumo ir dėl to kiltų nesusipratimų, apsunkintų teismų darbą ir pan.

Nepaisant aspektų, kurie liko neperkelti į LR CK, drąsiai galima teigti, jog pagrindinės ir svarbiausios nuostatos, kuriomis grindžiama visa Principų sistema, yra sėkmingai inkorporuotos į CK struktūrą, kartais net pažodžiui perkeltos jas (tai detalizuojama tolesniuose darbo skyriuose).

Visa tai, kas išdėstyta aukščiau, pagrindžia vieno iš LR CK rengėjų – V. Mikelėno – citata, pateikiama LR CK komentaro pradžioje: „CK šeštosios knygos II dalis (CK 6.154 – 6.228 straipsniai) parengta pagal Tarptautinio privatinės teisės unifikavimo instituto (UNIDROIT) parengtus ir 1994 m. paskelbtus tarptautinių komercinių sutarčių principus (toliau – UNIDROIT principai) ir specialios – Europos sutarčių teisės komisijos parengtus Europos sutarčių teisės principus.“¹⁹ Taigi po šios citatos nebelieka abejonių, jog nemaža mūsų nacionalinio kodekso dalis yra teisės recepcijos būdu perimta iš šių nevalstybinės iniciatyvos teisės šaltinių. Toliau komentuodamas CK Šeštosios knygos sutarčių teisės nuostatas, V. Mikelėnas pateikia detalesnes nuorodas ir komentuojamuose straipsniuose dažnai konstatuoja, jog LR CK tam tikras straipsnis *pakartoja* UNIDROIT principų straipsnį (LR CK 6.158, 6.162 str. 1 d., 6.163, 6.164, 6.166, 6.167 str. 1 d., 6.168, 6.169, 6.170, 6.173, 6.174, 6.175, 6.176, 6.177, 6.178, 6.179, 6.180, 6.182, 6.183, 6.185 str. 1 d., 6.186, 6.187, 6.193, 6.194, 6.195, 6.196, 6.197, 6.198, 6.199, 6.200, 6.202, 6.203, 6.204, 6.205, 6.206, 6.207, 6.208, 6.209, 6.211, 6.212, 6.213 straipsniuose); *atitinka* UNIDROIT

¹⁷ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts//

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf>; prisijungimo laikas: 2009-10-01.

¹⁸ Ten pat; prisijungimo laikas: 2009-09-09.

¹⁹ Mikelėnas V. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T.1. P. 191.

principų straipsnį (LR CK 6.156 str.); taip pat pateikia nuorodą žr. *UNIDROIT* (6.214, 6.215, 6.216, 6.217, 6.218, 6.219, 6.220, 6.221, 6.222, 6.226, 6.228 straipsniuose). Taigi matoma, jog dauguma LR CK Šeštosios knygos sutarčių bendrųjų nuostatų atitinka UNIDROIT, tačiau apie PECL tiesioginį poveikį nacionaliniam kodekse šiuo aspektu nėra duomenų, V. Mikelėnas nepateikia konkrečių nuorodų, kokie straipsniai perkelti iš šių Principų.

Pateiktoje lentelėje (žr. Lentelę Nr. 1) gerai matyti struktūriniai LR CK, UNIDROIT ir PECL principų panašumai (analizuojami 1994 m. UNIDROIT ir 2000 m. PECL išleisti principai, kadangi šiomis redakcijomis vadovaujantis buvo recepuojamos principų nuostatos).

1 lentelė. LR CK, UNIDROIT ir PECL struktūros palyginimai

LR CK Šeštos knygos II dalis 6.154 – 6.228 str.	UNIDROIT principų 1994 m. redakcija	PECL principų 2000 m. redakcija
XI skyrius. Bendrosios nuostatos (6.154 – 6.161 str.)	Chapter 1. General provisions (Arts. 1.1 – 1.10)	Chapter 1. General provisions (Arts. 1.101 – 1.305)
XII skyrius. Sutarčių sudarymas (6.162 – 6.188 str.)	Chapter 2. Formation (Arts. 2.1 – 2.22)	Chapter 2. Formation (Arts. 2.101 – 2.302)
-	-	Chapter 3. Authority of Agents (Arts. 3.101 – 3.304)
XIII skyrius. Sutarčių galia ir forma (6.189 – 6.192 str.)	Chapter 3. Validity (Arts. 3.1 – 3.20)	Chapter 4. Validity (Arts. 4.101 – 4.119)
XIV skyrius. Sutarčių aiškinimas (6.193 – 6.195 str.)	Chapter 4. Interpretation (Arts. 4.1 – 4.8)	Chapter 5. Interpretation (Arts. 5.101 – 5.107)
XV skyrius. Sutarčių turinys (6.196 – 6.199 str.)	Chapter 5. Content (Arts. 5.1 – 5.8)	Chapter 6. Contents and Effects (Arts. 6.101 – 6.111)
XVI skyrius. Sutarčių vykdymas (6.200 – 6.204 str.)	Chapter 6. Performance (Arts. 6.1.1 – 6.2.3)	Chapter 7. Performance (Arts. 7.101 – 7.112)
XVII skyrius. Sutarčių nevykdymo teisinės pasekmės (6.205 – 6.216 str.)	Chapter 7. Non-performance (Arts. 7.1.1 – 7.4.13)	Chapter 8. Non-performance and Remedies in General (Arts. 8.101 – 8.109)
XVIII skyrius. Sutarčių pabaiga (6.217 – 6.228 str.)		Chapter 9. Particular Remedies for Non-Performance (Arts. 9.101 – 9.510)

Kaip matoma iš pažodinių formuluočių bei nuorodų į pirminius tekstus, UNIDROIT principų recepcija gana sėkmingai perėjo iš teisinės idėjos į teisės normų lygmenį, tačiau Europos sutarčių teisės principų vaidmuo rengiant Lietuvos CK lieka kiek mažiau iširtas, ne toks matomas, tačiau anot kodekso rengėjų, PECL taip pat turėjo nemažos įtakos rengiant naują CK. Kodekso tekstui UNIDROIT principų nuostatos didžiausią įtaką padarė todėl, kad rengiant naują Lietuvos civilinį kodeksą UNIDROIT principai jau buvo visiškai baigti, o PECL dar tik baigiamojoje stadijoje, todėl rengėjai daugiau rėmėsi visiškai kokybiškai užbaigtais, suformuluotais principais, tuo tarpu į Europos sutarčių teisės rengiamus principus gilintasi kiek mažiau. Taip pat, autorės

nuomone, nemažos įtakos galėjo turėti ir tas veiksnys, jog UNIDROIT yra tarptautiniu lygiu rengiama principų kodifikacija, o tuo tarpu PECL kodifikacija – tik regioniniu, todėl rengiant CK nuspręsta labiau orientuotis į tarptautines tendencijas, kiek apribojant dėmesį regioninėms.

2.1.3. Įtaka teisės normų aiškinimui

Perėmus daugelį UNIDROIT bei PECL principų nuostatų į nacionalinio kodekso tekstą, teisės modernizacija nesibaigė, reikia atkreipti dėmesį į dar vieną užsienio teisės recepcijos etapą – įtaka aiškinat recepuotas teisės normas. Oficialūs nacionalinės teisės aktų nuostatų aiškintojai valstybėje yra teismai. Tai jie daro priimdami motyvuotus sprendimus bylose, kur nagrinėjamos iš sutartinių teisinių santykių kylančios problemos.

Recepuotas užsienio teisės normas reikia sugebėti tinkamai taikyti bei aiškinti, kad jos virstų veiksminga ir konstruktyviai veikiančia teise. Šio trečiojo etapo turinį atspindi keli aspektai²⁰, be kurių nebus užtikrinta teisės recepcijos sėkmė:

- a. perkėlus užsienio teisės normas, tačiau nepasikeitus teisinės visuomenės, teisės profesionalų, teisės procesų dalyvių sąmonei, recepuotų teisės normų taikymas labai apsunkinamas;
- b. vykdomos recepcijos proceso metu teisės doktrinai esant pasyviai, pasekmės gali būti panašios į aukščiau minėtas, t. y. teisės normų recepcija gali būti nesėkminga. Taigi žvelgiant į šį aspektą, buvo svarbu, kad Lietuvos teisės doktrina spėtų laiku prisitaikyti prie besikeičiančių procesų, o teisės mokslininkų bei teisės subjektų sąmonė būtų pakankamai subrendusi tokiems pokyčiams bei sėkmingai juos priimtų.

Siekiant sėkmingo recepuotų užsienio teisės normų perėmimo bei taikymo, negalima ignoruoti užsienio teisės doktrinoje bei užsienio teismų praktikoje pateikiamo teisės normų aiškinimo, nes tik peržiūrint tokią „gyvają“ teisę ir atsiskleidžia tikroji perimtos teisės normos reikšmė ir turinys, kuris vien tik sausai perkėlus gali būti iškreiptas ir neteisingai suprastas, kas gali lemti nepasisekimą teisės recepcijos procese.

Taigi recepavus UNIDROIT bei Europos sutarčių teisės principus į nacionalinę teisę, aiškinant ir taikant civilinio kodekso sutarčių teisės normas privaloma remtis šių Principų aiškinimu, pateikiamu užsienio teisės doktrinoje bei užsienio teismų ir tarptautinio komercinio arbitražo taikymo praktika, nes kitaip įstatymo tekstas bus pasmerktas likti tik popieriuje „mirusia raide“²¹ ir netaps teisinių santykių realybe. Kadangi Lietuvos teismai labai retai teismų sprendimuose linkę daryti nuorodas ar cituoti teisės doktriną, o tuo labiau užsienio teisės doktriną, tai galima teigti, kad toks išsakytas požiūris yra pakankamai naujas ir modernus. Kokia didelė viso to svarba puikiai iliustruoja prof. V. Mikelėno žodžiai LR CK Šeštosios knygos komentare:

²⁰ Žukas T. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų ir Europos sutarčių teisės principų recepcija Lietuvoje: trečiasis recepcijos etapas ir Šveicarijos patirtis//Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007. P. 127.

²¹ Ten pat.

„aiškinant ir taikant sutarčių teisės normas būtina remtis minėtų tarptautinių dokumentų (UNIDROIT ir PECL – aut. pastaba) aiškinimu, pateikiamu užsienio teisės doktrinoje, ir užsienio teismų ir tarptautinio komercinio arbitražo taikymo praktika.“²²

Didesniam teismų praktikos dėmesiui oficialiems Principų tekstams, jų aiškinimams, užsienio teisės doktrinos ir užsienio teismų sprendimų analizei galima išskirti tokius trukdžius²³:

1. kalbiniai – Lietuvoje yra mažai užsienio teisės doktrinos, užsienio teismų pavyzdžių, išverstų į nacionalinę kalbą, o tai ir neskatina domėtis Principų aiškinimu tarptautiniu ar Europos lygiu, nes nesant oficialių vertimų, atsiranda baimė, jog tam tikra nuostata bus interpretuojama skirtingai ir galbūt netinkamai;
2. politiniai – dažna valdžių kaita ir dažnas valdžių padalijimo principo pažeidimas, kai teismai į teisines problemas reaguoja gan pragmatiškai, o tai lemia politinis spaudimas, kuris riboja kūrybinį lyginamąjį teismų darbą;
3. socialiniai – postsovietinėje teisinėje sąmonėje likę požymiai, jog jei teismai nors truputį nukryps nuo įstatymo raidės, kils abejonė dėl jų nešališkumo. Darbo autorė mano, kad prie šių trukdžių taip pat prisideda teisinių santykių dalyvių sąmonės nepakankamas subrendimas tokiam pažangiam ir gal per daug liberaliam reguliavimui, kaip numatyta Principuose, todėl bijoma, kad tai gali nulemti subjektų piktnaudžiavimą savo teisėmis.

Darbo autorės nuomone, šalia šių trijų konstruktyvaus teismų praktikos atsiradimo trukdžių būtina paminėti dar vieną, ketvirtą, aspektą – ekonominius trukdžius. Reikia nepamiršti, kad naujas kodeksas buvo rengiamas tokiomis aplinkybėmis (t. y. po nepriklausomybės atgavimo), jog Lietuvos teisinė sistema turėjo greitai persiorientuoti ir prisitaikyti prie naujos, modernios rinkos ekonomikos sąlygų, kas buvo sunku tiek teisėjams, tiek teisinių santykių dalyviams.

Taigi esant tokiems trečiojo etapo trūkumams Lietuvos nacionalinėje teisėje, svarbu atkreipti dėmesį į reikalingus atlikti darbus, kurie pagerins Principų recepcijos procesą. Pirmiausia svarbu išskirti konkrečius kodekso rengėjų tikslus, juos aiškiai apibrėžti, pakoreguoti teisės specialistų rengimą siekiant kuo daugiau juos supažindinti su tarptautinės teisės šaltiniais, kurie padarė įtaką nacionalinėms taisyklėms. Tai turėtų paskatinti teigiamus pokyčius politinių, socialinių ir ekonominių trukdžių šalinimo srityje, nes palaipsniui keisis, modernės visuomenės teisinė sąmonė ir galų gale net neliks klausimų dėl aptariamų Principų, jų komentarų, užsienio teisės doktrinos, užsienio teismų ir arbitražų praktikos svarbos nacionalinei teisės sistemai. Šiuo metu Lietuvoje tikrai trūksta duomenų apie pačius Principus, o tuo labiau apie jų poveikį LR teisei sistemai, todėl kiekviena nauja teisės specialistų karta neturi pakankamai potencialo praplėsti dabar

²² Mikelėnas V. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T.1. P. 191.

²³ Stripeikienė J. Europeizuotos ir internacionalizuotos privatinės teisės aiškinimas ir taikymas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus praktikoje: lyginamojo metodo vaidmuo//Privatinės teisės europeizacija ir internacionalizacija kaip iššūkis teisėjams (aktualiausi pranešimai), 2008.

esančio teisinio mąstymo visuomenėje. Autorės nuomone, būtų racionalu ir naudinga teisės universitetuose ir kitose mokslo įstaigose sudaryti galimybes ir išskirti tarptautinių teisės šaltinių, turinčių didelę reikšmę nacionalinei teisės sistemai (pvz., UNIDROIT ir PECL), studijas kaip atskirą discipliną, nes tai tikrai vertas dėmesio ir platesnių analizių objektas, kuris dažnai praleidžiamas nagrinėjant Lietuvoje atsirandančius sutartinius santykius.

Nepaisant visų šių pastebėjimų ir patarimų, UNIDROIT bei Europos sutarčių teisės principų recepcija gali neduoti laukiamo ir pageidaujamo efekto – teisės vienodinimo ir modernizavimo, nes net jei ir daugelis nacionalinės teisės normų bus tokios pačios kaip ir tų teisės aktų, kurie turėjo įtakos perkeliant nuostatas, dar nepašalina abejonių ar jų aiškinimo ir taikymo praktika nebus skirtinga, t. y. „lietuviška“²⁴. Kad būtų to išvengta, teisės doktrina bei praktika turi spėti eiti „koja kojon“ kartu su modernizuojamomis teisės normomis, taigi pagrindinis teisės mokslininkų bei teisėjų darbo įrankis turėtų būti lyginamoji sutarčių teisė.

Kategoriškai teigti, jog Lietuvos teismai vis dar nesivadovauja šiuo lyginamuoju metodu, būtų klaidinga, tačiau teigti, kad vadovaujasi nepakankamai – galima kiek drąsiau. Reikia atkreipti dėmesį jau vien į tai, kad pats lyginamojo metodo naudojimas gali būti atviras, kai taikomas tiesiogiai ir latentinis²⁵, kai nedaromos tiesioginės nuorodos į užsienio teisę ar užsienio teismų sprendimus, tačiau šie šaltiniai yra analizuojami ir vienaip ar kitaip veikia nacionalinio teismo sprendimus. Taigi šiuolaikinis teismas nebegali žiūrėti į taikomas nacionalinės teisės normas kaip tik į grynai nacionalines, izoliuotas nuo užsienio teisės, o atlikdamas savo darbą, aiškindamas teisės normą, teisėjas privalo tai daryti kūrybiškai, ir galbūt iš dalies atlikti mokslinį tiriamąjį darbą. Mažą teismų aktyvumą naudojant savo darbe užsienio teismų sprendimus, teisės doktriną lemia ir tai, jog UNIDROIT bei Europos sutarčių teisės principų atveju tai nėra privalomas lyginamojo metodo taikymas, kadangi ir patys Principai yra tik rekomendacinio pobūdžio. Tačiau kita vertus, Principams esant tik rekomendacinio pobūdžio ir todėl nesant sudėtine Lietuvos teisės sistemos dalimi, poreikis perimtas teisės normas aiškinti atsižvelgiant į tiesioginius Principų tekstus, jų komentarus, juos analizuojančius teisės doktrinos darbus, teismų praktikos pavyzdžius ir kitus lyginamosios privatinės teisės darbus tik dar labiau stiprėja.

Nors teismų praktika aiškinant perimtas Principų nuostatas kol kas nėra pakankamai išplėtotą, tačiau šiuo trečiuoju lygmeniu vis tiek yra daroma didesnė įtaka teisės vienodinimo procesui ir teisės modernizavimui Lietuvoje, lyginant su poveikiu, kuris daromas pirmuoju lygmeniu – įtaka teisės doktrinoje. Autorė taip teigia, nes išanalizavus teorinius nagrinėjamos darbo temos aspektus matoma tendencija, kad konkrečių problemų sprendimų variantų ar naujų teisės

²⁴ Mikelėnas V. Europos ir tarptautinių teisės normų ir standartų vaidmuo kuriant naująjį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą ir aiškinant jo normas: kodekso rengimo grupės vizija//Privatinės teisės europeizacija ir internacionalizacija kaip iššūkis teisėjams (aktualiausi pranešimai), 2008.

²⁵ Ten pat.

tobulinimo pasiūlymų, idėjų vis dar beveik nesulaukiama iš Lietuvos privatinės teisės teoretikų. Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, nors ir labai nedrąsiai, vis dažniau atsižvelgiama į tiesioginius į CK perkeltų nuostatų šaltinius – Principų sąvadus, vis dažniau išnagrinėtų bylų sprendimuose galima aptikti nuorodų į UNIDROIT bei PECL principų sąvadus (tai detalizuota kitame skyriuje). Taigi galima teigti, jog Teismo praktika yra reali paskata greitesniam ir produktyvesniam doktrinos formavimuisi šia tema. Tas faktas, jog trečiasis recepcijos etapas valstybėje yra geriau įgyvendintas netrukdo tolesniam sėkmingam procesui, tačiau jį pristabdo.

2.1.4. Ketvirtojo ir penktojo recepcijos etapo įtaka Lietuvoje

Ankstesniuose darbo skyriuose minėta, jog teisės recepcijos sėkmingam procesui būtina išskirti papildomus etapus: ketvirtąjį – integruotų užsienio teisės nuostatų įtaka subjektų teisiniams santykiams ir penktąjį – recepuotų užsienio teisės normų nenutrūkstamas tobulinimas neatsilikant nuo tarptautinių ir regioninių iniciatyvų.

Ketvirtasis recepcijos etapas Lietuvoje. Sutartis – tai civilinės apyvartos teisinė išraiška ir forma, todėl be šio instituto negalima įsivaizduoti rinkos egzistavimo. Civilinių teisinių santykių subjektai šį institutą naudoja norėdami sukurti, pakeisti ar panaikinti esančius teisinius santykius, o tai daro naudodami sutarčių teisės normas. Taigi tai – vienintelis tinkamas ir efektyvus indikatorius tam, kad sužinotume koku lygiu ir ar sėkmingai visuomenėje priimtos užsienio teisės nuostatos teisės recepcijos proceso metu perkeltos į nacionalinę teisę. Nuo to, kaip visuomenė priims šias naujas normas, priklauso viso teisės modernizavimo sėkmė²⁶.

Norint sužinoti koku lygiu sutartinių teisinių santykių dalyviai priėmė recepuotas UNIDROIT ir PECL nuostatas, naudinga būtų peržiūrėti teismų praktiką, kurioje galima matyti kaip ir kiek dažnai šalys remiasi minėtais principais gindamos savo interesus (detalizuota kitame darbo skyriuje). Taigi galima teigti, kad šalys ima vis dažniau vadovautis tarptautiniais UNIDROIT bei PECL principų šaltiniais šalia nacionalinio CK. Tai reiškia, kad ir teisinių santykių dalyvių sąmonė modernėja ir gana sėkmingai savo teisinius santykius konstruoja tiek pagal CK nuostatas, kurios dažnai atkartoja UNIDROIT bei PECL, tiek ir tiesiogiai pagal minėtų Principų taisykles.

Penktasis recepcijos etapas Lietuvoje. Kadangi teisės santykiams būdingas ne statiškumas, o dinamiškumas, reikia atkreipti dėmesį, jog ir priimtos teisės normos nėra nekintamos, todėl stebint teisinio gyvenimo pokyčius, naujai priimtų teisės normų priėmimą ir taikymą visuomenėje, teisinių santykių kaitą, reikia tobulinti ir priimtas teisės normas atsižvelgiant į šiuos pokyčius. Taigi rengėjų darbas nėra baigtas vien tik parengus ir valstybėje priėmus naują kodeksą, nes reikia nuolat sekti vis kintančias sutarčių teisės tendencijas, reaguoti į UNIDROIT bei PECL pokyčius bei tokiau

²⁶ Žukas T. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų ir Europos sutarčių teisės principų recepcija Lietuvoje: trečiasis recepcijos etapas ir Šveicarijos patirtis//Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007. P. 121.

būdu toliau tobulinti nacionalinės teisės nuostatas. Tai akivaizdu jau vien dėl to, jog sudarant 2001 m. LR CK buvo remtasi 1994 m. UNIDROIT principų redakcija, o 2004 m. šis Principų sąvadas buvo atnaujintas, modifikuoti kai kurių straipsnių komentarai, be to, patys Principai papildyti naujomis nuostatomis (dėl atstovavimo, trečiųjų asmenų teisių, įskaitymo, reikalavimo perleidimo, skolos perkėlimo, sutarties perleidimo, senaties terminų). Taigi prisidėjusi prie privatinės teisės vienodinimo proceso Europos ir tarptautiniu lygiu, Lietuva neturėtų atsilikti nuo tolesnės šio proceso eigos ir dalyvauti visose iniciatyvose, susijusiose su tuo, nes pradėjus Lietuvos teisės sistemos modernizavimą pagal tarptautinius standartus, kiekvienas išorinis pokytis, esantis už Lietuvos ribų, bus ir vidinis, darantis nemažą įtaka Lietuvos teisės sistemai, jos plėtrai.

Tai turėtų skatinti ir tas faktas, jog Lietuvos teismų praktikoje vis dažniau atsiranda naujos bylų kategorijos, kurios iki šiol nebuvo sutiktos mūsų nacionalinių teismų praktikoje, tačiau panašios aptinkamos užsienio valstybių teismų praktikoje (pvz., surogacijos, „asbesto“, „tabako“, „blogo gimimo“, „blogo gyvenimo“, lyties pakeitimo ir kt.)²⁷. Teisiniams santykiams įgaudant tarptautinį pobūdį, negalima ignoruoti šių naujai atsirandančių aplinkybių. Vadinasi negalima sustoti dabartinėje situacijoje manant, jog nacionalinės civilinės teisės modernizavimas jau atliktas ir naujajame civiliniame kodekse bus atsakymai į visus klausimus, o reikia kaip įmanoma daugiau domėtis tarptautine praktika bei lyginamuoju metodu vadovaujantis spręsti kylančias problemas.

2.2. Lietuvos Respublikos teismų praktikos analizė

Teiginį, jog Lietuvos teismai vis drąsiau ima tiesiogiai vadovautis UNIDROIT bei PECL principų nuostatomis aiškindami LR CK ir priimdami sprendimus, gali įrodyti pateikti teismų praktikos konkretūs pavyzdžiai, nors jų ir nėra labai daug.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 9 d. nutartyje Nr. **3K-3-489/2009** dėl avanso, baudos ir nuostolių išieškojimo teigiama: „CK 6.156 straipsnyje įtvirtintas vienas iš pamatinių civilinės teisės principų – sutarties laisvės principas, reiškiantis, kad šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas, tačiau draudžiama versti kitą asmenį sudaryti sutartį [...]. Toks šio principo turinys *inter alia* pripažįstamas ir tarptautinėje praktikoje (Tarptautinės teisės unifikavimo instituto parengtų Tarptautinių komercinių sutarčių principų (UNIDROIT principles) 1.1 straipsnis, 2.15 straipsnio 2 dalis; Europos sutarčių teisės principų (The principles of European contract law) 1.102 straipsnio 1 dalis, 2.301 straipsnio 1 dalis)“. Šioje byloje Teismas, aptardamas visuotinai pripažįstamą sutarčių laisvės principą, tiesiogiai remiasi nagrinėjamais tarptautiniais dokumentais.

²⁷ Mikelėnas V. Europos ir tarptautinių teisės normų ir standartų vaidmuo kuriant naująjį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą ir aiškinant jo normas: kodekso rengimo grupės vizija//Privatinės teisės europeizacija ir internacionalizacija kaip iššūkis teisėjams (aktualiausi pranešimai), 2008.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 26 d. nutartyje Nr. **3K-3-287/2009** dėl sutarties nutraukimo pripažinimo neteisėtu ir negaliojančiu bei nuosavybės teisės į akcijas pripažinimo teigiama: „[...] normų turinio analizė leidžia daryti išvadą, kad įstatymų leidėjas teikia prioritetą sutarties įvykdymui, o ne jos nutraukimui. Toks sutartinių santykių reguliavimo būdas yra ne kas kita kaip tarptautinėje sutarčių teisėje pripažįstamo *favor contractus* principo (žr., pvz., *Bonell M.J. An International Restatement of Contract Law. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. 2nd edition Transnational Publishers, Incorporated, 1998. P. 117-135.*) išraiška. Šiuo principu grindžiamas teisinis reguliavimas reiškia, kad šalys turi siekti išsaugoti sutartį, jeigu tai tik yra įmanoma.“ Šioje byloje Teismas atkreipia dėmesį į daugelyje teisės sistemų pripažįstamą *favor contractus* principą.

LAT 2009 m. gegužės 27 d. nutartyje Nr. **3K-3-219/2009** dėl skolos priteisimo teigiama: „Apeliacinės instancijos teismas netinkamai aiškino ir taikė akceptą ir jam nustatytus reikalavimus (akcepto besąlygiškumo) reglamentuojančias materialinės teisės normas (CK 6.173-6.178 straipsniai). Iš CK 6.173 straipsnio 1 dalies normos turinio, UNIDROIT principų 2.1.6 straipsnio, taip pat teisės doktrinos nuostatų išplaukia, kad paprastas patvirtinimas, jog yra gautas pasiūlymas, ar susidomėjimo pasiūlymu išreiškimas yra nepakankami pripažinti šiuos veiksmus akceptu. Pritarimas turi būti besąlyginis.“ Šiuo atveju Teismas, aiškindamas akcepto pobūdį, LR CK ir UNIDROIT nuostatas vertina kaip lygiavertes.

LAT 2009 m. kovo 3 d. nutartyje Nr. **3K-3-15/2009** dėl skolos ir delspinigių priteisimo teigiama: „UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 4.4 straipsnyje nurodyta, kad sutarties sąlygos turi būti aiškinamos ne izoliuotai, bet visos sutarties ar pareiškimų, kurie buvo padaryti, kontekste. Analogiška nuostata įtvirtinta ir Europos sutarčių teisės principų 5:105 straipsnyje. UNIDROIT principų 4.5 straipsnyje nurodyta, kad sutarties sąlygos turi būti aiškinamos taip, jog neliktų neišaiškinta nė viena sutarties sąlyga ir kiekvienai iš jų būtų suteikta kokia nors reikšmė. Taigi sutartį būtina aiškinti kaip vientisą dokumentą, o ne vertinti atskiras jos sąlygas.“ Šioje byloje Teismas remiasi ir UNIDROIT, ir PECL principuose įtvirtinta nuostata dėl sutarties aiškinimo atsižvelgiant į sutartį, kaip į vientisą dokumentą.

LAT 2008 m. spalio 27 d. nutartyje Nr. **3K-3-504/2008** dėl dovanojimo sutarties pripažinimo negaliojančia teigiama: „[...] suklydimu laikoma klaidinga prielaida apie egzistavusius esminius sandorio sudarymo faktus sandorio sudarymo metu (CK 1.90 straipsnio 2 dalis). Analogiška nuostata įtvirtinta ir Tarptautinių komercinių sutarčių principų (toliau – UNIDROIT principai) 3.4 straipsnyje, kuriame suklydimas apibūdinamas kaip klaidingas faktų ar teisės normų, esančių sutarties sudarymo metu, suvokimas. Taigi suklydimas faktą galima konstatuoti tik tuo atveju, jeigu buvo suklysta dėl esminių sandorio elementų, buvusių sandorio sudarymo metu, o ne dėl aplinkybių, atsiradusių po jo sudarymo. [...] Suklydimas turi būti esminis, t. y. toks, kai

normaliai atidus ir protingas asmuo, žinodamas tikrąją reikalų padėtį, panašioje situacijoje sandorio nebūtų sudaręs arba būtų jį sudaręs iš esmės kitokiomis sąlygomis. Tokia esminio suklydimo samprata pateikta CK 1.90 straipsnio 4 dalyje ir UNIDROIT principų 3.5 straipsnyje.“ Šioje byloje Teismas pripažino vienodą UNIDROIT ir LR CK nuostatų turinį suklydimo atveju.

LAT 2008 m. rugsėjo 1 d. nutartyje Nr. **3K-3-405/2008** dėl pirkimo – pardavimo sutarties patvirtinimo teigiama: „CK 6.156 straipsnyje įtvirtintas vienas iš pamatinių civilinės teisės principų – sutarties laisvės principas, reiškiantis, kad šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas, tačiau draudžiama versti kitą asmenį sudaryti sutartį, išskyrus atvejus, kai pareiga sudaryti sutartį yra nustatyta įstatymuose ar savanoriškame įsipareigojime sudaryti sutartį (CK 6.156 straipsnio 1, 2 dalys; 6.163 straipsnio 2 dalis). Toks šio principo turinys *inter alia* pripažįstamas ir tarptautinėje praktikoje (Tarptautinės teisės unifikavimo instituto parengtų Tarptautinių komercinių sutarčių principų (UNIDROIT principles of international commercial contracts) 1.1 straipsnis, 2.15 straipsnio 2 dalis; Europos sutarčių teisės principų (The principles of European contract law) 1.102 straipsnio 1 dalis, 2.301 straipsnio 1 dalis)“. Teismas šioje byloje pasinaudoja tarptautiniais dokumentais ir pagrindžia bendrąjį sutarčių laisvės principą.

LAT 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartyje Nr. **3K-3-366/2008** dėl preliminariųjų butų pirkimo – pardavimo sutarčių panaikinimo teigiama: „Civilinės teisės normos toleruoja situaciją, kai pardavėjas sutarties sudarymo metu nėra parduodamo daikto savininkas, tačiau juo tampa sutarties įvykdymo metu, ir tokias sutartis pripažįsta galiojančiomis (CK 6.307 straipsnis). Tuo labiau tai leistina preliminariųjų sutarčių atveju, nes tai atitinka jų paskirtį ir pobūdį. Tokį aiškinimą patvirtina ir Tarptautinės teisės unifikavimo instituto (UNIDROIT) parengtų Komercinių sutarčių principų 3.3 straipsnis, kuriame nustatyta, kad vien faktas, jog sutarties sudarymo metu prisiimtų įsipareigojimų įvykdymas buvo neįmanomas ar šalis negalėjo disponuoti turtu, dėl kurio sudaryta sutartis, neturi įtakos sutarties galiojimui.“

LAT 2005 m. sausio 19 d. nutartyje Nr. **3K-3-38/2005** dėl nuostolių atlyginimo teigiama: „[...] net ir pripažinus, kad sutartis nebuvo sudaryta, būtina įvertinti derybas nutraukusios šalies elgesį sąžiningumo principo požiūriu ir atsakyti į klausimą, derybas be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė ar ne kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, jog sutartis tikrai bus sudaryta. Jeigu atsakymas į šį klausimą būtų teigiamas, tai nesąžininga šalis privalėtų kitai šaliai atlyginti nuostolius, kuriuos sudaro derybų metu turėtos išlaidos bei prarastos galimybės pinigine verte (*UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome, 1994, p. 50–52*). Net ir pripažinus, kad rangos sutartis šalių nebuvo sudaryta, šalių veiksmai vertintini sąžiningumo vedant derybas požiūriu.“ Šiuo atveju Teismas naudojo tarptautiniais dokumentais pagrįsdamas sąžiningumo principo pobūdį ikisutartiniuose šalių santykiuose.

LAT 2003 m. gegužės 19 d. nutartyje Nr. **3K-3-612/2003** dėl akcijų pirkimo – pardavimo sutarties pripažinimo negaliojančia teigiama: „1964 m. CK 177 straipsnio 2 dalyje nustatyta: jeigu dėl nepaprasto aplinkybių pasikeitimo prievolės įvykdymas susijęs su dideliais sunkumais arba vienai iš šalių gresia didelės, aiškiai neekvivalentiškos išlaidos ir to šalis negalėjo numatyti, sudarydama sutartį, tai teismas, įvertinęs šalių interesus, suinteresuotos šalies reikalavimu gali nustatyti prievolės mokėjimų dydį ar nutraukti sutartį. Ši įstatymo norma reglamentuoja iš esmės pasikeitusių aplinkybių įtaką sutarties vykdymui. Panašaus turinio teisinis reguliavimas nustatytas naujo CK 6.204 straipsnyje, kuris pakartoja UNIDROIT principų 6.2.1-6.23 straipsnius.“ Teismas tiesiogiai deklaruoja, kad naujojo kodekso normos perimtos iš UNIDROIT principų.

LAT 2006 lapkričio 6 d. nutarime Nr. **3K-P-382/2006** dėl žemės sklypo pirkimo–pardavimo sutarties sudarymo patvirtinimo, kuriame buvo sprendžiama dėl preliminariosios sutarties bruožų, jos aiškinimo ir šios sutarties atskyrimo nuo pagrindinės sutarties, teigiama: „Nei Tarptautinės teisės unifikavimo instituto (UNIDROIT) parengtuose Tarptautiniuose komercinių sutarčių principuose, nei Europos sutarčių teisės principuose tiesiogiai neįtvirtintas preliminariosios sutarties institutas, tačiau UNIDROIT principų komentare nurodoma, jog „po derybų šalys pasirašo ikisutartinius dokumentus – preliminariąsias sutartis, kuriose nurodo sutarties sąlygas ir išreiškia ketinimą vėliau sudaryti pagrindinę sutartį“ (*UNIDROIT principles of International Commercial Contracts. UNIDROIT, ROME. 1994. P. 46*). Be to, Europos sutarčių teisės principų 3.301 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad jeigu šalis derybose dėl sutarties sudarymo derasi pažeisdama sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principus, ji atsako už antrosios šalies patirtus nuostolius („...a party, which has negotiated or broken off negotiations contrary to good faith and fair dealing is liable for the losses caused to the other party“). Pagal Europos sutarčių teisės principų 3.301 straipsnio 3 dalį prieštarauja sąžiningumui ir sąžiningai dalykinei praktikai, pavyzdžiui, tai, kad šalis pradėjo arba tęsia derybas neturėdama ketinimų sudaryti sutartį su antrąja šalimi („It is contrary to good faith and fair dealing, in particular for a party to enter into or continue negotiations with no real intention of reaching an agreement with the other party“). [...]Sprendžiant dėl nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies teisės reikalauti piniginio atlyginimo už prarastą galimybę, esminę reikšmę turėtų šalies, atsisakančios sudaryti pagrindinę sutartį, veiksmai sąžiningumo požiūriu: jei derybas be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, kad sutartis tikrai bus sudaryta, tai ji, kaip nesąžininga šalis, privalėtų atlyginti kitai šaliai nuostolius už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą – ne tik derybų metu turėtas išlaidas, bet ir prarastos galimybės pinigine vertę (*UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome, 1994, p. 50--52*).“ Šioje byloje Teismas gana didelį dėmesį skyrė Principų nuostatoms aiškindamas ikisutartinių santykių instituto pobūdį, kuris atspindi LR CK.

LAT 2008 m. spalio 28 d. nutartyje Nr. **3K-3-483/2008** dėl nuostolių atlyginimo teigiama: „Kasacinis teismas yra nurodęs, kad pagal Europos sutarčių teisės principų 3.301 straipsnio 2 dalį jeigu šalis derybose dėl sutarties sudarymo derasi pažeisdama sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principus, ji atsako už antrosios šalies patirtus nuostolius.“ Šioje byloje Teismas ne tik remiasi PECL principais, bet ir pateikia nuorodą į ankstesnę bylą taip formuodamas praktiką ir pavyzdį, jog sprendžiant tam tikrą klausimą reikėtų atsižvelgti į tarptautines normas.

LAT 2006 m. lapkričio 26 d. nutartyje Nr. **3K-3-600/2006** dėl draudimo išmokų sumokėjimo teigiama: „CK 6.193 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad tais atvejais, kai abejojama dėl sutarties sąlygų, jos aiškinamos tas sąlygas pasiūliusios šalies nenaudai ir jas priėmusios šalies naudai. Visais atvejais sutarties sąlygos yra aiškinamos sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai. Ši *contra proferentem*, t. y. neaiškių sutarties sąlygų aiškinimo jas siūliusios šalies nenaudai, taisyklė įtvirtinta ir tarptautiniuose privatinės teisės aktuose. Europos Sutarčių teisės principų 5.103 straipsnyje nurodyta, kad jeigu yra abejonių dėl sutarties sąlygos, kuri nebuvo individualiai aptarta, ji yra aiškinama tokią sąlygą pasiūliusios šalies nenaudai.“

Čia paminėti LAT bylų sprendimai, kuriuose pats Teismas tarp sprendimo argumentų konstatuojamoje dalyje remiasi UNIDROIT bei PECL principais tiesiogiai. Tačiau yra ne vienas pavyzdys, kai bylose šiais Principais remiasi šalys ir jų advokatai.

2003 m. gruodžio 8 d. LAT nutartyje Nr. **3K-3-1068/2003** dėl pastato dalies pirkimo – pardavimo sutarties pripažinimo negaliojančia atsakovas **atsiliepime į kasacinį skundą** nurodo UNIDROIT principus kaip vieną iš šaltinių, kuris pagrindžia jo teiginius: „Kai suklydimas yra tik suklydusios sandorio šalies neapgalvotos rizikos ar jos neatsargumo rezultatas, pripažinti sutartį negaliojančia nėra teisinio pagrindo, nes tokiu atveju šalies suklydimo negalima pateisinti ([...] galiojančio CK 1.90 str. 5 d., CK 1.90 str. komentaras, UNIDROIT principų 3.5 str. 2 d. ir kt.)“.

2005 m. sausio 19 d. LAT nutartyje Nr. **3K-3-38/2005** dėl nuostolių atlyginimo **ieškovas kasaciniame skunde** remiasi tuo faktu, jog aiškinant CK normas, būtina atkreipti dėmesį į UNIDROIT principų nuostatas ir teigia: „Ofertos adresato prašymas, kad oferentas pagerintų savo pasiūlymą, negali būti laikomas ofertos atmetimu. Tokį CK 6.170 straipsnio aiškinimą patvirtina ir UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų, kuriais būtina vadovautis aiškinant atitinkamas CK nuostatas [...].“ Šioje byloje ir LAT rėmėsi UNIDROIT principų nuostatomis, motyvuodamas savo sprendimą (aptarta aukščiau).

2006 m. lapkričio 13 d. LAT nutartyje Nr. **3K-3-585/2006** dėl preliminariosios sutarties pripažinimo negaliojančia **ieškovas kasaciniame skunde** argumentuoja savo teiginį apie esminį suklydimą remdamasis UNIDROIT principais ir teigia: „Pagal UNIDROIT principų 3.5 straipsnį esminiu laikomas toks suklydimas, kuris sudarant sutartį buvęs toks reikšmingas, kad protingas asmuo, esant analogiškai padėčiai, būtų ją sudaręs kitomis sąlygomis arba apskritai nesudaręs,

žinodamas tikrąją padėtį, o kita šalis taip pat klydo arba prisidėjo prie suklydimo, arba žinojo ar turėjo žinoti apie suklydimą ir klystančios šalies neinformavo apie tikrąją padėtį, jeigu šios neatskleidimas neatitiko protingos ir sąžiningos komercinės praktikos.“

2006 m. lapkričio 27 d. LAT nutartyje Nr. **3K-3-600/2006** dėl draudimo išmokų sumokėjimo **ieškovas kasaciniame skunde** remiasi bendradarbiavimo ir kooperacijos principais bei kaip vieną iš šaltinių nurodo UNIDROIT principus ir teigia: „Be to, sutarčių teisėje galioja ir bendrosios sutarties šalių pareigos, tarp jų pareiga elgtis sąžiningai, protingai, teisingai (CK 1.5, 6.38, 6.200 straipsniai), taip pat pareiga bendradarbiauti ir kooperuotis (CK 6.38, 6.200 straipsniai; UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principų 5.3 straipsnis)“.

2006 m. gruodžio 11 d. LAT nutartyje Nr. **3K-3-640/2006** dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu **ieškovas kasaciniame skunde** remiasi ankstesne LAT praktika, argumentuodamas teiginius dėl sutarties šalių pareigos elgtis sąžiningai ir teigia: „Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad CK sutarčių teisės bendrosios dalies normos, perimtos iš UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų, turi būti aiškinamos ir taikomos taip, kaip jos yra aiškinamos šių UNIDROIT principų komentare ir užsienio valstybių teismų bei tarptautinio arbitražo praktikoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-38/2005).“

2006 m. gruodžio 28 d. LAT nutartyje Nr. **3K-3-681/2006** dėl 39 000 Lt priteisimo **ieškovas kasaciniame skunde** pasisakydamas nuostolių mažinimo klausimu, remiasi UNIDROIT principais kaip šaltiniu, kuris papildo, paaiškina CK įtvirtintą nuostatą ir teigia: „Nors CK 6.259 straipsnio 2 dalyje nenustatyta, kokių priemonių turi imtis kreditorius nuostoliams sumažinti, tačiau iš UNIDROIT principų išplaukia, kad jis turi pasirinkti ir atlikti protingus veiksmus, mažinančius nuostolius.“

2007 m. vasario 26 d. LAT nutartyje Nr. **3K-3-78/2007** dėl aukciono rezultatų **ieškovas kasaciniame skunde** pasisakydamas dėl ofertos pobūdžio, teigia: „Pagal UNIDROIT principų 2.2 straipsnį, taip pat CK 6.167 straipsnį oferta yra pasiūlymas, skirtas konkrečiam asmeniui arba nenustatytam asmenų skaičiui; dėl to, kai adresatas atsiliepia ir atitinkama forma pareiškia sutinkantis sudaryti sutartį ofertoje nurodytomis sąlygomis, sutartis turi būti pripažinta sudaryta, o oferta negali būti panaikinta ar atšaukta.“

2007 m. gegužės 8 d. LAT nutartyje Nr. **3K-3-199/2007** dėl nuostolių atlyginimo **ieškovas kasaciniame skunde** remiasi UNIDROIT principais bei LAT praktika, kurioje jis anksčiau darė nuorodas į šiuos principus ir teigia: „Vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimu [...] ieškovui turėtų būti atlyginta prarastos galimybės pinigine verte (UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 1994; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 19 d.

nutartis, priimta civilinėje byloje UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, bylos Nr. 3K-3-38/2005).“

2007 m. birželio 22 d. LAT nutartyje Nr. **3K-3-158/2007** dėl UAB „Genčių nafta“ steigimo sutarties pripažinimo negaliojančia vienas iš **ieškovų kasaciniame skunde** pasisakydamas dėl tikrosios šalių valios remiasi UNIDROIT principais ir teigia: „Teismai turėjo taikyti CK 6.193 straipsnio nuostatas ir nustatyti tikrąją šalių valią sudarant sutartį, kuria buvo siekiama perduoti visų ginčų sprendimą nagrinėti arbitražiniam teismui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. balandžio 3 d. nutartis [...] Nr. 3K-3-406/2000; UNIDROIT „Tarptautinių prekybos sutarčių principų“ 4.1 straipsnis).“

2008 m. birželio 17 d. LAT nutartyje Nr. **3K-3-333/2008** dėl skolos ir netesybų priteisimo **ieškovas kasaciniame skunde** remiasi ankstesniu LAT sprendimu, kuriame jis rėmėsi UNIDROIT principais ir teigia: „Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. lapkričio 6 d. nutarime civilinėje byloje Nr. 3K-P-382/2006 konstatavo, kad jei derybas be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė kita šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, kad sutartis tikrai bus sudaryta, tai ji, kaip nesąžininga šalis, privalėtų atlyginti kitai šaliai nuostolius už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą – ne tik derybų metu turėtas išlaidas, bet ir prarastos galimybės piniginę vertę (Unidroit Principles of International Commercial Contracts. Rome, 1994, p. 50-52; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-38/2005).“

2008 m. spalio 13 d. LAT nutartyje Nr. **3K-3-473/2008** dėl skolos priteisimo **ieškovas kasaciniame skunde** pasisakydamas dėl ofertos pobūdžio remiasi teismų praktika, UNIDROIT principais bei teisės doktrina ir teigia: „Iš CK 6.173 straipsnio 1 dalies normos turinio, UNIDROIT principų 2.1.6 straipsnio, taip pat teisės doktrinos (V. Mikelėnas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, šeštoji knyga, Prievolių teisė, Justitia, Vilnius, 2003, p. 218) nuostatų išplaukia, kad paprastas patvirtinimas, jog gautas pasiūlymas ar susidomėjimo pasiūlymu išreiškimas yra nepakankami ofertos akceptui pripažinti; pritarimas turi būti besąlyginis.“

2009 m. sausio 27 d. LAT nutartyje Nr. **3K-3-40/2009** dėl nuostolių atlyginimo **ieškovas kasaciniame skunde** pagrįsdamas teiginį apie prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimą teigia, kad tai darant reikia vadovautis UNIDROIT principais: „Prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo koncepcija aiškintina, vadovaujantis UNIDROIT sutarčių principais; tai reiškia, kad šalies teisė į nuostolių, atsiradusių ikisutartiniuose santykiuose, atlyginimą saistoma prarastos galimybės sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu, bet ne teorinio pelno, kuris būtų gautas, sudarius pirmąją sutartį.“

2009 m. gegužės 27 d. LAT nutartyje Nr. **3K-3-219/2009** dėl skolos priteisimo **ieškovas kasaciniame skunde** pasisakydamas dėl akcepto pobūdžio teigia: „Iš CK 6.173 straipsnio 1 dalies normos turinio, UNIDROIT principų 2.1.6 straipsnio, taip pat teisės doktrinos nuostatų išplaukia,

kad paprastas patvirtinimas, jog yra gautas pasiūlymas, ar susidomėjimo pasiūlymu išreiškimas yra nepakankami pripažinti šiuos veiksmus akceptu. Pritarimas turi būti besąlyginis.“

2009 m. vasario 10 d. LAT nutartyje Nr. **3K-3-42/2009** dėl ginčų sprendėjo sprendimo panaikinimo **atsakovas atsiliepine į kasacinį skundą** remiasi *contra preferentem* taisykle ir teigia: „[...] Sutarties ir ją sudarančių dokumentų sąlygas rengė ieškovas, todėl, remiantis *contra preferentem* taisykle, įtvirtinta CK 6.193 straipsnio 4 dalyje, taip pat Europos sutarčių teisės principų 5.103 straipsnyje, neaiškios sutarties sąlygos aiškinamos jas pasiūliusios šalies nenaudai ir jas priėmusios šalies naudai.“

2009 m. gegužės 5 d. LAT nutartyje Nr. **3K-3-201/2009** dėl nuostolių atlyginimo ir tarpininkavimo mokesčio priteisimo **ieškovas kasaciniame skunde** remiasi sąžiningumo principu ir teigia: „Pagal Europos sutarčių teisės principų 3.301 straipsnio 3 dalį šalies veiksmai pradėjus arba tęsiant derybas, neturint ketinimų sudaryti sutartį su antrąja šalimi, laikomi prieštaraujančiais sąžiningumui ir sąžiningai dalykinei praktikai.“

2009 m. gegužės 5 d. LAT nutartyje Nr. **3K-3-168/2009** dėl akcijų pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo ir sąlygų nustatymo **ieškovas kasaciniame skunde** pasisakydamas dėl sutarčių laisvės principo teigia: „CK 6.156 straipsnyje įtvirtintas vienas iš pamatinių civilinės teisės principų – sutarties laisvės principas, reiškiantis, kad šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas; draudžiama versti kitą asmenį sudaryti sutartį, išskyrus atvejus, kai pareiga sudaryti sutartį yra nustatyta įstatymuose ar savanoriškame įsipareigojime sudaryti sutartį (CK 6.156 straipsnio 1, 2 dalys, 6.163 straipsnio 2 dalis). Toks šio principo turinys inter alia pripažįstamas ir tarptautinėje praktikoje (Tarptautinės teisės unifikavimo instituto parengtų Tarptautinių komercinių sutarčių principų 1.1 straipsnis, 2.15 straipsnio 2 dalis; Europos sutarčių teisės principų 1.102 straipsnio 1 dalis, 2.301 straipsnio 1 dalis).“

Unilex tarptautinėje duomenų bazėje²⁸ galima rasti valstybių nacionalinių bylų pavyzdžių, kuriose yra naudojami UNIDROIT principai, daromos tiesioginės nuorodos ar kitaip jais remiamasi. Paminėtina, kad šioje bazėje randama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtų bylų, o konkrečiai – keturios bylos, kurios jau buvo aptartos šiame skyriuje (3K-3-281/2002, 3K-3-612/2003, 3K-3-38/2005, 3K-P-382/2006). Šiuo metu iš viso šioje bazėje galima rasti 67 bylų pavyzdžius iš įvairių valstybių.

Iš viso to, kas išdėstyta, galima teigti, kad šalys teismo procese dažniau remiasi UNIDROIT bei PECL principais nei LAT, tačiau stebima tendencija, jog pastaruoju metu daugėja atvejų, kai į šiuos Principų sąvadus vis dažniau atsižvelgia ir pats Teismas (žr. Lentelę Nr. 2).

²⁸ Unilex duomenų bazė <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13619>; prisijungimo laikas: 2009-11-01.

2 lentelė. Nagrinėtų bylų skaičius 2003-2009 m.

Laikotarpis	UNIDROIT		PECL	
	Bylų skaičius, kuriose rėmėsi LAT	Bylų skaičius, kuriose rėmėsi Šalys	Bylų skaičius, kuriose rėmėsi LAT	Bylų skaičius, kuriose rėmėsi Šalys
2003 m.	1	1	-	-
2004 m.	-	-	-	-
2005 m.	1	1	-	-
2006 m.	1	4	2	-
2007 m.	-	4	-	-
2008 m.	4	3	2	-
Iki 2009-10	2	2	1	3
Iš viso	9	15	5	3

Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį, jog UNIDROIT principais yra remiamasi gerokai dažniau nei PECL. Visa ši analizė parodo, kad UNIDROIT ir PECL principų recepcija Lietuvos nacionalinėje teisėje vyksta gana sėkmingai, vis dažniau daromos nuorodos į tiesioginius Principų šaltinius, juos pateikiant šalia nacionalinio civilinio kodekso nuostatų kaip lygiaverčius.

3. UNIDROIT, EUROPOS SUTARČIŲ TEISĖS PRINCIPŲ IR LIETUVOS SUTARČIŲ TEISĖS SAVEIKA

3.1. Principų nuostatų poveikis bendrosioms sutarčių teisės nuostatomis

Sutarčių teisės bendrosiose nuostatose aptariami pagrindiniai aspektai, kurie apibūdina sutarčių teisės esmę, vietą ir reikšmę civilinės teisės sistemoje, priskiriami tokie klausimai, kaip pagrindiniai reglamentuojantys šį institutą principai. Sutartis gali būti suprantama įvairiai: kaip šalių susitarimas, iš kurio kyla įsipareigojimai²⁹, kaip pažadas, kuris yra įpareigojantis³⁰. Bendrosios sutarčių teisės nuostatos LR CK apima 6.154 – 6.161 straipsnius, UNIDROIT principuose 1.1 – 1.10 str., PECL 1.101 – 1.305 str.

Pagrindinis principas, kuris įtvirtintas tiek UNIDROIT, tiek PECL, tiek ir LR CK, yra visose Europos teisinėse sistemose pripažįstamas šalių sutarties laisvės principas – visuotinai pripažįstamas sutarčių teisės pagrindas. Šis principas civiliniuose santykiuose pasireiškia keturiais aspektais: (1) laisvė sudaryti sutartį, (2) laisvė atsisakyti sudaryti sutartį, (3) laisvė nustatyti sutarties turinį ir (4) laisvė sudaryti sutartį, kurių įstatymas nenumato, jei tai neprieštarauja teisei, viešai tvarkai ir gerai moralei.

UNIDROIT principų 1.1 str. numato, kad šalys yra laisvos sudaryti sutartį ir nustatyti jos turinį („*the parties are free to enter into a contract and to determine its content*“). Oficialiame šių principų komentare yra nurodyta, jog galima tokio principo išimtis tais atvejais, kai tam tikruose

²⁹ Koffman L., Macdonald E. *The Law of Contract*. New York (N.Y.): Oxford University Press, 2007.

³⁰ Clarke Ph., Clarke J., Zhon M. *Contract Law: commentaries, cases and perspectives*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

ekonomikos sektoriuose viešojo intereso naudai užtikrinti valstybės suteikia galimybę subjektui „pasišalinti iš atviros konkurencijos“ („*to exclude from open competition*“), t. y. valstybė suteikia monopolijos teisę. PECL 1.102 str. taip pat nurodo, jog šalys yra laisvos sudaryti sutartį ir savo nuožiūra nustatyti jos turinį, atsižvelgiant į geros valios ir sąžiningų derybų („*good faith and fair dealing*“) reikalavimus bei privalomas šių Principų nustatytas taisykles. Daugelis sistemų skiria subjektyvų ir objektyvų geros valios aspektą: pirmasis apibūdinamas kaip subjektyvus suvokimas, o antrasis – tam tikras sutarties šalių elgesys³¹.

CK 6.156 str. 1 dalyje civilinių teisinių santykių subjektams garantuojamas sutarties laisvės principas. Šioje normoje nustatyta, kad šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas, tai pat sudaryti ir šio Kodekso nenumatytas sutartis, jeigu tai neprieštarauja įstatymams. Galima teigti, kad visuose dokumentuose aptariamo principo turinys yra vienodas, be to, LAT aiškindamas sutarčių laisvės principą taip pat remiasi tarptautiniais dokumentais – UNIDROIT ir PECL – ir nurodo, kad šio principo turinys yra labai panašus³² bei pripažįstamas tarptautinėje praktikoje³³.

Kitas svarbus aspektas, kuris reglamentuojamas visuose aptariamuose dokumentuose, yra sąžiningumo principas. Tai ne tik sutarčių teisės instituto, bet ir visos civilinės teisės vienas svarbiausių principų. UNIDROIT principų 1.7 str. numatyta, jog šalys privalo veikti remiantis geros valios ir sąžiningų derybų principu („*good faith and fair dealing*“), šios pareigos jos negali pašalinti ar koku nors būdu apriboti. Tai – pagrindinė nuostata šiuose Principuose, kuri apima šalių elgesį sutarties galiojimo laikotarpiu, taip pat derybų procese. Elgesys, priešingas šiam principui, laikomas piktnaudžiavimu savo teisėmis („*abuse of rights*“). PECL 1.201 str. nurodo, jog kiekviena šalis privalo veikti pagal geros valios ir sąžiningų derybų principą ir šalys negali savo nuožiūra nepaisyti, pašalinti ar apriboti šios pareigos. Tokia pareiga numatyta ir nacionaliniame LR CK 6.158 str., kuris reglamentuoja kiekvienos šalies, turinčios sutartinių santykių, pareigą elgtis sąžiningai. Taip pat, kaip ir minėtuose tarptautiniuose dokumentuose, šiame straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad šalys šios pareigos negali savo susitarimu pakeisti ar panaikinti. Pastaroji nuostata parodo, kad sąžiningumo principas yra vienas labiausiai vertinamų principų sutarčių teisėje daugelyje teisinių sistemų, kuris naudojamas ikisutartiniuose santykiuose, sudarant sutartį ir jos galiojimo laikotarpiu.

PECL 1.202 str. numatyta svarbi šalių pareiga sutartiniuose santykiuose – kooperavimasis (bendradarbiavimas), siekiant visiškai įgyvendinti sutartį. LR CK sutarčių teisės bendrųjų nuostatų skyriuje tokia pareiga nenumatyta, tačiau sistemiškai žvelgiant į kodeksą, galima teigti, kad šis principas yra vienas iš svarbesnių sutartiniuose santykiuose ir įtvirtintas net keliose nuostatose: 6.38

³¹ Hesschlink M. W. *The Concept of Good Faith//Towards a European Civil Code*. Nijmegen [Netherlands]: Kluwer Law International, 2004. P. 471.

³² LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 1 d. nutartis c.b. B. M. v. V. T. Nr. 3K-3-405/2008, kat. 42.4.

³³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. T. R. v. J. K. Nr. 3K-3-489/2009, kat. 42.4; 42.8; 35.5.

str. 2 dalyje aptariant bendruosius prievolių vykdymo principus, 6.200 str. 2 dalyje aptariant sutarčių vykdymo principus. Taigi galima teigti, kad PECL įtvirtintas principas buvo integruotas į LR CK kaip bendras visai prievolių teisei principas ir laikomas tokiu pat svarbiu kaip sąžiningumo principas.

PECL 1.302 str. minimas protingumo principas, LR civiliniame kodekse laikomas vienas iš pagrindinių sutarčių teisės principų, taigi jis taip pat yra įtvirtintas ne vienoje kodekso normoje. PECL principų nuostatoje numatyti kriterijai, pagal kuriuos šalies elgesys laikomas protingu – toje pačioje situacijoje kiekvienas sąžiningas žmogus tai laikytu protingu veiksmu, o tai sprendžiama pagal sutarties pobūdį ir tikslą, bylos aplinkybes, papročius ir nusistovėjusią praktiką. LR CK šis principas minimas 1.5 str., kuriame aptariami bendri visiems civiliniams teisiniams santykiams taikomi principai; 6.38 str., kuris reglamentuoja bendruosius prievolių vykdymo principus; 6.156 str. 6 d. Taigi nacionaliniame kodekse skiriamas pakankamai didelis dėmesys šiam principui.

Šiame skyriuje svarbu aptarti ir kitą, vieną iš pagrindinių sutarčių teisės principų – sutarties privalomumas (*pacta sunt servanda*). Teigiama, kad sutartis privaloma, nes šalys savo valia prisiėmė įsipareigojimus ir turi juos vykdyti. Sutarties privalomumą įdomiai aiškina H. Kelzenas teigdamas, kad šalys, sudarydamos sutartį, sukuria individualią teisės normą, o ji sukuria šalims tarpusavio prievoles, kurias šalys privalo vykdyti. Taigi sutartis šalims yra privaloma, nes yra individuali teisės norma³⁴. UNIDROIT principų sąvade sutarčių privalomumo principas minimas bendrųjų nuostatų skyriuje, o LR CK prie sutarties galiojimo nuostatų. UNIDROIT 1.3 str. nustato, kad teisėtai sudaryta sutartis yra privaloma jos šalims, o gali būti nutraukta ar pakeista tik vadovaujantis joje numatytais sąlygomis, pagal susitarimą ar kitu būdu, kuris numatytas šiuose Principuose. Principų oficialiame komentare³⁵ tiesiogiai teigiama, kad šis straipsnis yra vienas iš pagrindinių principų sutarčių teisėje. LR CK 6.189 str. minima, jog teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis jos šalims turi įstatymo galią.

Apibendrinant galima pasakyti, kad visų analizuojamų dokumentų bendrųjų nuostatų pobūdis iš esmės labai panašus, nes jose aptariami pagrindiniai ir svarbiausi sutarčių teisėje taikomi principai, kurių apimtis beveik vienoda tiek UNIDROIT, tiek PECL, tiek LR CK. Iš viso to, kas išdėstyta, matyti, jog šiame skyriuje aptiriamas Principų poveikis nacionaliniam kodeksui, nepaisant menkų skirtumų, yra akivaizdus ir nenuginčijamas, o LR CK perėmė nemažai modernių taisyklių. Aptariant UNIDROIT, PECL ir LR CK skirtumus bendrųjų sutarčių teisės nuostatų reglamentavime, paminėtina, kad LR CK reglamentuojamose bendrosiose taisyklėse yra aprašomos sutarčių rūšys, tuo tarpu tarptautiniuose dokumentuose sutartys į konkrečias rūšis neskirstomos.

³⁴ Kelzen H. Introduction to the problems of legal theory. Oxford: Clarendon Press, 1996. P. 90-101.

³⁵ Official Comments of UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts //

<http://www.unilex.info/instrument.cfm?pid=2&do=Comment&pos=3> ; prisijungimo laikas: 2009-09-09.

3.2. Principų nuostatų poveikis sutarčių sudarymo institutui.

Sutarčių sudarymo nuostatose aptariama sutarties sudarymo būdas ir tvarka, ofertos ir akcepto pagrindiniai požymiai, galimybė atsisakyti jų ir kiti svarbūs aspektai šiuo klausimu. Tradiciškai yra išskiriami du savarankiški sutarčių sudarymo būdai: (1) sutarčių sudarymas su dalyvaujančiais asmenimis ir (2) sutarčių sudarymas su nedalyvaujančiais asmenimis (šiuo atveju egzistuoja laiko atotrūkis tarp šalių valios išraiškos sudaryti sutartį, nes šalys yra skirtingose vietose)³⁶. Taip pat gali būti skiriamas sutarčių sudarymas (1) abipusių derybų būdu, kai abi šalys pateikia ir suderina sąlygas ir (2) prisijungimo būdu (šiuo atveju derybos nevyksta, o standartines sąlygas parengia viena iš šalių). Tačiau svarbiausia ir pagrindinė sutarties sudarymo ypatybė yra tai, kad viena šalis turi pasiūlyti sudaryti sutartį, o kita šalis sutikti su tokiu pasiūlymu, taigi atsižvelgiant į tai, šiame darbo poskyryje bus didžiausias dėmesys skiriamas ofertos ir akcepto požymių palyginimui visų nagrinėjamų dokumentų atžvilgiu.

Sutarčių sudarymo nuostatos LR CK apima 6.162 – 6.188 str., UNIDROIT principuose 2.1.1 – 2.1.22 str. (1994 m. Principų redakcijoje 2.1 – 2.22 str.), PECL 2.101 – 2.302 str.

Ofertos teisinis reguliavimas. Oferta – tai pasiūlymas, atitinkantis tam tikrus požymius ir sukeliantis teisės aktų numatytus teisinius padarinius tiek asmeniui, teikiančiam pasiūlymą, tiek asmeniui, kuris pasiūlymą gauna.

UNIDROIT 2.1.1 str. nustato pagrindinę taisyklę dėl sutarties sudarymo: sutartis gali būti sudaryta tiek priimant ofertą, tiek kitais šalių veiksmais, kurie yra pakankami įrodyti šalių susitarimą. LR CK 6.162 str. 1 d. įtvirtinta analogiška taisyklė, kad „sutartis sudaroma pateikiant pasiūlymą (oferta) ir priimant pasiūlymą (akceptas) arba kitais šalių susitarimą pakankamai įrodančiais veiksmais“. UNIDROIT principų komentare³⁷ tiesiogiai teigiama, kad pagrindinė ir svarbiausia šalių susitarimo aplinkybė ir yra pats susitarimas, tuo tarpu ofertos ir akcepto terminai yra vartojami nustatant ar pasiektas ir kada pasiektas šalių susitarimas. Sutarčių sudarymui sudėtingėjant ir įgaunant tarptautinį pobūdį, sutartys vis dažniau yra sudaromos po ilgų derybų ir be aiškaus oferto ar akcepto momento, tokiais atvejais gali būti sudėtinga nustatyti kaip ir kada abipusis susitarimas buvo pasiektas. Taigi analizuojami straipsniai nurodo, jog sutartis laikoma sudaryta net jei ir neįmanoma nustatyti jos tikslaus sudarymo momento, tačiau šalių veiksmai pakankamai aiškiai įrodo tą susitarimą esant. PECL 2.101 str. numato sutarties sudarymo sąlygas, kurios yra panašios į jau aptartas. Šiame dokumente nurodyta, kad sutartis laikoma sudaryta, jei šalys ketina teisiškai įsipareigoti ir pasiekė pakankamą susitarimą be jokių papildomų reikalavimų.

³⁶ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 118.

³⁷ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Official Comments// <http://www.unilex.info/instrument.cfm?pid=2&do=Comment&pos=3>; prisijungimo laikas: 2009-09-09.

UNIDROIT 2.1.2 str. pateikia ofertos apibrėžimą: pasiūlymas sudaryti sutartį laikomas oferta, jei jis yra pakankamai apibrėžtas ir parodo oferento ketinimą įsipareigoti akcepto atveju. UNIDROIT principų oficialiame komentare³⁸ trumpai paaiškinamas šis straipsnis ir nurodoma, jog šie du reikalavimai (apibrėžtumas ir ketinimas įsipareigoti) ofertai yra nustatyti todėl, kad būtų galima ofertą atskirti nuo kitų bendravimo formų tarp šalių derybų metu. Ofertos *apibrėžtumo* reikalavimas aiškintinas ta aplinkybe, jog su ofertos priėmimu siejamas sutarties sudarymas, taigi būtina, kad būsimo susitarimo sąlygos jau būtų pakankamai apibrėžtos dar prieš priimant įsipareigojimus ir aiškiai nustatytos pačioje ofertoje. Komentare taip pat nurodoma, jog net ir šaliai palikus nenustatytas kai kurias esmines aplinkybes ofertoje, ji gali būti pripažinta tinkama, tačiau viskas priklauso nuo to, ar oferentas teikdamas ofertą, o akceptantas išreiškdamas sutikimą, norėjo ir siekė įsipareigoti tuo susitarimu, tai pat nuo to, ar neaptartos sąlygos gali būti nustatytos aiškinant sudarytą susitarimą. Taip pat pažymima, kad neapibrėžtumas yra pateisinamas, kai tarp šalių yra susiklosčiusi praktika ar tam tikri papročiai, iš kurių yra aišku, kokio susitarimo šalys konkrečiai siekė. Trumpai aptariant *ketinimo įsipareigoti* (šalių valia) reikalavimą, būtina paminėti kokia jo reikšmė nustatyta UNIDROIT principuose. Ketinimas įsipareigoti atskiria aplinkybes, kada šalis iš tiesų siekia sudaryti sutartį, o kada tik siūlo kitai šaliai derybas dėl sutarties sudarymo; taigi būdas, kuriuo pateiktas pasiūlymas, yra vienas pagrindinių požymių nustatant tikruosius šalių ketinimus – kuo labiau detalizuotas ir apibrėžtas pasiūlymas, tuo daugiau jis turi ofertos požymių, pvz., kai pasiūlymas adresuotas tam tikriems konkrečioms asmenims, o ne neapibrėžtai plačiajai visuomenei.

PECL principuose ofertos sąvoka pateikta 2.201 str. Nurodoma, jog konkretus pasiūlymas laikomas oferta, jei aiškiai siekiama sudaryti sutartį kitos šalies sutikimo atveju ir jei pasiūlyme yra pakankamai apibrėžtos būsimos sutarties sąlygos. Taigi kaip ir UNIDROIT principų atveju matomi pagrindiniai ofertos bruožai: siekis įsipareigoti (valia) ir pakankamas apibrėžtumas.

PECL principuose *ketinimo pobūdis* yra apibrėžtas atskirai nuo ofertos apibūdinimo – 2.102 str.: šalių ketinimas sutartimi teisiškai įsipareigoti yra nustatomas iš šalių pareiškimų ar elgesio, kai jie buvo tinkamai ir pagrįstai suprasti kitos šalies; o *pakankamo susitarimo* – 2.103 str.: susitarimas yra pakankamas, jei yra pakankamai šalių apibrėžtas, jog sutartis įgytų privalomą galią arba tai gali būti nustatyta pagal šiuos Principus. Tačiau jei šalys buvo susitarusios dėl kokių nors konkrečių sąlygų, tai viena šalis gali atsisakyti sudaryti sutartį, jei nėra pasiektas galutinis susitarimas dėl tų konkrečių sąlygų.

LR CK pateikiamas ofertos apibrėžimas (6.167 str.) yra identiškas UNIDROIT ir PECL nuostatose pabūdintai ofertos sampratai. Nagrinėjamame straipsnyje nurodyta, kad „pasiūlymas sudaryti sutartį laikomas oferta, jeigu jis pakankamai apibūdintas ir išreiškia oferento ketinimą būti

³⁸ Ten pat; prisijungimo laikas: 2009-09-09.

sutarties saistomam ir įsipareigojančiam akcepto atveju“. Akivaizdu, jog ofertai taikomi tokie patys reikalavimai, kaip Principuose.

Be viso to, PECL 2.201 str. 2 dalyje nurodyta, jog pasiūlymas gali būti teikiamas vienam ar daugiau konkrečių asmenų ar visuomenei, o 3 dalyje – tiekėjo pasiūlymas, pateiktas reklamos, katalogo forma, taip pat prekių išdėstymas su nurodytomis kainomis, yra laikoma oferta iki tol, kol tiekėjas tiek siūlomas prekes ar paslaugas. Taigi tai yra atitikmuo LR CK 6.167 str. 2 daliai, kuri taip pat įtvirtina viešosios ofertos galimybę ir 6.171 str., kuriame pateiktas viešosios ofertos apibūdinimas. Kaip matoma, šios nuostatos į nacionalinį kodeksą pateko iš PECL principų, kadangi UNIDROIT principuose tokia ofertos forma nėra detalizuota.

Analizuojant ofertą, būtina plačiau apžvelgti jos galiojimo ir atsiėmimo aplinkybes. UNIDROIT 2.1.3 str. nurodoma, kad oferta įsigalioja, kai apsiekia akceptantą. Taip pat minima, kad net ir neatšaukiama oferta gali būti atsiimta, jei pranešimas apie atsiėmimą pasiekia akceptantą anksčiau ar tuo pačiu metu kaip ir oferta. LR CK 6.168 str. randame identišką taisyklę, kuri numato ofertos galiojimo aplinkybes. Ofertos įsigaliojimo momentas svarbus tuo, kad nurodo tikslų momentą nuo kada akceptantas gali priimti ofertą, tuo aiškiai įpareigodamas oferentą sutarties sudarymu. Tačiau ši taisyklė nėra absoliuti, nes oferentui yra palikta laisvė persigalvoti ir nesusisaistyti sutartiniais santykiais su kita šalimi arba laisvė savo pateiktą ofertą pakeisti nauja.

Tiek UNIDROIT principuose, tiek ir LR CK galima išskirti du atvejus: ofertos atsiėmimą ir ofertos atšaukimą (atsisakymą). Iki ofertos įsigaliojimo, t. y. iki tol, kol ji pasiekia akceptantą, ją visada galima atsiimti („*withdrawn*“), tuo tarpu atšaukimo, atsisakymo („*revocation*“) galimybės atsiranda tik po ofertos įsigaliojimo. Ofertos atsiėmimas („*withdrawn*“) jau aptartas (UNIDROIT 2.1.3 str., LR CK 6.168 str.), o ofertos atšaukimas („*revocation*“) yra reglamentuotas UNIDROIT 2.1.4 str., o LR CK – 6.169 str. UNIDROIT principuose įtvirtinta pagrindinė taisyklė, kad iki sutarties sudarymo oferentas gali atšaukti savo ofertą, jei pranešimas apie atšaukimą pasiekia akceptantą anksčiau, nei jis išsiuntė akceptą. Tačiau antroje straipsnio dalyje numatytos šios bendrosios taisyklės išimtys ir oferta negali būti atšaukta, jei ofertoje yra nustatytas tikslus laikas akceptavimui ar kitaip nurodyta, kad ji neatšaukiama, taip pat jei akceptantas pagrįstai tikėjosi, kad oferta neatšaukiama ir atitinkamai veikė. LR CK nuostatoje yra įtvirtintos analogiškos sąlygos ofertos atšaukimui.

PECL principuose ofertos atšaukimo („*revocation*“) klausimas yra reglamentuotas 2.202 str.: oferta gali būti atšaukta, jei pranešimas apie atšaukimą akceptantą pasiekia prieš jam išsiunčiant sutikimą. Vis dėlto ofertos atšaukimas yra negalimas, jei ofertoje nurodyta, kad ji yra neatšaukiama arba joje nustatytas tikslus akceptavimo laikas, arba kai akceptantas pagrįstai tikėjosi, kad oferta yra neatšaukiama ir atitinkamai veikė. Kaip matoma, visi analizuoti straipsniai labai panašiai reglamentuoja ofertos atšaukimą, tačiau UNIDROIT, LR CK ir PECL numatytų taisyklių

skirtumas yra tai, jog PECL ofertos atšaukimą nagrinėja tik tuo atveju, kai oferta yra jau įsigaliojusi (išsiųsta ir akceptantas ją gavo, t. y. „*revocation*“), o ofertos atsiėmimas iki jos įsigaliojimo nėra reglamentuotas (t. y. neapartas atsiėmimas prieš ofertai pasiekiant akceptantą ar atsiėmimas, gaunamas kartu su oferta). Taigi LR pasirinktas platesnis UNIDROIT nustatytas reglamentavimas į nacionalinę teisę perkeliama abu atvejus ir suteikiant sutarties šalims daugiau laisvės.

Ofertos atmetimo ir pabaigos klausimus reglamentuoja UNIDROIT 2.1.5 str., PECL 2.203 str., LR CK 6.170 str. Šiose nuostatose įtvirtinta ta pati aplinkybė – oferta nustoja galioti, kai atsisakymas ją priimti pasiekia oferentą. UNIDROIT oficialiame komentare³⁹ teigiama, kad ofertos atmetimas galimas tiesioginiu ir netiesioginiu būdu. Dažnai netiesioginis ofertos atmetimas reiškia akceptanto atsakymą, kuriame yra ofertos papildymų, apribojimų ar kitų pakeitimų (t. y. naujos ofertos pateikimas). Tuo tarpu tiesioginis ofertos atmetimas suprantamas kaip akceptanto bet koks pranešimas, kuris įrodytų oferentui, kad akceptantas neturi ketinimų ofertos priėmimui ir sutartinių santykių atsiradimui. LR CK aptariamame straipsnyje taip pat paminėta aplinkybė, kad oferta netenka galios, kai per nustatytą terminą oferentas negauna jokio atsakymo. Nors ši nuostata tiesiogiai ir nėra įtvirtinta Principuose, tačiau žiūrint sistemiškai į visas sutarties sudarymo skyriaus nuostatas aišku, jog tai numatyta Principuose (pvz., 2.1.7 str. nustatyta, kad akceptantas turi išreikšti pritarimą per protingą terminą).

Iš to, kas išdėstyta, galima teigti, kad visuose nagrinėjamuose dokumentuose įtvirtintos ofertos sampratos vienas iš svarbiausių bruožų yra valios išraiška (ketinimas įsipareigoti sudaryti sutartį). Kaip tik todėl ofertai yra keliami griežti reikalavimai, į kuriuos būtina atsižvelgti siekiant tam tikrų teisinių pasekmių, susijusių su ofertos pareiškimu ir sutartinių teisinių santykių sukūrimu. Akivaizdu, kad tiek UNIDROIT, tiek PECL, tiek LR CK nuostatos dėl ofertos yra beveik vienodos nepaisant menkų skirtumų, kurie nekeičia pačios ofertos reglamentavimo esmės. Visuose dokumentuose numatyti reikalavimai ofertai sutampa: ji turi būti pakankamai apibrėžta, išreikšti oferento ketinimą būti įpareigotam akcepto atveju. Taip pat įtvirtinta bendra taisyklė dėl ofertos neatšaukiamumo, kuri numato tam tikras išimtis, kurios analogiškos visuose analizuojamuose dokumentuose, o tai įrodo, jog į LR CK buvo perkelta daugelis šių nuostatų beveik pažodžiui.

Akcepto teisinis reguliavimas. Kitas svarbus aspektas sutarties sudarymui – akceptas ir jo pobūdis. Norint kalbėti apie kitos šalies įsipareigojimą sudaryti sutartį, reikia, kad ta šalis teikiama ofertą priimtų, t. y. ją akceptuotų. Akceptu yra laikomas ofertą gavusios šalies pareiškimas arba kitoks elgesys, kuriuo išreiškiama šalies valia priimti ofertą, t. y. akceptas – sutikimas su oferta, išreikštas žodžiu, raštu ar konkludentiniais veiksmais.

³⁹ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Official Comments// <http://www.unilex.info/instrument.cfm?pid=2&do=Comment&pos=3>; prisijungimo laikas: 2009-09-09.

Akcepto samprata UNIDROIT principuose įtvirtinta 2.1.6 str., kuris visiškai atitinka LR CK 6.173 str. pateikiamą sampratą, ir nurodo, jog pareiškimas ar bet koks kitas akceptanto elgesys, parodantis pritarimą ofertai, yra laikomas akceptu. Tyla ir neveikimas savaime nereiškia akcepto. UNIDROIT principų analizuojamo straipsnio komentare⁴⁰ nurodoma, kad vien tik patvirtinimas apie ofertos gavimą ar išreikštas susidomėjimas ja yra nepakankamas, kad būtų galima tai pripažinti kaip akceptą. Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad akceptas turi būti besąlyginis, nekeisti ofertoje nustatytų sąlygų. LAT aiškindamas akcepto besąlygiškumo požymį, taip pat rėmėsi UNIDROIT principų šia nuostata, tvirtindamas, kad paprastas pasiūlymo gavimo patvirtinimas ar susidomėjimo pasiūlymu išreiškimas yra nepakankami pripažinti šiuos veiksmus akceptu⁴¹.

UNIDROIT principų 2.1.6 str. 2 dalyje aptartas akcepto įsigaliojimo momentas: akceptas įsigalioja tada, kai pritarimas ofertai pasiekia oferentą (analogiška nuostata LR CK 6.173 str. 2 d.). UNIDROIT principų komentare⁴² nurodoma, kad pritarimas gali būti tiesioginis ir netiesioginis. Pastarasis apima tokias aplinkybes, kaip, pvz., akceptanto avanso sumokėjimas, tam tikrų prekių, krovinių vežimas ir pan. Analizuojamo UNIDROIT straipsnio trečioje dalyje nurodyta išimtis iš 2 dalyje numatytos bendrosios taisyklės: jei ofertos savybės ar nusistovėjusi šalių praktika, papročiai nurodo, jog akceptantas gali išreikšti pritarimą nepranešant apie tai oferentui, akceptas įsigalioja nuo to momento, kai toks pritarimas išreikštas. LR CK įtvirtinta identiška nuostata pritarimą nepranešant apibūdinanti kaip pritarimą išreikštą tylėjimu ar konkludentiniais veiksmais.

PECL principuose akcepto samprata ir įsigaliojimo momentas reglamentuojamas 2.204 ir 2.205 str. Nuostatose įtvirtintas reguliavimas iš esmės sutampa su jau išdėstytu, nurodytu UNIDROIT bei LR CK, taigi galima teigti, kad akceptas ir jo įsigaliojimo momentas visuose analizuojamuose dokumentuose suvokiamas vienodai. Paminėtina ta aplinkybė, kad PECL principuose aiškiai ir konkrečiai nurodyta, kad momentas, kai akceptas pasiekia oferentą, sutartis laikoma sudaryta (*„If an acceptance has been dispatched by the offeree the contract is concluded when the acceptance reaches the offeror“*⁴³).

Toliau aptariamas akceptavimo laikas – UNIDROIT 2.1.7 str., LR CK 6.174 str. įtvirtintos nuostatos iš esmės sutampa ir nurodo, jog oferta turi būti priimta iki to momento, kurį oferentas nurodė, arba jei laikas nenurodytas, per protingą terminą atsižvelgiant į aplinkybes, įskaitant naudojamų bendravimo priemonių spartą. Žodinė oferta turi būti priimta nedelsiant, nebent aplinkybės numatytų ką kitą. PECL 2.206 str. papildomai konkretizuotas akceptavimo momentas

⁴⁰ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Official Comments//

<http://www.unilex.info/instrument.cfm?pid=2&do=Comment&pos=3>; prisijungimo laikas: 2009-09-09.

⁴¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 27 d. nutartis c.b. UAB „Baltijos laikas“ v. UAB UAB „Luidas“ Nr. 3K-3-219/2009, kat. 42.5, 52.3, 114.4, 116.1.

⁴² UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Official Comments //

<http://www.unilex.info/instrument.cfm?pid=2&do=Comment&pos=3>; prisijungimo laikas: 2009-09-09.

⁴³ Principles of European Contract Law//

http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm;

prisijungimo laikas: 2009-10-01.

tuo atveju, kai ofertai pritariama apie tai nepranešant oferentui, tačiau pritarimo terminui taikomos tos pačios nuostatos: nurodytas ofertoje laikas arba protingas terminas.

Siekiant tinkamai suprasti akcepto pobūdį, būtina išanalizuoti kitas nagrinėjamų dokumentų nuostatose aptartas aplinkybes, kurios susijusios su ofertos priėmimu, pavėluotu priėmimu ar akcepto atsiėmimu.

Pavėluoto akcepto ypatybės įtvirtintos UNIDROIT principų 2.1.9 str., PECL 2.207 str., LR CK 6.176 str. UNIDROIT principų komentare⁴⁴ pabrėžta, jog bendra taisyklė yra tai, kad pavėluotas akceptas negalioja, o šiame straipsnyje pateikiama tos taisyklės išimtis. Visų minėtų straipsnių pirmose dalyse įtvirtintas identiškas reglamentavimas, kuris nurodo, kad pavėluotas akceptas yra galiojantis, jei oferentas nedelsdamas informuoja akceptantą ar kitaip jam praneša šią aplinkybę (t. y. patvirtina, kad akceptą jis priima kaip galiojantį). Tuo tarpu analizuojant minėtų straipsnių antrąsias dalis (kai akceptantas į ofertą atsakė laiku, tačiau dėl nenumatytų aplinkybių akceptas laiku nepasiekia oferento), akivaizdžiai matoma, jog į LR CK 6.176 str. 2 dalį pažodžiui yra perkelta PECL principų 2.207 str. 2 dalies nuostata: jei iš pavėluoto akcepto laiško ar kito rašytinio pranešimo matyti, jog jis buvo išsiųstas tokiomis aplinkybėmis, kad jei jo perdavimas būtų vykęs normaliomis sąlygomis, oferentą jis būtų pasiekęs tinkamu laiku, tai toks akceptas laikomas galiojančiu, nebent oferentas nedelsiant informuoja akceptantą, kad jo oferta nebegaliojanti. UNIDROIT principų nuostata yra analogiška šioms, išskyrus tai, kad akcepto formai palieka platesnį apibūdinimą – PECL ir LR CK minimas laiškas ar kitoks rašytinis pranešimas, o UNIDROIT principuose naudojama bendresnė frazė „*communication*“. Tačiau tai jokių būdu nereiškia, kad kodekse įtvirtintos akceptavimo formos yra vienintelės pripažįstamos, nes pasitelkiant normų aiškinimo taisykles ir kitokia akcepto forma būtų laikoma tinkama.

UNIDROIT principų 2.1.10 str. ir LR CK 6.177 str. įtvirtintos analogiškos akcepto atsiėmimo taisyklės: akceptas gali būti atsiimtas, jei pranešimas apie atsiėmimą oferentą pasiekia anksčiau arba tuo pačiu metu, kai akceptas įsigaliojęs. Akivaizdu, kad akcepto atsiėmimui taikomos tos pačios taisyklės, kaip ir ofertos atsiėmimui, tačiau akcepto atveju nėra reglamentuota galimybė atšauti jau įsigaliojusį akceptą (kitais nei suteikta galimybė atšaukti įsigaliojusią ofertą – UNIDROIT 2.1.4 str., LR CK 6.169 str.). Vadinasi ofertos atveju nustatytas laisvesnis reguliavimas. Vadovaujantis teisinio tikrumo ir teisėtų lūkesčių principu, kai akceptantas išnagrinėja ofertą ir apsisprendžia įsipareigoti bei apie tai praneša oferentui, yra pakankamas pagrindas manyti, kad sutartis sudaryta (tai įtvirtina ir jau aptartame PECL 2.205 str., kuriame nurodyta, kad oferentui gavus akceptą sutartis laikoma sudaryta), kaip tik todėl akcepto atsiėmimas PECL principuose nėra reglamentuotas. Tai parodo, jog UNIDROIT principuose pasirinktas

⁴⁴ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Official Comments// <http://www.unilex.info/instrument.cfm?pid=2&do=Comment&pos=3>; prisijungimo laikas: 2009-09-09.

laisvesnis reglamentavimas, daugiau vietos palikta šalių tarpusavio sutarimui. Greičiausia todėl LR CK rengėjai labiau orientavosi į UNIDROIT nuostatų integravimą į nacionalinį kodeksą.

Analizuojant akcepto su pakeitimas klausimą nagrinėjamų dokumentų atžvilgiu, galima teigti, kad visur įtvirtinta analogiška taisyklė. UNIDROIT 2.1.11 str. 1 d. nurodyta, jog atsakymas į ofertą, kuri sudaro papildymai, apribojimai ar kitokie ofertos pakeitimai, laikomas ofertos atmetimu ir yra priešpriešinė oferta. Antroje straipsnio dalyje nustatyta: atsakymas į ofertą, kuriuo siekiama akceptuoti ją, tačiau kuriame yra numatyta papildymų ar kitokių sąlygų, kurios iš esmės nekeičia ofertoje numatytų, yra laikomas tinkamu akceptu, nebent oferentas nedelsiant paprieštarauja nesutapimams. Jei oferentas neprieštarauja, tai sudarytos sutarties sąlygas sudaro ofertos sąlygos su pakeitimais, esančiais akcepte. Taigi aiški bendra taisyklė – akceptas su pakeitimais yra priešpriešinė oferta, tačiau analizuojamo straipsnio 2 dalyje numatyta šios taisyklės išimtis neesminiams, nežyminiams pakeitimams (kurie pakeitimai yra neesminiai turi būti nustatoma kiekvienu konkrečiu atveju). LR CK 6.178 str. akcepto su išlygomis nuostatos yra analogiškos jau aptartoms. PECL 2.208 str. atveju, kuris reglamentuoja akceptą su pakeitimais, 1 ir 2 dalys yra analogiškos UNIDROIT bei LR CK nuostatomis, o trečiojoje dalyje yra detalizuota, kad akceptas su pakeitimais visada reiškia ofertos atmetimą, jei aiškiai apriboja ofertos sąlygas, jei oferentas nedelsiant prieštarauja ofertos pakeitimams, jei akceptantas pateikia sąlyginį akceptą oferento patvirtinimui papildytomis ar kitokiomis sąlygomis ir oferento pritarimas tam nepasiekia akceptanto per protingą terminą. Taigi PECL numatytas šiek tiek detalesnis reglamentavimas, nei UNIDROIT principuose ir LR CK, kuris beveik pažodžiui perėmė UNIDROIT nuostatas šioje srityje. Tinkamo akcepto su neesminiais pakeitimais nuostatos yra naudingos tais atvejais, kai vykstant pakankamai ilgoms deryboms komerciniuose santykiuose, akceptantas iš esmės pritaria oferento pateiktoms sąlygoms, tačiau iki visiškai sėkmingo susitarimo nori, jog į būsimą sutartį būtų įkeltos papildomos sąlygos arba tam tikri pakeitimai, ir šiuo atveju oferentas sutinka su akceptanto pasiūlytu variantu, taigi nėra reikalo akceptanto pateiktą patvirtinimą su pakeitimais laikyti ofertos atmetimu ir taip vėl grįžti į pradinę derybų stadiją.

Analizuojant UNIDROIT 2.1.13 str. nustatytą reglamentavimą sutarties sudarymo priklausomai nuo šalių susitarimo dėl specialių sąlygų ar tam tikros formos atveju, matyti, jog ši nuostata pažodžiui perkelta į LR CK 6.181 str. 3 dalį ir nustato: kai derybų metu viena iš šalių reikalauja, kad sutartis nebūtų sudaryta tol, kol nėra susitarta dėl specialių sąlygų ar konkrečios sutarties formos, sutartis negali būti sudaryta, kol toks susitarimas nebus pasiektas.

Trumpai apibūdinant LR CK ir Principų skirtumus, paminėtina, kad Kodekse be jau aptartų bendrų klausimų yra konkretizuotos situacijos oferento ar akceptanto mirties, bankroto, likvidavimo ar neveiksnumo atveju (LR CK 6.172 str.), sutarties sudarymo vieta ir viešųjų bei vartojimo sutarčių sudarymo ypatumai. Iš viso to, kas išdėstyta, aišku, kad ir akceptas yra sutartinių santykių šalies

valios išraiška, nes tokiu būdu išreiškiamas sutikimas su pateiktu pasiūlymu (analogiška situacija kaip ir ofertos atveju). Svarbu tinkamai įvertinti ir suprasti šalies, kuri gavo ofertą veiksmus, kad nebūtų nesusipratimų tarp šalių dėl tinkamo akceptavimo, sąlyginio akceptavimo ir ofertos atmetimo situacijų. Taigi apibendrinant akcepto ypatumus per Principų ir nacionalinio kodekso tarpusavio santykio prizmę, galima teigti, jog, kaip ir ofertos atveju, akceptą reglamentuojančios LR CK nuostatos yra beveik identiškos Principų nuostatomis, o kai kurios net pažodžiui perkeltos į kodeksą. Taip pat galima daryti išvadą, jog ir šiuo atveju CK rengėjai labiau orientavosi į UNIDROIT principuose numatytas taisykles nei į PECL, nes juose plačiau, detalčiau ir tiksliau aptariami reikiami klausimai.

Kaip jau minėta, komerciniams santykiams sparčiai tobulėjant, sutarčių sudarymas reikalauja vis lankstesnio ir modernesnio reguliavimo, kuris atitiktų tarptautinius standartus. Galima drąsiai teigti, kad Lietuvos reguliavimas šioje srityje yra pakankamai pažengęs ir lankstus, nes iš analizuojamų straipsnių matyti, jog daugelis nuostatų sutarčių sudarymo klausimais perimtos ir formuotos atsižvelgiant į modernius ir tarptautiniu lygiu pripažintus UNIDROIT principus.

Ikisutartinių santykių teisinis reguliavimas. Ikisutartiniai santykiai yra svarbus sutarčių sudarymo etapas dėl to, kad jei derybų metu kuri nors šalis elgiasi nesąžiningai, atsiranda galimybė, jog sutartis gali būti išvis nesudaryta arba jau sudaryta sutartis gali būti vėliau nutraukta, pripažinta negaliojančia. Tiek UNIDROIT, tiek PECL, tiek ir LR CK yra įtvirtinta analogiška taisyklė dėl šalių pareigos ikisutartinių santykių metu elgtis sąžiningai: šalys yra laisvos derėtis ir nėra atsakingos už nesėkmę siekiant susitarimo, tačiau šalis, kuri derasi ar nutraukia derybas dėl nesąžiningų ketinimų, yra atsakinga už nuostolius, sukeltus kitai sąžiningai šaliai. Nesąžiningais ketinimais laikomi tie atvejai, kai šalis pradeda ar tęsia derybas neturėdama ketinimų pasiekti susitarimą su kita derybų šalimi (UNIDROIT 2.1.15 str., PECL 2.301 str., LR CK 6.163 str. 2 – 4 d.).

UNIDROIT principų oficialiame komentare⁴⁵ teigiama, kad šalys yra laisvos apsispręsti ne tik kada ir su kuo derėtis dėl sutarties sudarymo, bet ir kaip, kiek ilgai stengtis siekiant bendro susitarimo. Visa tai seka iš pagrindinio sutarčių laisvės principo ir yra esminis aspektas, siekiant garantuoti tinkamą konkurenciją komerciniuose santykiuose. Sutarties šalių laisvė derėtis ar nustatyti derybų sąlygas nėra absoliuti ir turi atitikti geros valios ir sąžiningų derybų principą („*good faith and fair dealing*“). Vienai iš šalių nesilaikant šio principo kita šalis gali patirti nuostolių: prarasta galimybė sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu („*lost opportunity*“); negauta nauda, kuri būtų gauta sudarius sutartį („*expectation*“). Taigi savaime suprantama, kad ikisutartinių santykių išskyrimas sutarties sudarymo nuostatų atžvilgiu yra būtinas, nes sutarties sudarymas

⁴⁵ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Official Comments// <http://www.unilex.info/instrument.cfm?pid=2&do=Comment&pos=3>; prisijungimo laikas: 2009-09-09.

paprastai ir prasideda derybomis. LAT pasisakydamas dėl ikisutartinių šalių santykių, sąžiningumo principo ir nuostolių atlyginimo rėmėsi UNIDROIT nuostatomis ir teigė, kad net ir pripažinus, kad sutartis nebuvo sudaryta, būtina įvertinti derybas nutraukusios šalies elgesį sąžiningumo principo požiūriu⁴⁶, taip pat jei derybas be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, kad sutartis tikrai bus sudaryta, tai ji, kaip nesąžininga šalis, privalėtų atlyginti kitai šaliai nuostolius už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą – ne tik derybų metu turėtas išlaidas, bet ir prarastos galimybės pinigine verte⁴⁷.

Sistemiškai analizuojant minėtus dokumentus, galima teigti, kad juose nurodyta konfidencialumo pareiga yra vienas iš sąžiningumo principo elementų. Jis aptariamas UNIDROIT principų 2.1.16 str., PECL 2.302 str., LR CK 6.164 str. ir visos nuostatos beveik vienodai reglamentuoja konfidencialios informacijos neatskleidimo reikalavimą, neteisėto naudojimo draudimą nepaisant to, ar sutartis buvo sudaryta, ar ne, taip pat aptariama šios pareigos nesilaikymo atveju padarytų nuostolių atlyginimas.

Ikisutartinių santykių reglamentavimas UNIDROIT ir PECL principuose apsiriboja tik sąžiningumo principo reikalavimu derybų metu, tuo tarpu nacionaliniame kodekse ikisutartiniai santykiai aptarti detaliau apibūdinant vieną iš derybų etapų – preliminariosios sutarties sudarymą, požymius ir jai taikomus reikalavimus, tačiau UNIDROIT principų komentare nurodoma, jog po derybų šalys pasirašo ikisutartinius dokumentus – preliminariąsias sutartis, kuriose nurodo sutarties sąlygas ir išreiškia ketinimą vėliau sudaryti pagrindinę sutartį⁴⁸.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad derybų proceso reglamentavimas LR CK yra identiškas UNIDROIT bei PECL principuose nustatytam, tačiau esant poreikiui ir nuostatas pritaikius nacionaliniams ypatumams, ikisutartiniai santykiai LR CK kodekse reglamentuoti plačiau, nurodant svarbų preliminariosios sutarties vaidmenį sutarčių teisėje. Ikisutartinių santykių institutas naujajame LR CK įtvirtintas pirmą kartą, nes 1964 m. kodekse apie šį sutarčių sudarymo etapą nebuvo kalbama.

3.3. Principų nuostatų poveikis sutarčių galiojimo institutui

Sutarčių galiojimo institutas LR CK apima nuostatas, numatančias sutarčių privalomumo principą, trečiųjų asmenų teises ir pareigas sutarčių galiojimo metu ir pan. klausimus, tuo tarpu UNIDROIT principuose sutarčių galiojimo skyriuje aptariami ir sutarčių negaliojimo klausimai. Kadangi LR CK yra vientisas ir sistemiskai taikomas teisės aktas, o sutartis yra viena iš sandorių rūšių, akivaizdu, kad sutarčių negaliojimo klausimams yra taikomos I knygos 4 skyriaus bendrosios

⁴⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 19 d. nutartis c.b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB "Eika" Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5; 42.6; 52.3.

⁴⁷ LAT CBS plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c.b. V. Š. v. A. N., A. N. Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6.

⁴⁸ LAT CBS plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c.b. V. Š. v. A. N., A. N. Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6.

nuostatos, reglamentuojančios sandorių negaliojimą. Taigi laikantis nuoseklumo, būtų logiška, kad sutarčių galiojimo poskyrio nagrinėjama tema apimtų ir negaliojimo klausimus. Sutarčių galiojimo ypatumai UNIDROIT principuose išdėstyti 3.1-3.20 str., PECL – 4.101-4.119 str., LR CK – 6.189-6.192 str. ir 1.78-1.96 str. sandorių negaliojimo taisyklės, kurios bus nagrinėjamos kartu.

UNIDROIT principų 3.2 str. įtvirtinta bendra taisyklė, kad sutartis gali būti sudaryta, pakeista ar nutraukta tik šalių susitarimu be jokių papildomų reikalavimų tam. Vertinant nacionalinio kodekso nuostatas, panašumų su šia principų norma galima rasti 6.154 str. 1 dalyje, kurioje nurodyta, kad „sutartis yra dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę“⁴⁹. Taigi ši nuostata perimta iš UNIDROIT principų ir detaliau aptarta kodekso straipsnyje, išskiriant konkretesnius sutarties požymius. Detaliau analizuojant UNIDROIT principų nuostatą, akivaizdu, kad joje įtvirtintas aiškus visų sutarčių konsensualizmo požymis be jokių išlygų. Tuo tarpu LR CK išlaikytas reglamentavimas, kuris numato tiek konsensualines, tiek realines sutartis (6.160 str. 1 d.). UNIDROIT principų komentare⁵⁰ yra paaiškinta, kodėl rengėjų nuomone realinių sutarčių numatymas yra nereikalingas ir nenaudingas: realinių sutarčių nuostatos yra sunkiai suderinamos su moderniu komercinių santykių supratimu ir praktika, todėl nėra įtrauktos į šiuos Principus. Taigi tarptautiniu mastu sutarčių teisę vienodinanti institucija suvokė, kad modernėjant komerciniam bendradarbiavimui, sutarčių sudarymo būdams, derybų procesui, numatytas privalomas realinių sutarčių taikymas tam tikrais atvejais tik ribotų sėkmingai ir sklandžiai vykstantį procesą. Lietuvos teisėkūros subjektams tai turėtų būti puikus postūmis apmąstymams ir diskusijoms dėl realinių sutarčių vietos nacionaliniame kodekse.

Toliau UNIDROIT bei PECL principuose prie sutarčių galiojimo nuostatų yra reglamentuota ir daug dėmesio skiriama sutarčių negaliojimo atvejams (sutarčių išvengimas, anuliavimas, negaliojimas – angl. „*avoidance*“). Iš esmės šiuose dokumentuose numatyti atvejai sutampa, tačiau verta tai panagrinėti atidžiau. Sandorių negaliojimas – situacija, kai teisė neleidžia atsirasti tiems teisiniams padariniams, kurių buvo siekta sudarant sandorį⁵¹. Šio instituto tikslai yra siekis apsaugoti nukentėjusią sandorio šalį, užtikrinti teisinių santykių stabilumą, teisėtumą, sąžiningumą, teisingumą, protingumą.

Nagrinėjant sutarčių negaliojimą, matyti, kad svarbią vietą užima negaliojimas dėl suklydimo. Tai reglamentuoja tiek UNIDROIT, tiek PECL, tiek LR CK nuostatos. Suklydimo esmė – išreikšta šalies valia neatitinka tikrosios jo valios ir toks sandoris gali būti pripažintas

⁴⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁵⁰ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Official Comments//

<http://www.unilex.info/instrument.cfm?pid=2&do=Comment&pos=3>; prisijungimo laikas: 2009-09-09.

⁵¹ Mikelėnas V. Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje // Justitia. 2006, Nr. 4(62).

negaliojančiu pagal suklydusios šalies ieškinį (reglamentavimas, įtvirtintas LR CK 1.90 str. 1 d.). UNIDROIT 3.4 str. pateikia klaidos apibrėžimą: suklydimu laikoma klaidinga prielaida dėl egzistavusių faktinių ar teisinių aplinkybių sutarties sudarymo metu. PECL 4.103 str. nurodo, kad šalis gali išvengti sutarties dėl suklydimo, kai suklysta dėl faktinių ar teisinių aplinkybių, egzistavusių sutarties sudarymo metu. Atitikmuo šioms nuostatomis LR kodekse būtų 1.90 str. 2 d., kurioje nustatyta, kad suklydimu laikoma klaidinga prielaida apie egzistavusius esminius sandorio faktus sandorio sudarymo metu. LAT nagrinėdamas klaidos atvejį atsižvelgė į UNIDROIT principus, bei konstatavo, kad iš Principų ir LR CK nuostatų matyti, jog suklydimo faktą galima konstatuoti tik tuo atveju, jeigu buvo suklysta dėl esminių sandorio elementų, buvusių sandorio sudarymo metu, o ne dėl aplinkybių, atsiradusių po jo sudarymo⁵².

Negaliojimo dėl suklydimo pagrindinis bruožas – suklydimas turi būti esminis, ir tai atsispindi visuose nagrinėjamuose dokumentuose. UNIDROIT principų 3.5 str. nurodyti esminės klaidos požymiai ir nustatyta, kad šalis gali išvengti sutarties dėl suklydimo tuo atveju, jei sutarties sudarymo metu klaida buvo esminė ir protingas žmogus tokiomis aplinkybėmis, kaip klydusios šalies, sutartį būtų sudaręs iš esmės kitokiomis sąlygomis arba išvis nesudaręs, jei žinotų tikrąją padėtį ir kita šalis taip pat suklydo ar viena šalis suklydino kitą, ar žinojo arba turėjo žinoti apie klaidą ir tai buvo priešinga protingumo, sąžiningumo principams. Tačiau šalis negali išvengti sutarties vykdymo, jei: (a) suklydo dėl didelio nerūpestingumo; ar (b) klaida susijusi su aplinkybėmis, dėl kurių riziką buvo prisiėmusi pati šalis arba buvo galima pagrįstai manyti, kad rizika suklysti priklauso būtent tai šaliai. Šį UNIDROIT straipsnį lyginant su LR CK nuostatomis dėl suklydimo, matyti, kad ši norma yra perkelta į kodekso 1.90 str. 4-5 dalis, bet esminio suklydimo požymiai yra detalčiau reglamentuoti ir paminėta, kad „suklydimas turi esminės reikšmės, kai buvo suklysta dėl paties sandorio esmės, jo dalyko ar kitų esminių sąlygų arba dėl kitos sandorio šalies civilinio teisinio statuso ar kitokių aplinkybių“⁵³. UNIDROIT principų komentare⁵⁴ teigiama, kad 3.5 str. nuostata pateikia neužbaigtą sąrašą („*open – ended formula*“) svarbių sąlygų, kurios lemtų esminį suklydimą, taigi tai – panašumas su LR CK.

PECL principai esminio suklydimo sąlygas numato 4.103 str., kuris nustato, kad šalis gali išvengti sutarties vykdymo, jei: (a) klaida buvo padaryta dėl kitos šalies suteiktos informacijos arba; kita šalis žinojo ar turėjo žinoti apie suklydimą ir tai buvo priešinga geros valios ir sąžiningų derybų principams ar; kita šalis padarė tą pačią klaidą ir (b) kita šalis žinojo ar turėjo žinoti, kad jei klydusi šalis žinotų tikrąją situaciją, nebūtų sudariusi sutarties arba būtų ją sudariusi visiškai kitokiomis sąlygomis. Tačiau šalis negali išvengti sutarties vykdymo, jei: (a) tomis aplinkybėmis klydusios

⁵² LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 27 d. nutartis c.b. J. G. v. S. M. Nr. 3K-3-504/2008, kat. 21.4.2.6; 49.

⁵³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.

⁵⁴ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Official Comments//

<http://www.unilex.info/instrument.cfm?pid=2&do=Comment&pos=3>; prisijungimo laikas: 2009-09-09.

šalies klaida yra nepateisinama (atitikmuo LR CK – didelis nerūpestingumas), arba (b) riziką suklysti prisiėmė klydusi šalis arba pagal visas aplinkybes tokia rizika priklauso suklydusiai šaliai.

Taigi akivaizdu, kad šis sutarčių negaliojimo klausimas reguliuojamas beveik vienodai visuose dokumentuose, nepaisant kai kurių formuluočių skirtumų, kurie esmės nekeičia.

UNIDROIT ir PECL principai skiria du atvejus: (1) dėl suklydimo sudarytos sutarties patvirtinimo iniciatyva priklauso klydusiai šaliai ir (2) dėl suklydimo sudarytos sutarties patvirtinimo iniciatyva priklauso neklydusiai šaliai. Kadangi LR CK galima rasti tik pirmojo atvejo požymių (LR CK 1.90 str. 1 d. – sandoris gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal klydusios šalies ieškinį), autorės nuomone, šis aspektas vertas detalesnių nagrinėjimų.

UNIDROIT principų 3.12 str., PECL 4.114 str. ir LR CK 1.79 str. 1 d. vienodai reglamentuoja sutarties patvirtinimą klydusios šalies iniciatyva per tam nustatytą laiką, o ją patvirtinus – netenkama galimybė vėliau ją ginčyti. Tačiau UNIDROIT 3.13 str. ir PECL 4.105 str. 1-2 d. įtvirtintas reglamentavimas, kuris nustato: (1) jei šalis turi teisę išvengti sutarties vykdymo dėl suklydimo, bet kita sutarties šalis leidžia suprasti, kad ji vykdys arba jau vykdo sutartį tokia, kaip ją suprato klydusi šalis, tokia sutartis bus traktuojama taip, lyg ji būtų sudaryta pagal klydusios šalies supratimą. (2) kita šalis privalo tokį pareiškimą ar kitokį veiksma atlikti nedelsdama po to, kai sužinojo kaip sutartį suprato klydusi šalis, ir prieš tai, kai ta šalis pradėjo veikti priklausomai nuo pranešimo apie sutarties vykdymo išvengimą. UNIDROIT principų komentare nurodyta, kad sutarties patvirtinimas kitos šalies iniciatyva, yra taikomas tik klaidos atveju, atibojant jį nuo kitų negaliojimo atvejų (pvz., negaliojimas dėl sukčiavimo, grasinimo ir kt.).

Aptartą nuostatą UNIDROIT principuose papildo šio straipsnio 2 d., kuri aiškiai nurodo, kad klydusiai šaliai sutikus su tokiu kitos šalies pareiškimu, ji netenka vėlesnio sutarties vykdymo išvengimo dėl suklydimo. Tuo tarpu PECL principuose šios normos trečiojoje dalyje numatyta aplinkybė, kad abiejų šalių suklydimo atveju, teismas vienos iš šalies prašymu, gali sutartį suderinti taip, kaip protingi žmonės būtų ją sudarę klaidai neįvykus. Toks reguliavimas nėra įtvirtintas nei UNIDROIT, nei LR CK, tačiau yra pakankamai liberalus, nes suteikia daugiau galimybių sutarčiai galioti, jei tai atitinka protingumo, teisingumo, sąžiningumo principus ir abi šalys tam pritaria.

Taigi akivaizdu, kad nagrinėjamu atveju sutarties išsaugojimo iniciatyva ir atsakomybės už klaidą prisiėmimas sutartiniuose santykiuose priklauso kitai – neklydusiai – šaliai. Tai aiškintina ta aplinkybe, kad ši šalis vis vien gali turėti interesų ar naudos sudarytos sutarties atžvilgiu, nepaisant to, kad ji pakeis savo formos ar turinio aspektus pagal klydusios šalies suvokimą. Autorės nuomone, ši nuostata (UNIDROIT principų 3.13 str.), jei yra taikoma vadovaujantis protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principais, yra svarbi sutartinių santykių pusiausvyrai užtikrinti bei lanksčiam bendradarbiavimui tarp šalių. Dėl gerų sutartinių santykių ir pačios sutarties išsaugojimo iniciatyva gali kilti tiek iš klydusios, tiek iš neklydusios šalies vienodai, taigi ir galimybė pateikti pasiūlymą

dėl tolesnio sutarties vykdymo bendradarbiaujant turi būti suteikta abiems šalims vienodai. Taigi siūlytina šią taisyklę perkelti į LR CK, tačiau atsižvelgiant į faktą, kad LR CK negaliojantys sandoriai skirstomi į nugunčijamus ir niekinius, akivaizdu, kad siekiant nesugriauti kodekso struktūrinių ypatumų siūloma įtraukti nuostata būtų perkelta prie nugunčijamų sandorių nuostatų, nes negaliojimui dėl suklydimo taikoma nugunčijamų sandorių tvarka.

Trumpai aptariant kitus negaliojimo pagrindus galima pastebėti, kad jų reglamentavimas visuose nagrinėjamuose dokumentuose yra gana panašus. Suklydimą dėl valios išraiškos ar jos perdavimo nustato LR CK 1.90 str. 6 d., o šioje nuostatoje numatytas reglamentavimas yra analogiškas UNIDROIT principų 3.6 str., PECL 4.103 str. Sutarties negaliojimą dėl apgaulės (sukčiavimo) nustato LR CK 1.91 str. 5 dalis, o ten numatytas reguliavimas iš esmės nesiskiria nuo UNIDROIT 3.8 str. numatytojo. Nors apgaulės samprata visuose dokumentuose sutampa, tačiau reikia paminėti, kad PECL principuose tiesiogiai detalizuota privalomos sutarties sudarymo metu atskleisti informacijos pobūdis, kuris kituose dokumentuose yra išvedamas naudojantis normų aiškinimo metodu. Sutarties negaliojančia pripažinti negalima tuo atveju, jei šalis savo teises gali apginti kitais numatytais gynimo būdais – tai reglamentuoja LR CK 1.90 str. 7 d., kuri yra labai panaši į UNIDROIT principų 3.7 str.

Sutarčių negaliojimas esant grasinimui numatytas UNIDROIT principų 3.9 str. ir yra labai panašus į PECL 4.108 str., LR CK 1.91 str. 4 d. Kodekse numatytas reglamentavimas yra kiek konkretesnis, detalesnis, tačiau kartu nagrinėjant ir UNIDROIT principų komentarą matyti, kad aiškinant UNIDROIT nuostatą visi LR kodekse detalizuoti atvejai yra aptarti, vadinasi įeina į šios normos galiojimo sritį. Taigi visuose nagrinėjamuose dokumentuose yra numatyti panašūs grasinimo požymiai: neišvengiamumas ir rimtumas, kai nelieka jokios kitos alternatyvos, veiksmų nepateisinamumas ir neteisėtumas. UNIDROIT komentare⁵⁵ pastarasis požymis išskirtas į du aspektus, ko nėra LR CK, tačiau matoma interpretuojant nuostatą: (1) veiksmas yra neteisėtas savaime arba (2) veiksmas savaime teisėtas, tačiau juo siekiamas tikslas – ne.

Sutarties negaliojimas esant sutarties šalių esminei nelygybei, nustatytas vienodas tiek UNIDROIT principų 3.10 str., tiek PECL 4.109 str., tiek LR CK 6.228 str., taigi galima teigti, kad į nacionalinį kodeksą šios normos pateko būtent iš principų.

LR CK negaliojimo institutas apima ir sandorių negaliojimą dėl sutarties šalių subjektiškumo trūkumų, tačiau nei UNIDROIT, nei PECL nėra apie tai užsiminta, kadangi šie principai neanalizuoja teisinių santykių subjektų teismo ir veiksnio, o tai palieka daryti nacionalinei teisei kiekvienu atveju.

⁵⁵ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Official Comments// <http://www.unilex.info/instrument.cfm?pid=2&do=Comment&pos=3>; prisijungimo laikas: 2009-09-09.

LR CK sandorio negaliojimo momentas nustatytas 1.95 str. 1 dalyje. Bendroji taisyklė, kad pripažintas negaliojančiu sandoris laikomas negaliojančiu nuo jo sudarymo momento, tačiau to paties straipsnio 2 dalis numato išimtį, pagal kurią sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu tik nuo teismo sprendimo. Tuo tarpu UNIDROIT 3.17 str. ir PECL 4.115 str. numato, kad negaliojimas turi atgalinį poveikį, t. y. veikia retroaktyviai – nuo sutarties sudarymo momento.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad UNIDROIT ir PECL didžioji dalis nagrinėtų nuostatų apima sutarčių negaliojimą dėl asmens valios trūkumų, šie Principai neklasifikuoja negaliojančių sutarčių į nuginjamas ir niekines. Tačiau nepaisant to, dauguma šiame poskyryje nagrinėtų taisyklių yra teisės recepcijos metu perkeltos į nacionalinį kodeksą. Vis tik siekiant modernesnio ir labiau sutartinių santykių subjektų didėjančius poreikius atitinkančio reglamentavimo, siūlytina kai kurias neperkeltas Principų nuostatas papildomai integruoti į kodeksą ir taip nuosekliai, sistemiškai užtikrinti kokybiškų komercinių santykių vystimąsi. Autorės nuomone, nuostata, verta būti inkorporuota į LR CK yra UNIDROIT principų 3.13 str., kuris numato aplinkybes, kai dėl suklydimo sudarytos sutarties patvirtinimo iniciatyva priklauso nesuklydusiai šaliai. Taigi kodekse įtvirtintą negaliojančių (nuginčijamų) sandorių patvirtinimo tvarkos nuostatą, reikėtų papildyti tokia taisykle: „(1) Sutartis, kurią viena šalis turi teisę dėl suklydimo nugincyti, o kita šalis įrodo, kad vykdys arba jau vykdo sutartį pagal klydusios šalies supratimą, bus traktuojama taip, lyg ji būtų sudaryta pagal klydusios šalies supratimą. (2) Tokį pareiškimą ar kitą veiksmą dėl vykdymo šalis privalo atlikti nedelsdama po to, kai sužinojo kaip sutartį suprato klydusi šalis. (3) Klydusi šalis, sutikusi su tokio kitos šalies pareiškimu, netenka teisės vėliau sutartį nugincyti remdamasi suklydimu.“

3.4. Principų nuostatų poveikis sutarčių aiškinimo institutui

Sutarčių aiškinimo taisyklės pradeda veikti esant įvairioms situacijoms, pvz., kai nėra visiškai aiškios sudarytos sutarties nuostatos, nėra aiškūs tam tikri sutartyje minimi terminai, sąvokos, kai apskritai yra ginčijamas sutarties egzistavimas, gali būti situacijų, kai sutartis sudaryta tarp skirtingų valstybių subjektų, o tai gali sąlygoti tekstų neatitikimą skirtingomis kalbomis bei kiti aiškinimo atvejai, kurie pastaruoju metu vis labiau pasireiškia suintensyvėjus sutartinių santykių subjektų veiklai tarptautiniu lygiu.

Pagrindinis ir visose sistemose pripažįstamas principas yra sutarčių laisvės principas, kuris yra įtvirtintas daugelyje teisės aktų ir numato privačių asmenų laisvę sutartimis nustatyti savo teises ir pareigas, taigi siekiant tinkamai apibūdinti sutarčių aiškinimo institutą, reikia į kylančius klausimus žvelgti per šio principo esmę ir tikslus. Atsižvelgiant į tai, sutarties šalys gali ne tik laisvai nustatyti sutarties turinį, bet ir turi būti užtikrintos, kad jų sudaryta sutartis bus aiškinama atsižvelgiant į sutarčių laisvės principo prigimtį, kad aiškinamų normų turinys nebus iškraipomas,

bus nustatyta tikroji šalių valia, buvusi sutarties sudarymo metu. Į tai yra būtina atkreipti dėmesį, kadangi kodekse tiesiogiai numatyta galimybė sudaryti sutartis, kurių pats kodeksas nenumato, t. y. LR CK palieka laisvę sutarties šalims savo santykius įtvirtinti jiems tinkamu būdu, neprieštaraujančiu imperatyvioms normoms.

Nors nėra visuotinai priimtinių ir visoms teisės sistemoms bendrų sutarčių aiškinimo principų, tačiau sąlyginai galima išskirti du pagrindinius sutarties aiškinimo metodus – subjektyvųjį ir objektyvųjį. Dažniausia abu metodai yra derinami tarpusavyje, nenaudojami apsiribojant tik vienam priimtinais būdais. Naudojant subjektyvųjį metodą, siekiama nustatyti tikruosius šalių ketinimus, tikrąją šalių valią, kuri buvo sutarties sudarymo momentu (t. y. subjektyvieji šalių ketinimai). Objektyvus sutarčių aiškinimo metodas pabrėžia, jog svarbiausia yra sudarytos sutarties teksto išraiška, gramatinis pobūdis, o ne šalių vidinių ketinimų nustatymas. Taigi subjektyvusis metodas vadovaujasi valios, o objektyvusis – valios išraiškos nustatymu. Kaip buvo minėta, nei vienas metodas nėra absoliutus, tačiau dažniausia aiškinant sutarties nuostatas prioritetas suteikiamas vienam iš jų, o kai kuriuo nors konkrečiu atveju prioritetinis metodas negali būti taikomas, numatyta galimybė pasirinkti kitą priimtina metodą. Kaip bus matyti, tiek UNIDROIT, tiek PECL, tiek ir LR CK sutarčių aiškinimo nuostatos numato tokį patį principą.

UNIDROIT principų 4.1 str. 1 dalyje numatyta, kad sutartį privaloma aiškinti atsižvelgiant į bendrus šalių ketinimus (valią). Vadinasi šiuose principuose pirmenybė teikiama subjektyviajam sutarčių aiškinimo metodui, tačiau antroje šio straipsnio dalyje numatyta, kad jei tokie ketinimai (valia) negali būti nustatyti, sutartį privaloma aiškinti atsižvelgiant į tą reikšmę, kurią protingi asmenys, veikdami kaip sutarties šalys, suteiktų sutarčiai tokiomis pat aplinkybėmis. Tai reiškia, kad jei neįmanoma sutarties nuostatų aiškinti vadovaujantis subjektyviuoju metodu, reikia naudoti objektyvųjį – protingo žmogaus standartą. LR CK 6.193 str. 1 dalyje nustatytas analogiškas reglamentavimas sutarčių aiškinimo atveju. Kitaip tariant, šalys, vadovaudamosi sutarčių laisvės principu gali „sudaryti ne tik protingo asmens (angl. *reasonable man*) kriterijų atitinkančio subjekto sudaromus sandorius, bet ir visus sandorius, kuriuos sudaryti subjektas išreiškia valią“⁵⁶, todėl pirminis ir pagrindinis sutarčių nuostatų aiškinimo kriterijus turėtų būti ne protingo asmens kriterijus (objektyvusis metodas), o tikrosios šalių valios (subjektyvusis metodas).

PECL, kaip ir UNIDROIT principai, pirmenybę teikia subjektyviajam aiškinimo metodui – 5.101 str. 1 dalis. Be to, šioje nuostatoje tiesiogiai nurodoma, kad sutartis aiškintina atsižvelgiant į bendrus šalių ketinimus net ir tuo atveju, jei pastarieji skiriasi nuo tiesioginės sutarties žodžių reikšmės. Tai reiškia, kad ši straipsnio dalis ypatingą dėmesį skiria sutarčių konsensualizmo principui. Nagrinėjamo straipsnio 3 dalyje įtvirtintas protingo žmogaus kriterijus iš esmės sutampa su UNIDROIT bei LR CK įtvirtintu.

⁵⁶ Petroškevičienė O. Sutarčių aiškinimo metodai ir jų ribojimų problemos // Justitia. 2007, Nr. 3(65), P. 27.

Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį į PECL principų 5.101 str. 2 d., kurioje įtvirtinta: jei nustatoma, kad viena šalis suteikė sutarties nuostatai tam tikrą reikšmę, o kita šalis tos reikšmės negalėjo nežinoti sudarydama sutartį, tai sutartis aiškinama atsižvelgiant į pirmosios šalies jai suteiktą reikšmę. Jokia panaši nuostata nėra įtvirtinta nei UNIDROIT principuose, nei LR CK. Remiantis šia nuostata, vienai sutarties šaliai netinkamai išreiškus savo valią, kita šalis negali remtis protingo asmens kriterijumi aiškindama sutarties nuostatas ir teigdama, kad tokiomis pačiomis aplinkybėmis protingas asmuo nesuprastų išreikštos valios, jei ta antroji šalis negalėjo nežinoti ir nesuprasti pirmosios šalies išreikštos valios, nepaisant to, kad ji išreiškta netinkamai. Autorės nuomone, ši nuostata yra reikšminga ginant šalies valią, kurios kita šalis negalėjo nesuprasti, tačiau šiuo atveju reikėtų paminėti, jog svarbią vietą turėtų užimti tokio fakto tinkamas įrodinėjimas.

Europos sutarčių teisės principų komentare nurodytas toks pavyzdys, iliustruojantis nagrinėjamos normos taikymą: A (kailių pardavėjas) pasiūlo B (kitam kailių pardavėjui) pirkti triušių kailius už kainą, lygią 1 £ už kilogramą; tai buvo tik spausdinimo klaida, o tikroji kana yra 1 £ už vieneta. Atsižvelgiant į tai, kad rinkoje triušių kailiai paprastai pardavinėjami už kainą, lygią 1 £ už vieneta, ir į tai, kad vieną kilogramą sudaro net šeši triušių kailiai, tikroji sutarties kaina turi būti 1 £ už vieną triušena. Būtent tokią kainą A turėjo omenyje, nors dėl jos suklydo, pateikdamas ofertą, o B, būdamas triušių kailių rinkos žinovas, negalėjo apie tai nežinoti.

UNIDROIT principų 4.3 str. nurodo aplinkybes, į kurių visumą reikia atsižvelgti aiškinant sutarties nuostatas: preliminarios šalių derybos dėl sutarties sudarymo, tarp šalių susiklosčiusi praktika, šalių elgesys sudarius sutartį, sutarties prigimtis ir tikslas, konkrečioje verslo srityje visuotinai priimtina atitinkamų sąlygų ir teiginių reikšmė, papročiai. PECL 5.102 str. taip pat aptartos aplinkybės, į kurias reikėtų atkreipti dėmesį aiškinant sutartį, tačiau šalia analogiškų nuostatų, išdėstytų UNIDROIT principų 4.3 str., PECL atskiru punktu išskiria geros valios ir sąžiningų derybų („*good faith and fair dealing*“) aplinkybę. Kodekse tokių nuostatų atitikmuo būtų 6.193 str. 2 ir 5 dalys, tačiau minėto straipsnio 2 dalyje randame dar vieną svarbią aplinkybę, neminimą nei UNIDROIT, nei PECL principuose – sutarties sąlygos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį. Tačiau kategoriškai teigti, kad Principuose nėra jokios panašios nuostatos, taip pat negalima, nes UNIDROIT principų 4.4 str. nustato taisyklę, kad sąlygos ir teiginiai privalo būti aiškinami visos sutarties kontekste, t. y. ne izoliuotai viena nuo kitos. Analogiška šiai nuostatai yra PECL 5.105 str. įtvirtinta nuostata. Tai patvirtina ir LAT, byloje pateikdamas nuorodas į UNIDROIT ir PECL minėtus straipsnius: sutartį būtina aiškinti kaip vientisą dokumentą, o ne vertinti atskiras jos sąlygas⁵⁷.

⁵⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis c.b. UAB „Energijos taupymo centras“ v. UAB „Sofratus“ Nr. 3K-3-15/2009, kat. 28.1; 42.8; 42.10.

UNIDROIT principų 4.5 str. ir PECL 5.106 str. įtvirtintos nuostatos dėl sutarties sąlygų aiškinimo viršenybės. UNIDROIT principų straipsnyje numatyta: sąlygos turi būti aiškinamos taip, kad nebūtų palikta neišaiškinta nei viena sutarties sąlyga ir kiekvienai iš jų suteikta kokia nors reikšmė. Oficialiame principų komentare⁵⁸ aiškinama, kad neaiškios sutarties sąlygos turėtų būti interpretuojamos taip, kad visos sąlygos būtų veiksmingos ir galiojančios, o ne taip, kad aiškinimo metu kai kurios netektų galios. LR CK jokios panašios į šias nuostatas nėra. Tačiau autorės nuomone, nuostata, kuri numato tokią sutarties aiškinimo ypatybę, kad negali būti palikta neišaiškinta nei viena sutarties nuostata, yra pakankamai pažangi ir reikalinga dėl sistemiško, tvarkingo ir sėkmingo sutarčių aiškinimo instituto veikimo, paliekant kuo mažiau neišspręstų klausimų. Taigi atsižvelgiant į tą faktą, kad aiškinimo nuostatos beveik visiškai perkeltos iš Principų į nacionalinį kodeksą, tai likusi neperkelta ši nuostata atrodo nelogiškai ir nesukuria iki galo veiksmingos sistemos, todėl įstatymo leidėjas ar teisėkūros proceso iniciatoriai turėtų apsvarstyti galimybę šią nuostatą inkorporuoti į galiojantį LR CK.

UNIDROIT principų 4.6 str., PECL 5.103 str., LR CK 6.193 str. 4 d. panašiai reglamentuojama *contra proferentem* taisyklė: jei vienos sutarties šalies pasiūlyta sąlyga yra neaiški, ji aiškinama ją pasiūliusios šalies nenaudai. UNIDROIT principų komentare⁵⁹ nurodoma, kad sutarties šalis, pasiūliusi neaiškias sąlygas, turėtų prisiimti riziką dėl pasirinktos sąlygos aiškumo trūkumo. Komentare pateikiamas tokių pasiūlytų sąlygų pavyzdys – vienos šalies paruoštos standartinės sąlygos, kurias prisiima kita šalis. Šis aspektas, kitaip nei UNIDROIT principų atveju, LR CK yra įtvirtintas tiesiogiai kodekso nuostatoje – 6.193 str. 4 d. antrame sakinyje aptartas sąlygų, prisiimtų prisijungimo būdu, aiškinimas prisijungusios šalies naudai. PECL 5.104 str. taip pat įtvirtina individualiai aptartų sąlygų viršenybę prieš standartinės, prisijungimo būdu priimtas sąlygas. Iš LAT bylos yra akivaizdu, jog ši nuostata į LR CK pateko iš PECL principų, nes Teismas tiesiogiai nurodo PECL 5.103 str. ir LR CK 6.193 str. 4 d. atitikimą⁶⁰.

Taigi apibendrinant visus nagrinėjamus dokumentus, galima išskirti pagrindinius principus, kuriais yra vadovaujama sutarčių aiškinimo institute: sąžiningumo, silpnesnės šalies interesų gynimo, protingumo, pirmenybės teikimas tikriesiems šalių ketinimams, sutarčių nuostatų aiškinimas atsižvelgiant į visą sutarties kontekstą ir pan. LR CK, UNIDROIT, PECL sutarčių aiškinimo reglamentavimas yra labai panašus – pirmenybė teikiama subjektyviajam aiškinimo metodui, tačiau nedaro jo absoliutaus ir numato galimybes derinti jį su objektyviuoju metodu. Analizuojant matoma ir keletą skirtumų. Pirmiausia LR CK nėra numatyta nuostata, kad sutarties sąlygos būtų aiškinamos taip, jog neliktų neišaiškinta nei viena sąlyga ir kiekvienai iš jų būtų

⁵⁸ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Official Comments// <http://www.unilex.info/instrument.cfm?pid=2&do=Comment&pos=3>; prisijungimo laikas: 2009-09-09.

⁵⁹ Ten pat; prisijungimo laikas: 2009-09-09.

⁶⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis c.b. VšĮ Įstros aerodromo v. UAB „BTA draudimas“ Nr. 3K-3-600/2006, kat. 73.1; 73.2.5.6; 73.2.6.1.

suteikta kokia nors reikšmė (UNIDROIT 4.5 str.), taip pat LR CK nėra nuostatos, kuri atitiktų PECL 5.101 str. 2 dalį, reglamentuojančią atvejį, kai oferentas netinkamai išreiškia valią, tačiau antroji šalis negalėjo tokios oferento valios nežinoti, tai ta antroji šalis negali nugynyti oferento valios remdamasi protingo asmens kriterijumi. Siekiant detaliau reglamentuoti nacionalinį sutarčių aiškinimo institutą jį labiau pritaikant tobulėjančiam, intensyvėjančiam ir modernėjančiam sutartinių santykių reguliavimui, rekomenduotina atkreipti dėmesį į minėtas nuostatas ir jų reikšmę.

3.5. Principų nuostatų poveikis sutarčių vykdymo institutui

Sutarčių vykdymas apima šalių veiksmus (aktyvius, pasyvius), kuriais jos įgyvendina sutartyje aptartas sąlygas ir siekia sutartyje numatyto rezultato. Taigi šalių veiksmai vykdant prievolę yra valiniai. Kad abi sutarties šalys tinkamai įvykdytų sutartį, be bendrųjų principų išskiriami ir kiti šiame sutarčių teisės institute: tinkamo ir sąžiningo vykdymo, bendradarbiavimo, ekonomiškumo, maksimalių pastangų vykdant sutartį. Šiame poskyryje didžiausias dėmesys bus skiriamas vykdymo sampratai, vykdymo laikui, vietai, tvarkai, daliniam įvykdymui, apskundimui ir įvykdymui prieš terminą aptarti remiantis UNIDROIT, PECL, LR CK, kuriuose šis reguliavimas yra labai panašus. Kadangi LR CK yra vientisas aktas, tai analizuojant sutarčių vykdymą sistemiskai turi būti taikomos CK Šeštosios knygos 1 dalies III skyrius, kuris numato prievolių vykdymą, ir 2 dalies XVI-XVII skyriaus nuostatos, kuriuose numatytas sutarčių vykdymas.

Sutarties įvykdymo terminą reglamentuoja UNIDROIT principų 6.1.1 str., kuris yra analogiškas PECL 7.102 str. ir numato, kad jei įvykdymo terminas sutartyje nėra nurodytas, šalis sutartį privalo įvykdyti per protingą terminą nuo sutarties sudarymo, o jeigu terminas nurodytas ir apibrėžtas konkrečiu laiku, šalis sutartį gali įvykdyti bet kuriuo metu tuo laikotarpiu. LR CK prievolių įvykdymo terminų klausimus numato 6.53 str., kuriame įtvirtintas reguliavimas panašus į aptartą Principuose, tik yra labiau detalizuotas tokiomis aplinkybėmis, kaip kreditoriaus reikalavimas įvykdyti prievolę, skolininko pareiga prievolę įvykdyti per septynias dienas nuo pareikalavimo, jei sutarties esmė ar įstatymai nenumato ko kito. Tačiau iš esmės nuostatos nesisiskiria, numatytas bendras protingumo principas.

Bendroji taisyklė – sutartinė prievolė turi būti įvykdyta visa iš karto. Esant tam tikroms aplinkybėms, yra numatyta galimybė prievolę įvykdyti dalimis (UNIDROIT 6.1.3 str. kurią atkartoja LR CK 6.40 str.), tačiau kreditorius turi teisę atsisakyti priimti dalinį prievolės įvykdymą. LR CK normoje nurodyta, kad kreditorius gali nepriimti dalinio sutarties įvykdymo, jei ko kito nenumato sutartis ar įstatymai, vadinasi kreditorius negali atsisakyti priimti dalinio įvykdymo, jei įstatymas ar sutartis jam to neleidžia, tuo tarpu UNIDROIT principų nuostatoje teigiama, kad kreditorius negali atsisakyti priimti dalinio įvykdymo tada, jei toks įvykdymas nepadarys jam jokios žymios žalos, o kita šalis gali tai įrodyti (šiuo atveju reikia atsižvelgti į geros valios ir sąžiningų derybų principą.

Taigi UNIDROIT principuose numatytas ne toks griežtas reguliavimas ir dalinis įvykdymas nepriklauso vien nuo teisės aktų ar sutartyje numatytų aplinkybių, o yra galimas ir tada, jei kitai šaliai nėra didelio skirtumo ar iš karto visą prievolės objektą ji gaus, jei ji dėl to nepatirs nuostolių.

Sutarčių vykdymo tvarką reglamentuoja UNIDROIT principų 6.1.4 str., PECL 7.104 str., LR CK 6.201 str. (6.39 str. 3 d.), o juose įtvirtintos taisyklės iš esmės sutampa. Numatyta bendra norma – šalys privalo prievolės įvykdyti vienu metu, nebent aplinkybės nurodo kitaip. Skirtumas tarp UNIDROIT principuose numatytos taisyklės ir PECL, LR CK numatytos – UNIDROIT principų aptariamo straipsnio antroje dalyje tiesiogiai įtvirtinta, kad jei kuriai nors šaliai reikia tam tikro laiko prievolei įvykdyti, kita šalis savo prievolę turi įvykdyti pirmoji.

Nagrinėjamuose dokumentuose numatytas įvykdymo prieš terminą reglamentavimas yra analogiškas – UNIDROIT principų 6.1.5 str., PECL 7.103 str., LR CK 6.53 str. 3 d. Čia įtvirtinta taisyklė, kad sutartis turi būti įvykdyta per joje nustatytą terminą, o kreditorius turi teisę atsisakyti priimti sutarties įvykdymą anksčiau termino. UNIDROIT ir PECL straipsnių antrosiose dalyse numatyta, kad kreditoriui priėmus tokį įvykdymą, tai niekaip nepaveikia jo įsipareigojimo įvykdymų, jei jų vykdymas sutartyje buvo numatytas nepriklausomai nuo skolininko prievolės įvykdymo. LR CK šios nuostatos tiesiogiai neįtvirtina, bet logiška, kad aiškinant plečiamuoju būdu iš numatyto reguliavimo galima numatyti, jog kreditoriaus veiksmai nepriklauso nuo skolininko noro anksčiau įvykdyti prievolę.

Prievolės įvykdymo vieta yra vieta, kurioje turi būti atlikti su prievole susiję veiksmai. Prievolės įvykdymo vietos nustatymas yra svarbus dėl kelių priežasčių: tai gali turėti įtakos išlaidų paskirstymui tarp šalių, gali nulemti šalių santykiams taikomą valstybės teisę ir pan. Todėl ši aplinkybė nagrinėjamuose dokumentuose aptarta gana detalai ir beveik vienodai, nepaisant kelių skirtumų. UNIDROIT principų 6.1.6 str., PECL 7.101 str. 1 d., LR CK 6.52 str. 1 d., 2 d. 4-5 p. įtvirtina tas pačias taisykles vietos nustatymui: kai sutartyje jos įvykdymo vieta nėra aptarta, piniginei prievolei būti įvykdyta kreditoriaus komercinės veiklos vietoje, o visos kitos prievolės – skolininko komercinės veiklos vietoje. Taigi bendra vietos nustatymo taisyklė – skolininko veiklos vieta. PECL principuose numatyta papildoma aplinkybė, kuri numato kaip reikia spręsti klausimus, kai šalis turi kelias buveines (pasirenkama labiausiai su sutartimi susijusi) arba neturi buveinės. Tuo tarpu LR CK pateiktas vykdymo vietos nustatymo reglamentavimas yra platesnis ir apima ne tik piniginių prievolių įvykdymo išskyrimą iš bendros taisyklės, bet daiktinėmis prievolių išskyrimą, t. y. numatyta, kad individualaus daikto perdavimo prievolės įvykdymo vieta – daikto buvimo vieta prievolės atsiradimo metu; nekilnojamo daikto – jo buvimo vietoje; rūšiniais požymiais apibūdinto daikto – skolininko gyvenamoje vietoje. Taigi, LR CK numatyta ne tik piniginių prievolių, bet ir daiktinių prievolių įvykdymo vieta, kuri sudaro išimtį iš bendrosios taisyklės – skolininko buveinės, kaip pagrindinės įvykdymo vietos.

Analizuojant sutartinių prievolių vykdymą, būtina aptarti ir sutartinių įsipareigojimų vykdymą, kai pasikeičia aplinkybės (pasunkėja įvykdymas). Vienas pagrindinių sutarčių teisės principų – sutarties privalomumas jos šalims. Jis įtvirtintas ir visuose nagrinėjamuose dokumentuose, o sutarties vykdymo ypatumai dėl padėties pasunkėjimo yra tas aspektas, kuris įrodo, jog sutarčių privalomumo principas nėra absoliutus. Tačiau bendra taisyklė – sutartį reikia vykdyti tol, kol yra įmanoma, net jei jos vykdymas ir pasunkėja. O vykdymo apsunkinimas, kuris daro įtakos tolesniam vykdymo procesui, yra aptartas UNIDROIT principų 6.2.1 – 6.2.3 str., LR CK 6.204 str. Čia įtvirtintas reglamentavimas yra analogiškas ir matoma, kad UNIDROIT nuostatos buvo pažodžiui perkeltos į nacionalinį kodeksą. Tai patvirtina ir LAT pasisakymas byloje, kad CK 6.204 str. pakartoja UNIDROIT principų 6.2.1-6.23 straipsnius⁶¹. Taigi šalių pareiga įvykdyti sutartį išlieka visais atvejais, net ir situacijai susikomplicavus, tačiau kilus tokių sunkumų, šalis gali kreiptis į kitą šalį su prašymu peržiūrėti sutarties vykdymo galimybes. Tokio prašymo pateikimas nesuteikia teisės jį pateikusiai šaliai savavališkai sustabdyti sutarties vykdymą.

Šiuose straipsniuose aptartos aplinkybės, kurios rodo žymų vykdymo pasunkėjimą ir kuris turi esminės reikšmės prievolės įvykdymui. Sunkinančios aplinkybės turi iš esmės pakeisti sutarties šalių pusiausvyrą, žymiai padidinti vykdymo išlaidas arba sumažinti įvykdymo vertę. Papildomos aplinkybės: sunkinančios aplinkybės atsirado ar tapo žinomos po sutarties sudarymo, jų nebuvo galima numatyti sutarties sudarymo metu, šios aplinkybės nėra šalies kontroliuojamos, šalis nebuvo prisiėmusi šių aplinkybių atsiradimo rizikos. Esant šių aplinkybių visumai, sutartis gali būti pakeista, o nepavykus dėl to susitarti – nutraukta. Taigi matyti, kad pasunkėjęs sutarties vykdymui šalis nėra iškart atleidžiama nuo jos įvykdymo, tačiau yra suteikiama prielaida peržiūrėti sutartį, o sutarties vykdymui pasidarius neįmanomam, šalis gali būti atleidžiama nuo prievolės vykdymo.

Matyti kad, daugelis vykdymo nuostatų yra perimta iš UNIDROIT ir PECL principų juos pritaikant Lietuvos teisės sistemai. Sutarties įvykdymas tampa neįmanomu, jei šalys elgiasi nesąžiningai, nesilaiko protingumo, bendradarbiavimo principų, kurie svarbūs net tik vykdymo procesui, bet ir visų sutartinių santykių metu. Tinkamas sutarčių vykdymo reglamentavimas sumažintų neįvykdomų sutarčių kiekį, užtikrintų stabilumą sutartiniuose santykiuose, kaip tik todėl pasirinktas reglamentavimas turi būti kuo labiau priimtinas tiek nacionalinių, tiek tarptautinių civilinių santykių dalyviams.

⁶¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 19 d. nutartis c.b. G. B. v. „Ūkio investicinė grupė“ Nr. 3K-3-612/2003, kat. 16.3.2.1; 21.2.2.1; 40.13.;

IŠVADOS

Magistro baigiamajame darbe iškelta hipotezė, kad UNIDROIT ir PECL nuostatos turi didelės įtakos sutarčių bendrųjų nuostatų, sutarčių sudarymo, galiojimo, aiškinimo ir vykdymo taisyklėms Lietuvoje, pasitvirtino, o tai įrodo šios išvados:

1. UNIDROIT ir PECL principų nuostatų inkorporavimas į nacionalinę teisę vadinamas teisės recepcija, o imantis šio proceso, paprastai siekiama modernizuoti tuo metu valstybėje esamą teisės sistemą, pritaikyti ją prie besiplečiančių ekonominių santykių. Doktrinoje išskiriami trys šio proceso etapai: (1) įtaka teisės doktrinai, (2) įtaka teisės akto tekstui, (3) įtaka teisės normos aiškinimui, tačiau yra tikslinga juos papildyti dar keliais: (4) įtaka subjektų teisiniams santykiams, (5) nuolatinis recepuotų teisės normų peržiūrėjimas, atnaujinimas. Kadangi šis procesas – kompleksinis reiškinys, tai ir sėkmingas jo įgyvendinimas priklauso nuo visų teisės subjektų tarpusavio dialogo, supratingumo, veiksmingo nuolatinio bendradarbiavimo; be to, vien tik perkėlus pažangias, kitur sėkmingai taikomas normas, nebus užtikrinta, jog jos taps socialiai veiksminga teise, jei normos recepcija bus atribota nuo kitų etapų;

2. teisės recepcijos procesui svarbu turėti pagrindą nacionalinėje teisėje, todėl ypatinga reikšmė teikiama teisės doktrinai. Lietuvoje Principų nuostatos buvo inkorporuotos į CK ir dėl to atsirado poreikis plėtoti teisės doktrinai šiais klausimais. Nepaisant to, Lietuvoje vis dar trūksta išsamių analizių, mokslinių tyrimų, kurie išryškintų Principų ir LR CK sąveiką;

3. remiantis Principų ir CK struktūrų lyginamąja analize, nacionalinio kodekso komentare aptinkamomis tiesioginėmis nuorodomis į šiuos teisės vienodinimo dokumentus, daroma logiška išvada, kad antrasis teisės recepcijos etapas įvykdytas gana sėkmingai (Principų taisyklių randame CK Šeštosios knygos I, II dalies, Pirmos, Antros knygos, taip pat atskirų sutarčių rūšių nuostatose). Tačiau rengėjai dėl tik pradedančios vystytis rinkos ekonomikos ir postsovietinio visuomenės mąstymo, kai kurių nuostatų neperkėlė į CK, nes tai galėjo atrodyti per daug radikalų ir nepriimtina tuo metu. Tuo tarpu kitos nuostatos liko neperkeltos siekiant išlaikyti nacionalinio kodekso vientisumą, struktūrinius ryšius tarp institutų, taigi į CK liko neperkelta: konkrečios sutarties formos nereikalavimas, kuris suprantamas dėl nuolat modernėjančių komunikacijos galimybių, o CK išlaikytas skirstymas į prievolių teisę, realinių ir konsensualinių sutarčių išskyrimas, sandorių institutas;

4. kad perimta teisės norma sėkmingai veiktų, o neliktų tik raide popieriuje, būtina ją tinkamai taikyti ir aiškinti, o tai neapėis be UNIDROIT ir PECL principų, užsienio teismų bei tarptautinio komercinio arbitražo praktikos ir doktrinos analizės, nes tik peržiūrint tokią „gyvają“ teisę atsiskleidžia tikroji perimtos normos reikšmė ir turinys. Faktas, kad Principų rengėjai nesirėmė viena konkrečia doktrina, o naudojo kelių sintezę, apsunkina Principų, o kartu ir LR CK aiškinimą,

todėl Lietuvos teismams tenka nelengva užduotis tinkamai nustatyti kiekvienos normos turinį, reikšmę, nes nebegalima į taikomas nacionalines teisės normas žiūrėti izoliuotai nuo užsienio teisės;

5. išskiriami tokie barjerai, kurie trukdo konstruktyviam perimtų teisės normų aiškinimui: kalbiniai, socialiniai, politiniai, ekonominiai, o siekiant to išvengti, būtina išgryninti kodekso rengėjų tikslus, pakoreguoti teisės specialistų rengimą juos detaliau supažindinant su šaltiniais, kurie padarė įtaką nacionalinėms taisyklėms, tokiu būdu modernėjant visuomenės teisinei sąmonei, liks vis mažiau klausimų dėl nagrinėjamų Principų reikšmės nacionalinei teisei;

6. sėkmingų ketvirtojo ir penktojo teisės recepcijos etapų (įtaka subjektų teisiniams santykiams; nuolatinis recepuotų teisės normų peržiūrėjimas, atnaujinimas) eigos Lietuvoje pobūdį galima pagrįsti peržiūrint teismų praktiką, iš kurios akivaizdžiai matoma, kad šalis vis dažniau remiasi Principais gindamos savo interesus, taip juos pripažindamos svarbiais teisės šaltiniais. Kaip tik todėl Lietuva, prisidėjusi prie teisės vienodinimo proceso, turėtų nuolat reaguoti į minėtų Principų pokyčius;

7. analizuojant LAT praktiką, matoma tendencija, kad vis daugėja bylų, kuriose lygiagrečiai LR CK naudojami Principai, t. y. naudojamas lyginamasis metodas, imamasi iniciatyvos ir aktyviau remiamasi Principais (tiesioginės nuorodos), kas galėtų būti reali paskata greitesniam ir produktyvesniam doktrinos formavimuisi šia tema, tuo pačiu būtų spartinamas ir teisės recepcijos procesas;

8. bendrųjų sutarčių teisės nuostatų lyginamosios analizės metu akivaizdu, kad tiek Principuose, tiek LR CK įtvirtinti ir derinami tie patys fundamentalūs sutarčių teisės principai – sutarčių laisvės, sąžiningumo ir geros valios, protingumo, sutarčių privalomumo, o pagrindinis skirtumas šiame institute – Principuose sutartys į konkrečias rūšis neskirstomos, priešingai nei LR CK;

9. sutarčių sudarymo instituto pagrindas – ofertos ir akcepto teisinis reguliavimas. Ofertos samprata, jos požymiai (apibrėžtumas ir ketinimas įsipareigoti), atsiėmimo, pabaigos aplinkybės UNIDROIT, PECL ir LR CK sutampa, tačiau UNIDROIT principai, skirtingai nuo PECL ir LR CK, nenumato viešosios ofertos reguliavimo. Paminėtina, kad tiek UNIDROIT, tiek LR CK numatytos dvi galimybės: (1) ofertos atsiėmimas („*withdrawn*“), t. y. iki oferos įsigaliojimo ir (2) ofertos atšaukimas („*revocation*“), t. y. kai oferta jau įsigaliojusi. Tuo tarpu PECL reglamentuoja tik oferos atšaukimą, t. y. „*revocation*“, o ofertos atsiėmimas iki įsigaliojimo nėra aptartas. Taigi LR CK pasirinktas platesnis reglamentavimas numatant abu minėtus atvejus;

10. akceptas – sutarties šalių valios išraiška, kurią panašiai reglamentuoja UNIDROIT, PECL ir LR CK (akcepto samprata, įsigaliojimas, pavėluotas akceptas, akceptas su pakeitimais). PECL įtvirtintas akcepto įsigaliojimo momentas yra konkrečiau apibrėžtas, nei UNIDROIT ir LR CK, ir nurodo, jog akceptui pasiekus oferentą, sutartis laikoma sudaryta („*If an acceptance has been*

dispatched by the offeree the contract is concluded when the acceptance reaches the offeror“). Kaip tik todėl PECL principai nenumato akcepto atsiėmimo galimybės. Tai – skirtumas nuo UNIDROIT ir LR CK, kuris parodo, jog CK rengėjai pasirinko daugiau laisvės sutarties šalims paliekanti reguliavimą;

11. sutarčių galiojimo reglamentavimas UNIDROIT, PECL ir LR CK yra iš esmės panašūs, tačiau išskiriami keli nesutapimai nuostatose: LR CK numatytas sutarčių skirstymas į realines ir konsensualines, tuo tarpu UNIDROIT rengėjai suvokė, kad modernėjant komerciniams santykiams, privalomas realinių sutarčių taikymas tam tikrais atvejais ribotų sėkmingai ir sklandžiai vykstantį procesą. Tiek UNIDROIT, tiek PECL nereglementuoja negaliojimo pagrindų dėl sutarties šalių subjektiškumo trūkumų, o apima negaliojimą dėl asmens valios trūkumų. Taip pat Principai neskirsto negaliojančių sutarčių į niekines ir nuginčijamas;

12. visuose dokumentuose svarbią vietą užima negaliojimas dėl suklydimo, kuris reglamentuojamas labai panašiai nepaisant kai kurių formuluočių skirtumų. UNIDROIT ir PECL išskiriamos dvi dėl suklydimo negaliojančių sutarčių patvirtinimo galimybės: (1) klydusios šalies iniciatyva ir (2) neklydusios šalies iniciatyva. Akivaizdu, kad LR CK nenumato antrojo varianto, o siekiant užtikrinti pusiausvyrą ir lankstų bendradarbiavimą tarp sutarties šalių, didesnes sutarties išsaugojimo galimybes, tokia nuostata būtų reikalinga nacionaliniame kodekse nes sutartinių santykių išsaugojimo iniciatyva gali kilti tiek iš klydusios, tiek iš neklydusios šalies vienodai, taigi ir galimybė pateikti pasiūlymą dėl tolesnio sutarties vykdymo bendradarbiaujant turi būti suteikta abiem šalims vienodai;

13. sutarčių aiškinimo nuostatos yra labiausia paveiktos Principų reglamentavimo ir beveik visos perkeltos pažodžiui. Išskiriami objektyvusis, kuris akcentuoja valios išraiškos svarbą, ir subjektyvusis, kuris pirmenybę teikia tikriesiems šalių ketinimams, sutarčių aiškinimo metodai. Tačiau nei vienas metodas nėra absoliutus, todėl UNIDROIT, PECL ir LR CK prioritetą suteikia subjektyviajam metodui ir numato, kad nesant galimybių, taikomas kitas – objektyvusis aiškinimo metodas (remiamasi protingo asmens kriterijumi);

14. UNIDROIT numatyta pažangi ir sistemiškai reikalinga taisyklė, kad sutarties nuostatos aiškinamos taip, jog nebūtų palikta neišaiškinta nei viena nuostata ir jai būtų suteikta prasmė. Faktas, kad LR CK nėra numatyta tokia aplinkybė, nėra nuoseklus, nes perkėlus faktiškai visas sutarčių aiškinimo taisykles į LR CK pažodžiui, ši pažangi nuostata neturėtų būti užmiršta. Tačiau ši spraga užpildoma remiantis sisteminiu sutarties aiškinimu per teismų praktiką.

15. vykdymo institutui priklausantys klausimai (samprata, vykdymo laikas, vieta, tvarka, dalinis įvykdymas, apsunkintas įvykdymas, įvykdymas prieš terminą) UNIDROIT, PECL ir CK reglamentuojami labai panašiai, tačiau nacionalinis kodeksas konkretizuoja tam tikras aplinkybes, pritaikydamas jas prie valstybės teisinės aplinkos ir paties kodekso sisteminės struktūros: įvykdymo

terminas papildomai apibrėžtas septynių dienų terminu nuo kreditoriaus pareikalavimo; vykdymo vieta detalizuota remiantis skirstymu į daiktines, pinigines prievoles. Tuo tarpu UNIDROIT numato taisyklę, kuri neaptarta LR CK – kreditorius negali atsisakyti priimti dalinio įvykdymo tada, kai toks įvykdymas nepadarys jam jokios žymios žalos. Tačiau nepaisant to, numatyti pagrindiniai protingumo, sąžiningumo, bendradarbiavimo principai, kaip ir visuose aptariamuose dokumentuose;

16. atsižvelgiant į visas aplinkybes, matoma, kad nemažai Principų nuostatų buvo perkelta į nacionalinį kodeksą tiesiogiai ar jas pritaikant prie nacionalinių ypatumų. Taigi Lietuva prisidėjo prie sutarčių teisės vienodinimo tarptautiniu ir Europos Sąjungos lygiu. Tuo pačiu atkreiptinas dėmesys, kad UNIDROIT padarė akivaizdžiai didesnę įtaką LR CK, to priežastis – kodekso projekto rengimo metu UNIDROIT principai buvo visiškai baigti rengti, o PECL – dar ne, be to norėta labiau orientuotis į tarptautinio lygio dokumentą, kuriame atsispindi beveik visų teisinių sistemų bendri principai.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

1. Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas LR CK 1.79 straipsnį turėtų papildyti UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 3.13 straipsniu:

1. Sutartis, kurią viena šalis turi teisę dėl suklydimo nuginkčyti, o kita šalis įrodo, kad vykdyt arba jau vykdo sutartį pagal klydusios šalies supratimą, bus traktuojama taip, lyg ji būtų sudaryta pagal klydusios šalies supratimą. 2. Tokį pareiškimą ar kitą veiksma dėl vykdymo šalis privalo atlikti nedelsdama po to, kai sužinojo kaip sutartį suprato klydusi šalis. 3. Klydusi šalis, sutikusi su tokiu kitos šalies pareiškimu, netenka teisės vėliau sutartį nuginkčyti remdamasi suklydimu.

2. Darbe įrodyta, jog UNIDROIT ir PECL principams Lietuvoje skiriamas per mažas dėmesys, taigi siekiant pašalinti recepcijos proceso trūkumus, rekomenduotina susitelkti ties teisės specialistų rengimu ir juos plačiau supažindinti su tarptautinės teisės šaltiniais, kurie padarė įtaką nacionalinėms privatinės teisės taisyklėms. Taip su kiekviena nauja teisės specialistų karta plėsis teisinio mąstymo potencialas. Racionalu ir naudinga teisininkų rengimo įstaigose *sudaryti galimybes ir išskirti tarptautinių teisės šaltinių, turinčių didelę reikšmę nacionalinei teisės sistemai (pvz., UNIDROIT ir PECL), studijas kaip atskirą discipliną*, nes tai tikrai vertas dėmesio ir platesnių analizių objektas, kuris dažnai praleidžiamas nagrinėjant Lietuvoje atsirandančius sutartinius santykius.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Nacionaliniai teisės aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864 // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262;
- 2) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas ir įsigaliojęs nuo 1965 m. sausio 1 d. // Valstybės žinios. 1964. Nr. 19-138;
- 3) Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262;

Tarptautiniai dokumentai:

- 4) Principles of European Contact Law//
http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm; prisijungimo laikas: 2009-10-01.
- 5) UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts //
<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf>;
prisijungimo laikas: 2009-10-01.
- 6) Tarptautinis privatinės teisės unifikavimo instituto (UNIDROIT) statutas //
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=285419&p_query=&p_tr2=;
prisijungimo laikas: 2009-09-09.

Specialioji literatūra:

- 7) **Ambrašenė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt.** Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
- 8) **Baranauskas E., Zapolskis P.** Europos sutarčių teisės derinimas: Europos Komisijos iniciatyvos // Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos: mokslinių straipsnių rinkinys. – Vilnius: Justitia, 2007.
- 9) **Drazdauskas S.** Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei = Impact of Unification of general Contract law on Lithuanian Contract law: summary of doctoral dissertation: summary of doctoral dissertation: social sciences, law (01 S). – Vilnius, 2007.
- 10) **Mikelėnas V. ir kt.** Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. – Vilnius: Justitia, 2001.
- 11) **Mikelėnas V. ir kt.** Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. – Vilnius: Justitia, 2003.

- 12) **Mikelėnas V.** Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. – Vilnius: Justitia, 1996;
- 13) **Mikelėnas V.** Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001;
- 14) **Mikelėnas V.** Naujasis Lietuvos civilinis kodeksas šiuolaikinės globalizacijos kontekste // Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos: mokslinių straipsnių rinkinys. – Vilnius: Justitia, 2007;
- 15) **Mikelėnas V.** Privatinės teisės vienodinimas Europos Sąjungoje: laimėjimai ir perspektyvos // Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas. – Vilnius, 2004, Nr. 6 (54);
- 16) **Mikelėnas V.** Europos ir tarptautinių teisės normų ir standartų vaidmuo kuriant naująjį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą ir aiškinant jo normas: kodekso rengimo grupės vizija//Privatinės teisės europeizacija ir internacionalizacija kaip iššūkis teisėjams (aktualiausi pranešimai), 2008;
- 17) **Mikelėnas V. ir kt.** Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T.1;
- 18) **Mikelėnas V. ir kt.** Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001;
- 19) **Mikelėnas V.** Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje // Justitia. 2006, Nr. 4(62);
- 20) **Papirtis L. V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt.** Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2005. T. 2;
- 21) **Petroševičienė O.** Sutarčių aiškinimo metodai ir jų ribojimų problemos // Justitia: teisės mokslo ir praktikos žurnalas. – Vilnius, 2007, Nr. 3 (65);
- 22) **Stripeikienė J.** Europeizuotos ir internacionalizuotos privatinės teisės aiškinimas ir taikymas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus praktikoje: lyginamojo metodo vaidmuo//Privatinės teisės europeizacija ir internacionalizacija kaip iššūkis teisėjams (aktualiausi pranešimai), 2008;
- 23) **Žukas T.** UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų ir Europos sutarčių teisės principų recepcija Lietuvoje: trečiasis recepcijos etapas ir Šveicarijos patirtis // Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos: mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Justitia, 2007;
- 24) **Bonell M. J.** The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and the Principles of European Contract Law: Similar Rules for the Same Purposes? // <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/bonell96.html>; prisijungimo laikas: 2009-07-27;

- 25) **Bonell M. J.** The UNIDROIT Principles in Practice – The Experience of the First Two Years// <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/pr-exper.html>; prisijungimo laikas: 2009-07-27;
- 26) **Bonell M. J.** UNIDROIT Principles 2004 – The New Edition of the Principles of International Commercial Contracts adopted by the International Institute for the Unification of Private Law// <http://www.unidroit.org/english/publications/review/articles/2004-1-bonell.pdf> ; prisijungimo laikas: 2009-09-09;
- 27) **Clarke Ph., Clarke J., Zhon M.** Contract Law: commentaries, cases and perspectives. Oxford: Oxford University Press, 2008;
- 28) **Hesschlink M. W.** The Concept of Good Faith//Towards a European Civil Code. Nijmegen [Netherlands]: Kluwer Law International, 2004;
- 29) **Hartkamp A. S.** Principles of Contract Law//Towards a European Civil Code. Nijmegen [Netherlands]: Kluwer Law International, 2004;
- 30) **Kelzen H.** Introduction to the problems of legal theory. Oxford: Clarendon Press, 1996;
- 31) **Kenny M.** The 2005 Progress Report on European Contract law: Towards a European Civil Code? // Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos: mokslinių straipsnių rinkinys. – Vilnius: Justitia, 2007;
- 32) **Koffman L., Macdonald E.** The Law of Contract. New York (N.Y.): Oxford University Press, 2007;
- 33) **Lando O.** Issues and Tendencies of the Development of Contract Law of the “Troika” // Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos: mokslinių straipsnių rinkinys. – Vilnius: Justitia, 2007;
- 34) **Lando O.** Principles of European contract law. – The Hague London Boston: Kluwer Law International, 2000-2002;

Pirminiai šaltiniai:

- 35) Official Comments of UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts // <http://www.unilex.info/instrument.cfm?pid=2&do=Comment&pos=3>; prisijungimo laikas: 2009-09-09.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys ir nutarimai:

- 36) LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 19 d. nutartis c.b. *G. B. v. „Ūkio investicinė grupė“* Nr. 3K-3-612/2003, kat. 16.3.2.1; 21.2.2.1; 40.13.;
- 37) LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis c.b. *UAB "Revis" v. UAB "Garantas"* Nr. 3K-3-1068/2003, kat. 15.2.2.6; 40.6.;

- 38) LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 19 d. nutartis c.b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB "Eika" Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5; 42.6; 52.3.;*
- 39) LAT CBS plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c.b. *V. Š. v. A. N., A. N. Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6.;*
- 40) LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c.b. *E. M. v. R. K. Nr. 3K-3-585 /2006, kat. 36.1; 42.4.;*
- 41) LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis c.b. *VšĮ Įstros aerodromo v. UAB „BTA draudimas“ Nr. 3K-3-600/2006, kat. 73.1; 73.2.5.6; 73.2.6.1.;*
- 42) LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis c.b. *I. Šapiro firma „InSpe“ v. UAB „Folis“ Nr. 3K-3-640/2006, kat. 21.4.2.7.;*
- 43) LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 28 d. nutartis c.b. *R. T. v. N. M. Nr. 3K-3-681/2006, kat. 42.4; 104.10; 112; 121.19.8.;*
- 44) LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 26 d. nutartis c.b. *UAB „Artapolas“ v. Utenos rajono savivaldybės administracija Nr. 3K-3-78/2007, kat. 45.10.;*
- 45) LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 5 d. nutartis c.b. *VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. Belgijos Į „Hydro Soil Services NV“ Nr. 3K-3-62/2007, kat. 21.4.1.1; 132.;*
- 46) LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 8 d. nutartis c.b. *A. A. v. UAB „Kamintras“ Nr. 3K-3-199/2007, kat. 35.5.;*
- 47) LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 22 d. nutartis c.b. *AB „Geonafta“ v. AB „Svenska Petroleum Exploration“ Nr. 3K-7-158/2007, kat. 106.5; 118.4.;*
- 48) LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 17 d. nutartis c.b. *UAB „Iviltra“ v. R. Z. ir A. Z. Nr. 3K-3-333/2008, kat. 42.4.;*
- 49) LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartis c.b. *A. L. v. R. K. Nr. 3K-3-366/2008, kat. 42.4; 75.6.2.;*
- 50) LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 1 d. nutartis c.b. *B. M. v. V. T. Nr. 3K-3-405/2008, kat. 42.4.;*
- 51) LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis c.b. *dėl arbitražo sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti, dalyvaujant suinteresuotam asmeniui Britų Virginijos salų bendrovei Westintorg Corp. Nr. 3K-3-443/2008, kat. 132.;*
- 52) LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 13 d. nutartis c.b. *UAB „Baltijos laikas“ v. UAB „Luidas“ Nr. 3K-3-473/2008, kat. 52.3.;*
- 53) LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 22 d. nutartis c.b. *A. N. ir A. N. v. V. Š. Nr. 3K-3-483/2008, kat. 42.4; 44.5.1.;*

- 54) LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 27 d. nutartis c.b. *J. G. v. S. M. Nr. 3K-3-504/2008, kat. 21.4.2.6; 49.*;
- 55) LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 27 d. nutartis c.b. *UAB „Laivyno inžinerijos centras“ v. A. J., A. K., J. K., A. O., N. O., A. M., D. D., G. E., G. D., I. P., I. S., J. B., K. L., O. N., O. B., O. A., A. A., R. J., R. J., R. M., R. M., V. R. L., S. N., V. V., V. B., V. L., V. M., V. P., Z. M., A. L., J. B.-R., I. L. (buvusi G.), G. J., S. P. Nr. 3K-3-40/2009, kat. 42.4.*;
- 56) LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 10 d. nutartis c.b. *Valstybinės įmonės Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Garant“, ginčų sprendėjui advokatui G. R. Nr. 3K-3-42/2009, kat. 21.4.1.1; 42.8; 132.*;
- 57) LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis c.b. *UAB „Energijos taupymo centras“ v. UAB „Sofratus“ Nr. 3K-3-15/2009, kat. 28.1; 42.8; 42.10.*;
- 58) LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 27 d. nutartis c.b. *UAB „Baltijos laikas“ v. UAB UAB „Luidas“ Nr. 3K-3-219/2009, kat. 42.5, 52.3, 114.4, 116.1.*;
- 59) LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartis c.b. *Ž. K. v. S. M. individualios įmonės nekilnojamojo turto agentūros Nr. 3K-3-201/2009, kat. 54.1.*;
- 60) LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartis c.b. *R. G. v. V. G. Nr. 3K-3-168/2009, kat. 42.5; 27.3.2.1; 42.6; 114.1.*;
- 61) LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 26 d. nutartis c.b. *N. S. v. I. R. Nr. 3K-3-287/2009, kat. 22.3.2; 42.11.1.*;
- 62) LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. *T. R. v. J. K. Nr. 3K-3-489/2009, kat. 42.4; 42.8; 35.5.*

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe analizuojami užsienio teisės recepcijos proceso etapai, jo ypatumai bei priežastys. Šis procesas Lietuvoje tiriamas remiantis nevalstybinių teisės vienodinimo instrumentų – UNIDROIT, PECL – bei nacionalinio kodekso lyginamąja analize. Išskiriami šie recepcijos etapai: (1) įtaka teisės doktrinai (2) teisės akto tekstui (3) teisės normos aiškinimui (4) subjektų teisiniams santykiams (5) nuolatinis recepuotų teisės normų peržiūrėjimas. Užsienio teisės recepcijos pagalba siekiama modernizuoti valstybėje esančią teisės sistemą, pritaikyti ją prie nuolat besikeičiančių ekonominių santykių. Tai – daugelio valstybių dažnėjanti praktika, ne išimtis ir Lietuva, nes nemažai nacionalinio kodekso sutarčių teisės instituto nuostatų yra perimtos būtent iš UNIDROIT ir PECL principų, kurie vertinami kaip „geresnė teisė“ (angl. – *better law*).

Paprastai recepcija prasideda esant pakankamai išplėtotai teisės doktrinai šiuo klausimu (pirmasis etapas), tačiau Lietuvos atveju įvyko priešingai – pirmiau sukurtas LR CK, į kurią inkorporuotos Principų nuostatos, ir tik vėliau pradėta plėtoti teisės doktrina, kuri ir dabar nėra pakankamai išsami. Antrasis etapas Lietuvoje yra ryškiausiai matomas, o tai atspindi UNIDROIT, PECL, LR CK struktūrų lyginamoji analizė, nacionalinio kodekso komentare aptinkamos tiesioginės nuorodos į Principus bei pažodinis kai kurių nuostatų atkartojimas. Nuostatos inkorporuotos laikantis kodekso struktūrinių ryšių ir nacionalinės teisės sistemos ypatumų, todėl kai kurios modernios Principų taisyklės liko už kodekso ribų. Magistro baigiamajame darbe detaliau nagrinėjamos minėtos aplinkybės bei pateikiami galimi vertinimai apie tam tikrų nuostatų galimą naudą LR teisės sistemai jomis papildžius CK.

Trečiajame etape recepuotos teisės normos aiškinimas turėtų būti atliekamas kompleksiskai kartu atkreipiant dėmesį į tiesioginius normos šaltinius, užsienio teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pateiktą recepuotos normos aiškinimą. Lietuvoje šis etapas vis dar stringa, tačiau pastebima teigiama tendencija, jog Lietuvos teismai vis dažniau atsižvelgia į UNIDROIT ir PECL kaip tiesioginius šaltinius. Ketvirtasis etapas Lietuvoje akivaizdus, kadangi asmenys sėkmingai konstruoja civilinius teisinius santykius pagal CK recepuotas normas bei vis dažniau gindami savo teises ir interesus vadovaujasi Principų tekstais. Tuo tarpu penktajam etapui skiriama gerokai per mažai dėmesio, taigi darbe pateikiami argumentai ir patarimai, koku būdu tai sėkmingiau įgyvendinti.

Darbe iškeltą hipotezę (UNIDROIT ir PECL nuostatos turi didelės įtakos sutarčių bendrųjų nuostatų, sutarčių sudarymo, galiojimo, aiškinimo ir vykdymo taisyklėms Lietuvoje) aiškiai pagrindžia detaliai išanalizuoti bendrųjų sutarčių nuostatos, sutarčių sudarymo, aiškinimo, galiojimo bei vykdymo institutai UNIDROIT, PECL, LR CK lyginamosios analizės būdu, taip pat išsamiai apibūdinami probleminiai klausimai bei pateikiami galimi siūlymai kaip tos problemos turėtų būti sprendžiamos.

SUMMARY

The analysis of reception process in Lithuania deals with the problems of the non-state codification frameworks – the Unidroit Principles of International Commercial Contracts (UP) and Principles of European Contract Law (PECL) – and their impact on the Lithuanian Civil Code. The phenomenon of the reception in the master thesis is described at five levels: (1) reception as it is related to legal doctrine, (2) reception as regards legal rules (the text of the Lithuanian Civil Code), (3) reception with reference to the practical interpretation and application of legal rules, (4) the impact of reception on the relations of the law subjects and (5) reception as constantly shifting process. The reception of the UP and PECL is well known in many countries. Lithuania is not an exception of this point – most of the provisions of the UP and PECL were incorporated into the text of Book 6 Part II (General Provisions of Contract Law) of the new Lithuanian Civil Code.

Usually the process of reception begins where legal doctrine is well-developed (First level). Contrarily, the legal doctrine of Lithuania was started to create after the creation of the Lithuanian Civil Code. Second level is most obvious and that is seen in the structural analysis of the UP, PECL and Lithuanian Civil Code. Although most of the provisions of the UP and PECL were incorporated in Lithuanian Civil Code, some of the modern provisions were left „outside the Code’s text“. These provisions and their possible benefit to Lithuanian Civil Code are analyzed in the master thesis.

Third level – the interpretation of legal rules – has to be made integrated and with regard to direct source of legal rule (i.e. the UP and PECL texts), foreign legal doctrine and judicial practice. The process of this level is still going too slow in Lithuania, but Lithuanian courts applies the UP and PECL increasingly. Fourth level is obvious in Lithuania, because people use the result of the reception process quite successfully and more often defend their rights, while interests apply the UP and PECL provisions. Meanwhile, there is still not enough attention to the fifth receptions level. It is given an advice how to avoid that and how to realize this level most successfully in this master thesis.

The hypothesis of this master thesis: the UP and PECL have made a major impact on the provisions of the Lithuanian Civil Code: general provisions, provisions of formation, validity, interpretation and performance of contracts. This hypothesis is clearly approved by detailed analysis of the compared structures of the UP, PECL and Lithuanian Civil Code. Moreover, problematical questions and possible solutions of these problems are properly described in the master thesis. The author, after analyzing the impact of these private codification frameworks from these perspectives, concludes that despite having had a major influence on the text of Lithuanian Civil Code, until now the UP and PECL have not received adequate attention at some receptions levels, especially at the level of legal doctrine.